

cejfe

Àmbit d'Execució Penal

L'execució de mesures penals alternatives amb perspectiva de gènere:

anàlisi i recull de bones pràctiques amb dones penades

Ajut a la investigació 2019

Autora

Cristina Vasilescu

Any 2020

**L'execució de mesures
penals alternatives amb
perspectiva de gènere:**
anàlisi i recull de bones pràctiques
amb dones penades

Cristina Vasilescu

novembre 2019

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Índex

1. Introducció	1
2. Objectius	3
3. Marc teòric	4
3.1 Criminologia i gènere	4
3.2 Les Regles de Bangkok: perspectiva de gènere dins el sistema d'execució penal.....	5
3.3 La perspectiva sensible al gènere dins el sistema d'execució penal a l'àmbit internacional	7
4. Mesures penals alternatives a Catalunya i dones.....	11
4.1 Mesures penals alternatives: definició	11
4.2 Mesures penals alternatives: origen, actualitat i discussions criminològiques.....	15
4.3 Tipus de mesures penals alternatives	19
4.3.1 Treballs en benefici de la comunitat	19
4.3.2 La suspensió de les penes privatives de llibertat i les seves modalitats	22
5. Metodologia	28
5.1 Metodologia quantitativa	28
5.2 Metodologia qualitativa.....	31
6. Resultats del treball de camp	33
6.1 Una aproximació desagregada per gènere a les característiques sociodemogràfiques i penals de persones que compleixen MPA.....	33
6.1.1 Població penada a MPA a Catalunya: algunes dades oficials	33
6.1.2 Anàlisi descriptiva sobre usuaris/usuàries a MPA diferenciada per gènere	35
6.1.3 Conclusions.....	52

6.2 Bones pràctiques amb les dones que compleixen MPA	54
6.2.1 Segons les dones usuàries	54
6.2.2 Segons les delegades i delegats	72
6.2.3 Resum resultats entrevistes	78
7. Conclusió i reflexions	81
8. Algunes propostes de millora	86
9. Referències bibliogràfiques	88

1. Introducció

Els estudis sobre les experiències de les dones penades dins el sistema de justícia penal, segueixen sent un dels desafiaments de la investigació criminològica i jurídica (Daly i Chesney-Lind, 1988; Gelsthorpe, 2003, 2007b). Al nostre àmbit d'estudi hi ha poques investigacions que s'hagin preocupat per la situació de les penades en el procés d'execució de les penes i els que podem trobar versen sobre la pena de presó. L'interès per començar a investigar aquesta última qüestió va sorgir amb el continu creixement de l'índex d'empresonament femení a nivell internacional que s'ha estat donant a la última dècada, davant la poca evidència que tal increment hagi estat a causa d'una major severitat i un major índex de criminalitat femenina (Gelsthorpe i Morris, 2002; Malloch i McIvor, 2012; Almeda, 2017). La conclusió d'aquestes investigacions és que la situació de les dones recluses és discriminatòria i més severa que la dels homes reclusos (Yagüe, 2007a, 2007b; Almeda i Bodelón, 2007; Sheehan *et al.*, 2007, 2011; Navarro, 2018).

Donada aquesta situació reconeguda internacionalment, s'ha posat de manifest la necessitat de reduir el nombre de les dones empresonades a través de la promoció i aposta pels beneficis de les mesures penals alternatives (Covington i Bloom, 2003; 2006; Almeda i Bodelón, 2007; Regles de Bangkok, 2011; Sheehan *et al.*, 2011). Però què sabem sobre la situació de les dones dins el Servei de Mesures Penals Alternatives (SMPA)?

A la literatura anglosaxona existeix una gran proliferació d'estudis sobre l'execució penal femenina de mesures penals alternatives (Gelsthorpe, 2007b; Malloch i McIvor, 2012). Els mateixos estudis han proporcionat una gran evidència empírica en els últims anys, d'aquelles alternatives que han demostrat oferir major suport i una millor intervenció per atendre les problemàtiques de les dones i reduir així la reincidència (Gelsthorpe i Morris, 2002; Gelsthorpe, 2007b; 2011; Corston Report, 2007a, 2007b, 2010).

No obstant, poc sabem sobre aquesta qüestió al nostre àmbit d'estudi. Les *investigacions quantitatives* sobre l'execució de les mesures penals alternatives, no prenen la variable gènere¹ com a central, la prenen com una més. Per altra banda, hi ha pocs *estudis qualitius* sobre les experiències de les dones penades a una mesura penal alternativa. Per tant, hi ha hagut molt poc anàlisi sobre com aquestes estan sent utilitzades i quins són aquests beneficis per a les dones. Tot això, implica un gran desconeixement del nostre sistema en el seu conjunt.

Per tant, malgrat al nostre país, es porti temps fomentant la investigació i estudiant les mesures penals alternatives, calen investigacions sobre l'execució penal on la variable gènere sigui central i on s'escoltin també les veus de les dones penades.

Investigar el treball que es fa a l'execució penal de mesures penals alternatives és molt important (European Rules on Community Sanctions and Measures, 1992), perquè malgrat les dones representen un percentatge baix com a usuàries del sistema penal, no coneixerem el sistema penal en conjunt si no coneixem les necessitats i característiques de tots i totes les usuàries. De la mateixa forma, no aconseguirem un sistema penal equitatiu sense conèixer i tenir en compte les similituds i diferències entre homes i dones penades. El present estudi té com a finalitat començar a obrir camí per a omplir aquest buit dins de la investigació criminològica.

¹ Al llarg del treball es parlarà de *gènere* malgrat que l'anàlisi estadística s'hagi fet sobre una base de dades on aquesta variable s'ha recollit com a "sexe" biològic al néixer i de forma binària (home/dona), tal com estava recollida a la base de dades del SIJ/MPA. Als gràfics i taules, per tant, apareixerà la paraula sexe i al text la paraula gènere.

2. Objectius

Per tot això, dins el nostre àmbit jurisdiccional, cal una anàlisi més detallada i investigacions que explorin les experiències de les penades per tal d'avaluar l'impacte d'aquestes penes a la seva vida. Com a objectius més específics dins d'aquesta línia d'investigació, es pretén:

En primer lloc, explorar el perfil i les diferències existents entre les dones i els homes penats a una mesura penal alternativa a Catalunya l'any 2017 fent un anàlisi de dades desagregades per gènere.

En segon lloc, conèixer fonamentalment l'experiència² de dones que han complert o estan complint mesures penals alternatives com els treballs en benefici de la comunitat (TBC) i suspensions amb regles de conducta i recollir aquells aspectes de la supervisió penal que tant les dones com els delegats i delegades d'execució de mesures penals alternatives (DEM/DEMs) identifiquen com a bones pràctiques a l'hora d'executar les mesures penals alternatives imposades.

Seguint la mateixa línia d'investigació d'altres països, la present recerca pretén conèixer les possibles similituds i diferències entre homes i dones usuàries del Servei de Mesures Penals Alternatives a través de dades quantitatives i allò que funciona millor amb les dones usuàries a través d'entrevistes vist des de dues vessants: l'experiència dels professionals que s'encarreguen de la seva supervisió i l'experiència de les pròpies usuàries penades.

² Gràcies a totes les dones que van accedir a participar a l'estudi i que van ser tan amables d'explicar-me la seva experiència i gran part de la seva vida. Gràcies també als equips de MPA de Girona i Barcelona que han fet tot això possible i que em van acollir amb els braços oberts des del primer moment. Gràcies als delegats i delegades per oferir-me el seu temps, participar a les entrevistes i contestar tots els meus dubtes. Gràcies al Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya per la seva amabilitat i rapidesa a l'accés a les dades primàries i al CEFJE per oferir-me l'oportunitat de realitzar aquest informe. Gràcies també als membres de l'equip d'investigació de l'Àrea de Criminologia de la Universitat de Girona per ser-hi en tot moment durant aquest procés.

3. Marc teòric

3.1 Criminologia i gènere

«La criminología tradicional, en su preocupación por buscar explicación a los delitos de las mujeres, se afaná siempre en presentar un modelo de sociedad ahistórica, [...] donde los distintos poderes encargados de crear y aplicar las leyes aparecían investidos de una neutralidad y una objetividad ficticias que les hacía naturalmente invisibles. Sin embargo, ellos eran los destinatarios y los beneficiarios de un saber que se ponía a su servicio.» (Maqueda, 2014: 123).

La Criminologia, com altres ciències socials ha estat una disciplina dominada per l'androcentrisme (Gelsthorpe, 2003). Les dones han estat excloses com subjectes d'investigació i també com a investigadores. Les teories criminològiques són un clar reflex perquè van ser desenvolupades en gran part per homes, sent validades també en subjectes masculins. A més a més, aquestes teories es van aplicar i generalitzar a les dones (Morris i Gelsthorpe, 2008).

Tanmateix, no tota la investigació criminològica va ignorar a les dones. El positivisme criminològic és reconegut per les referències sexistes i estereotipades que va fer sobre aquestes. Quan es van realitzar estudis sobre dones penades, se les va presentar com biològicament i psicològicament "anormals" (Maqueda, 2014).

Afortunadament, a la dècada dels 1960 el moviment feminista va desafiar el coneixement criminològic tradicional i les dones es van començar a fer visibles dins de la criminologia (Smart, 1976) fent que aquestes tinguessin un paper central a la investigació científica (Daly i Chesney-Lind, 1988: 502-504). L'estudi sobre "gènere i delictes" es va convertir en una de les àrees més prometedores de la criminologia (Heidensohn, 2012: 123, 127).

Cap a finals dels anys 80 del segle XX van aparèixer els treballs més empírics i va créixer l'interès en estudiar els punts de vista, l'experiència i la vida de les dones com a víctimes però també com a infractores dins del sistema penal (Almeda, 2017).

Des de llavors han estat nombrosos els estudis que s'han centrat a la situació de la dona penada dins el sistema penal en les diferents fases del procés judicial i d'execució. De fet, s'ha de reconèixer el creixement d'investigacions d'aquest tipus als països anglosaxons (Heidensohn, 2012: 128).

Al nostre àmbit d'investigació no és fins entrat el segle XXI que es comença a estudiar el sistema d'execució penal femenina (Almeda, 2017). Aquests treballs, s'han centrat sobretot a estudiar la situació de la dona a presó. A la mateixa línia que els estudis realitzats a altres països, han manifestat la discriminació que pateixen les dones preses en comparació amb els homes presos (Bodelón a Almeda i Bodelón, 2007; Navarro, 2018).

Per això, el present estudi s'emmarca dins de la línia d'investigació "criminologia i gènere". Com s'ha pogut veure, fa molts anys que aquesta línia d'investigació ha posat al centre de la investigació tant les diferències i similituds de gènere i les implicacions que aquestes poden tenir a l'execució penal com les experiències de les dones penades que durant moltes dècades han estat marginades dins la criminologia tradicional.

Aquest tipus d'investigacions tenen un gran valor perquè reflecteixen l'androcentrisme tant del sistema penal com el penitenciari, ambdós dissenyats a partir del subjecte masculí (Maqueda, 2014). Un sistema just i equitatiu tindria en compte també les característiques i necessitats que les dones penades puguin tenir, en moltes ocasions, no coincidents amb les dels homes (Malloch, McIvor i Burgess, 2014; Roberts i Watson, 2017). Així ho han manifestat també les reconegudes Regles de les Nacions Unides pel tractament de les recluses i mesures no privatives de llibertat per a dones delinqüents, conegudes també pel nom Regles de Bangkok (2011) que s'analitzaran a continuació.

3.2 Les Regles de Bangkok: perspectiva de gènere dins el sistema d'execució penal

Es tracta d'un conjunt de normes publicades l'any 2011 a Bangkok (Tailàndia) dirigides a les autoritats penitenciàries i als organismes de justícia penal que s'encarreguen de l'administració de les sancions privatives de llibertat i aquelles

mesures que es compleixen a la comunitat. Malgrat la necessitat latent d'aquest tipus de normatives, l'aprovació va tardar anys a arribar.

Ja existien abans normatives³ sobre població penada però es va considerar que aquestes partien d'un enfocament androcèntric. No tenien perspectiva de gènere i es feia poca al·lusió a les dones penades, malgrat tota la literatura que evidenciava per una part, la discriminació d'aquestes dins d'un sistema penal dissenyat tenint en compte la població majoritària per altra part, i l'increment sense precedents de la població penitenciària femenina en l'àmbit mundial.

No obstant, a l'any 2003 a l'Assemblea General de les Nacions Unides es va manifestar la urgència de que els governs, organismes i institucions oferissin una major atenció a la qüestió de les dones penades. Finalment, set anys després es van aprovar les Regles de Bangkok.

Aquesta normativa està formada per setanta regles, la majoria de les quals estableixen la necessitat de sensibilitzar la població respecte a la situació vulnerable que pateixen les dones privades de llibertat. A la tercera part és on se centren a aquelles regles que s'haurien de tenir en compte i aplicar pel que fa a les Mesures no Privatives de Llibertat, interès específic d'aquest estudi.

Segons la Regla 57 de les Regles de Bangkok, s'haurien d'elaborar mesures opcionals i alternatives a la presó, pensades específicament per les dones penades⁴, atenent l'història de victimització de moltes d'aquestes i la responsabilitat de cura d'altres persones. A la mateixa línia, la Regla 63 recomana que si es prenen decisions pel que fa a la posada en llibertat condicional anticipada, també s'haurà de tenir en compte les responsabilitats de cura dels altres i les seves necessitats específiques.

³ Destaquen les Regles Mímines pel Tractament dels Reclusos i les Regles Mímines de les Nacions Unides sobre les mesures no privatives de llibertat o també conegudes com a Regles de Tokio.

⁴ A Kenya es va desenvolupar un programa sensible al gènere i es va introduir dins el sistema de mesures penals alternatives. Els autors i autores van confirmar que les Regles de Bangkok van ser claus per a la seva creació i introducció (Phoenix, 2018).

Segons la regla 60, s'haurien de dissenyar intervencions dins de les mesures penals alternatives pensades per a resoldre els problemes més habituals als que s'enfronten les dones que arriben al sistema de justícia penal. Com a exemple: cursos terapèutics i d'orientació per a les víctimes de violència masclista, tractament adequat per les que pateixin discapacitat mental, i programes d'educació i capacitació per augmentar les capacitats de treball. En aquests programes es tindran en compte la necessitat d'establir serveis d'atenció als nens i altres serveis destinats exclusivament per a les dones.

Per últim, trobaríem la Regla 62 que també fa una referència especial als programes de tractament de drogues que s'haurien de millorar exclusivament per a les dones, tenint presents qüestions de gènere habilitant-los també pel tractament de traumes.

Així doncs, malgrat ser poca l'al·lusió que es faci a la intervenció i supervisió de dones penades a una mesura penal alternativa, les Regles de Bangkok han estat claus en el reconeixement d'intervencions específiques, pensades i dissenyades per a la població penada femenina.

Tanmateix, no hi ha estudis al nostre àmbit que s'hagin centrat en com s'estan executant les mesures penals alternatives en el cas de les dones ni quines són les bones pràctiques que les farien tan beneficioses per a aquestes.

3.3 La perspectiva sensible al gènere dins el sistema d'execució penal a l'àmbit internacional

Com es mencionava a la introducció, a l'àmbit anglosaxó des de fa dècades hi existeix una literatura consolidada que pretén contestar a la pregunta: què funciona millor amb les dones penades a una mesura penal alternativa?⁵. Es

⁵ S'ha d'assenyalar que dins de l'àmbit criminològic el moviment *what works* es refereix a tot un conjunt d'estudis que busquen resposta a allò que funciona millor amb els penats. De totes maneres, al principi es tractava d'un àmbit on les dones penades tornaven a ser marginades, ja que, els estudis es basaven sobretot en mostres de subjectes masculins. A vegades, es donava per descomptat que allò que funcionava amb els homes funcionava amb les dones i es va demostrar que no és així. Per això, va créixer tota una literatura feminista que basava els

porta temps parlant del *gender-responsive approach*, que es podria traduir com l'enfocament sensible al gènere dins el sistema d'execució penal⁶. La discussió sobre la necessitat d'introduir aquesta perspectiva a l'àmbit penal, va començar a la vegada que els estudis que evidenciaven que les dones eren encaixades a la força dins un sistema penal que no havia estat pensat per a elles portant-les a patir diferents situacions discriminatòries. A la mateixa vegada, aquests estudis han anat arribant a la conclusió que allò que funciona amb els homes sembla no funcionar amb les dones de la mateixa manera i que a més a més, hi ha formes de supervisió i intervenció específiques que han demostrat funcionar millor amb les dones penades⁷.

Per tant, es podria dir que actuar conforme un enfocament sensible al gènere (*gender-responsive approach*) dins el sistema d'execució penal equivaldria a conèixer *també* les característiques de les dones que entren dins el sistema penal, les necessitats que tenen i les problemàtiques que caldria atendre. Significa, que malgrat representar una minoria, s'ha de treballar amb elles de forma que es minimitzin les seves possibilitats de tornar a delinquir tot el que es pugui. De la mateixa manera, el sistema i els professionals que treballen han de ser sensibles no només a les característiques de la població majoritària sinó a les de la població en conjunt, amb les seves diferències i similituds.

seus estudis també en mostres de dones penades. Els treballs més destacats sobre aquesta qüestió es poden trobar a les monografies de Sheehan *et al.* (2007 y 2011).

⁶ En l'àmbit general, Barbara Bloom, Barbara Owen i Stephanie Covington a la dècada dels 2000 a Estats Units van presentar el document "*Gender-Responsive Strategies: Research, Practice and Guiding Principles for Women Offenders*" (Bloom, Owen i Covington, 2003). A la mateixa línia que les Regles de Bangkok, les obres d'aquestes autores van assenyalar la necessitat que el sistema penal conegués i reconegués les diferències que podrien haver entre homes i dones penats (Covington i Bloom, 2006: 3).

A l'àmbit específic de les mesures penals alternatives, Regne Unit ha estat capdavant. A les últimes dècades ha anat creixent una àmplia literatura sobre com és la situació de dones que compleixen una mesura alternativa a presó i com es podria introduir perspectives feministes dins de l'execució penal d'aquest tipus de mesures a la comunitat. Destaca l'article de Wright i Kemshall l'any 1994 amb diferents recomanacions perquè la supervisió sigui una experiència positiva per a les penades. Es refereix a canvis pràctics, organitzacionals i estructurals.

⁷ Per a més informació sobre aquesta qüestió, es pot veure un treball anterior de l'autora: Vasilescu, C., *La ejecución penal desde una perspectiva de género: especial referencia a las medidas penales alternativas*, InDret, 2019. Es pot trobar la revisió literària d'aquelles investigacions que han estudiat quines són les millors pràctiques amb dones penades, sobretot a l'àmbit anglosaxó. Al mateix article es presenta l'estat de la qüestió sobre l'execució penal femenina amb especial referència a les mesures penals alternatives.

Però, segons la literatura emergent sobretot a l'àmbit anglosaxó, quines són aquestes característiques de les dones que arriben al sistema de justícia penal i què caldria conèixer per poder oferir una resposta penal la més adequada i equitativa possible? Primerament, cal dir que la situació de cada dona és diferent, encara que hi ha algunes variables amb les quals se solen identificar una gran majoria de les dones penades i són les que s'enumeraran a continuació. També, s'assenyala que la gran majoria de característiques de les dones preses es pot extrapolar a les dones usuàries de mesures penals alternatives.

En l'àmbit processal-penal, el risc que representen les dones penades per a la població és mínim, tant pel que fa a la menor gravetat dels seus delictes com per la seva baixa taxa de delinqüència i reincidència (Worrall, 2003; Covington i Bloom, 2003 i 2006; Malloch i McIvor, 2012; Roberts i Watson, 2017; Juanatey, 2018).

Quant a característiques personals, hi ha tota una sèrie de factors que s'haurien de tenir en compte (Juliano, 2011; Carlen, 2012). Gran part de les dones penades han patit algun tipus de violència al llarg de la seva vida, normalment per part d'una persona de gènere masculí (Covington i Bloom, 2006; Igareda, 2006; Prison Reform Trust, 2017; Navarro, 2018). Així es reconeix també a les Regles de Bangkok (2011) on es manifesta que la quantitat de dones penades que han estat víctimes de violència és desproporcionat.

També solen ser les encarregades i responsables de la cura dels fills i d'altres membres de la família o propers. De fet, segons les Regles de Bangkok (2011), s'ha de donar una atenció particular als problemes específics als quals s'enfronten les dones penades, com per exemple l'embaràs, la maternitat i la cura de persones properes a aquestes (Navarro, 2018).

Els problemes mentals com l'ansietat i la depressió també són molt presents a la vida de les dones penades (Masson i Osterman, 2017; Annison *et al.*, 2018).

Una altra característica, reflex de la realitat social de gran part de dones, és la situació econòmica i laboral inestable i marginal (Joiner, 2011; Navarro, 2018).

Per tant, es parteix de la importància i necessitat de conèixer els contextos de les dones que arriben al sistema penal per comprendre perquè acaben delinquant, què necessiten per deixar de fer-ho i quina és la millor manera de reinserir-se un altre cop a la societat (Covington i Bloom, 2006).

La legislació, el sistema processal-penal i el sistema d'execució necessiten tenir en compte les seves necessitats, característiques i experiències prèvies⁸. Si per fer-ho ha de canviar un sistema dissenyat en gran part per la població majoritària que són els homes, ho ha de fer. Sense conèixer i atendre aquestes particularitats no es deixaran de crear noves discriminacions i injustícies (Bodelón, 2007).

Per això, cal assenyalar que el present estudi s'emmarca també dins la literatura del *What works* i té com un dels principals objectius sumar-se a les evidències de què és el que funciona amb les dones penades.

⁸ El reconeixement que les dones penades tenen necessitats específiques i diferents de les dels homes penats, ha donat com a resultat al Regne Unit de grups de treball i programes específics pensats i dissenyats per a dones penades (McIvor *et al.*, 2001). Per conèixer alguns: Vasilescu, C., *La ejecución penal desde una perspectiva de género: especial referencia a las medidas penales alternativas*, InDret, 2019.

4. Mesures penals alternatives a Catalunya i dones

4.1 Mesures penals alternatives: definició

Abans de seguir, és important assenyalar què s'entén per una mesura penal alternativa al nostre àmbit d'estudi. Els diferents àmbits jurisdiccionals arreu dels països occidentals on existeixen aquest tipus de mesures coincideixen a la definició. Es tractaria d'un tipus de sanció en resposta a la comissió d'un delictes però que no s'hauria de complir a presó, sinó fora d'aquesta, a la comunitat.

En l'àmbit europeu, les European Rules on Community Sanctions and Measures⁹ (1992: 11) les defineix com:

«Mesures i sancions que mantenen al delinqüent a la comunitat i impliquen alguna restricció de la seva llibertat mitjançant la imposició de condicions i/o obligacions, les quals són implementades per organismes designats en la llei per a tal efecte. El terme designa qualsevol sanció imposada per un tribunal o un jutge, incloses les formes de fer complir una sentència de presó fora de l'establiment penitenciari. »

Les sancions monetàries no estan incloses dins d'aquesta definició, encara que si aquestes impliquessin *supervisió*¹⁰ o *control*¹¹ per assegurar la seva implementació sí que s'inclourien.

Entre els principis que aquesta normativa europea destaca a l'àmbit de les mesures penals alternatives es troba en primer lloc el *principi d'individualització*

⁹ Aquesta normativa correspon al Comitè de Ministres del Consell d'Europa que va establir uns principis comuns perquè els seus Estats membres reforcin la cooperació internacional en aquest àmbit. El Comitè recomana que els Estats membres s'inspirin en les normes i els principis que estableixen pel que fa a la seva política, legislació i pràctica en relació amb la creació, el pronunciament i l'aplicació de sancions i mesures aplicades en la comunitat.

¹⁰ Per supervisió entenen com aquelles "activitats d'ajuda realitzades per o en nom d'una autoritat d'implementació destinades a mantenir el delinqüent a la societat i per garantir que el delinqüent compleixi totes les condicions o obligacions imposades". Es tracta d'un terme molt més ampli i *ambigu* que el de control. (European Rules on Community Sanctions and Measures (1992: 12).

¹¹ Per control les European Rules on Community Sanctions and Measures (1992: 12) entenen "aquelles activitats que es limiten a determinar si es compleixen les condicions o obligacions imposades, així com aquelles activitats per garantir el compliment mitjançant l'ús o l'amenaça d'ús dels procediments disponibles en cas d'incompliment".

que entenen com l'equilibri entre l'acte il·lícit comès i la resposta penal i també la personalitat i les capacitats de la persona infractora. En segon lloc, es fa molta al·lusió al fet que l'objectiu essencial és tractar al delinqüent amb respecte i com a una persona responsable (1992: Regla 55). Amb la supervisió i control s'encarregaran de complir aquests objectius.

També es considera rellevant dir que aquesta normativa no fa cap al·lusió específica cap a les dones penades. El que crida l'atenció és la Regla 13 on es menciona el gènere només per dir que “per tal de ser breus, les regles només faran ús del gènere masculí. El gènere femení sempre s'haurà d'entendre dins del masculí.” (1992: Regla 13). Encara que sigui només pel discurs, ja es pot percebre la falta de perspectiva de gènere dins una normativa europea sobre l'execució de mesures penals alternatives.

A un nivell més específic, a Catalunya, l'Àrea de Mesures Penals Alternatives del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (2019) les defineix com:

«Mesures que es compleixen a la comunitat i que comporten algun tipus d'activitat en benefici de la societat, o algun tipus de tractament o intervenció dirigida a la persona penada i a les causes que van motivar el seu delicte, tot per donar a l'acte il·lícit comès una resposta menys aflictiva que la pena de presó.»

De totes maneres, els *finalitats* que persegueix una mesura penal alternativa no són menys complexos que els d'una pena de presó. Combinen diferents elements, entre els quals destaquen algunes teories sobre la finalitat de la pena, com per exemple: la *retribució*, doncs la persona que ha comès un delicte, a la majoria d'ocasions ha de realitzar treballs en benefici de la comunitat sense remuneració -encara que sigui necessari el seu consentiment per fer-ho-, com també programes formatius o tractaments variats com a sanció per l'acte realitzat; la *prevenció general i especial* perquè en principi la mesura imposada ha d'estar relacionada amb el delicte comès per així abordar les causes que l'han motivat i així, reduir el risc que la persona torni a delinquir; i per últim hi ha la *finalitat educativa* de la sanció, que parteix del fet que la persona, a

diferència del que passaria amb una pena de presó, ha de poder conciliar la seva vida sociofamiliar i laboral amb les obligacions penals que se li imposi.

A Catalunya, és important assenyalar que les mesures penals alternatives es regeixen per quatre principis essencials: control de l'execució de la mesura imposada, suport socioeducatiu a la persona penada, compromís d'acceptació i participació de la persona al compliment de les diferents regles de conducta i/o obligacions i per últim, la participació activa de la comunitat i altres membres importants per a la persona que ha de complir una mesura.

Per a dur a terme el *control* adient del compliment o no de la mesura, hi ha una figura molt important a Catalunya, que és la figura del “delegat d'execució de mesures”¹².

Aquestes persones estan distribuïdes per tot el territori català i s'encarreguen d'informar de forma periòdica a l'òrgan judicial de com va evolucionant l'execució de la mesura. Per aconseguir aquesta informació solen realitzar entrevistes periòdiques amb els diferents usuaris. Si es donés el cas que la persona penada ha de complir amb diferents obligacions o regles de conducta, els tècnics s'encarregarien de contactar-se periòdicament amb les persones que supervisen els centres o els recursos on la persona compleix per fer una avaluació del compliment de la sanció. També es podria dir que les delegades són persones que s'encarreguen de fer de “mediadors” entre la instància judicial i les persones usuàries, i per fer-ho, en moltes ocasions han de proposar modificacions que permetin en última instància aconseguir l'èxit del compliment de la mesura. En suma, es tracta de professionals, gran part d'ells criminòlegs i criminòlogues que s'encarreguen del control i seguiment del

¹² A l'àmbit anglosaxó la figura més semblant seria la del “*probation officer*” que s'encarrega d'administrar i fer complir les penes comunitàries i motivar als penats a canviar les seves actituds i comportaments per a reduir el delictes. Per tant, les funcions són les de controlar i ajudar a la persona que ha de complir (Larrauri, 2015: 166).

compliment de la pena del suport socioeducatiu per a la persona que ha de complir.

Tanmateix, els delegats no només s'encarreguen de controlar que la persona compleixi la sanció, sinó que juntament amb això, tenen com a funció oferir el *suport socioeducatiu* adequat perquè la persona penada compleixi amb èxit la mesura. Per a fer-ho, poden oferir ajuda tenint en compte les necessitats i responsabilitats que la persona penada pot tenir a l'àmbit judicial, familiar, personal i laboral. El projecte d'intervenció que s'estableixi tindrà com a un dels objectius principals la reinserció de la persona a la societat.

Però sense que la persona penada *accepti la mesura i es comprometi a complir-la* res d'això seria possible. Per tant, la implicació personal és molt important a l'execució d'una mesura penal alternativa. El que també s'ha de tenir en compte és que el grau d'implicació dels usuaris pot dependre del fet que la mesura s'adeqüi a les característiques i necessitats de cadascú d'ells. En aquest punt es valora molt que l'Administració catalana ofereixi la possibilitat de canvis a la mesura per adequar-se a la capacitat de compliment de cadascú.

Per últim i no menys important, i fent al·lusió a l'altre nom que s'utilitza sovint per fer referència a les mesures penals alternatives -penes comunitàries-, *la comunitat i els altres membres importants* pels usuaris són claus en el compliment d'aquesta. De totes maneres, aquest element va implícit a la intervenció que es fa amb la persona penada, ja que, a la majoria d'ocasions, la mesura que s'ha de complir s'emmarca dins d'un ampli ventall d'agències comunitàries. Molt important en aquest sentit és la derivació que es pot fer a altres recursos generals que necessiti la persona -que normalment va a part encara que paral·lelament a la sanció que s'està complint- per a un compliment exitós de la mesura.

4.2 Mesures penals alternatives: origen, actualitat i discussions criminològiques

A Catalunya, les primeres referències d'execució de mesures al medi obert les tenim de l'any 1981 quan es van transferir les competències de justícia juvenil a la Generalitat de Catalunya. De fet, va ser a l'àmbit de la justícia juvenil on es va donar per primera vegada la possibilitat que es pogués intervenir amb els joves al medi obert. També es va introduir la figura del delegat d'assistència del menor que s'encarregava de la seva supervisió, una figura professional clau a la intervenció socioeducativa amb els menors i que s'introduirà més tard com s'ha vist al sistema de justícia penal d'adults. Aquesta experiència positiva a l'àmbit de justícia juvenil va servir com a pas previ per introduir el mateix a l'àmbit de justícia d'adults.

Tanmateix, al sistema penal d'adults les mesures penals alternatives no arriben fins a l'any 1995 quan entra en vigor la Llei Orgànica 10/1995 de 23 de novembre del Codi Penal (CP). Actualment qui té la competència de l'assessorament i execució de les mesures penals alternatives és el Servei de Mesures Penals Alternatives de la Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives, integrat dins de la Subdirecció General de Reparació i Execució Penal a la Comunitat que a la vegada està integrat dins de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia juvenil (Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya).

Des de l'any 2010 les MPA es gestionen per entitats sense ànim de lucre amb contracte de gestió de servei públic. Cada territori té equips de professionals que atenen les necessitats d'assessorament tècnic i d'execució d'aquestes mesures.

A la província de Barcelona hi ha 10 equips (cada equip té entre 6 i 11 delegades) i a diferència dels altres territoris hi ha equips especialitzats que s'encarreguen només dels treballs en benefici de la comunitat (sobretot amb contingut de treball) i altres que s'encarreguen de mesures de seguretat i treballs en benefici de la comunitat amb obligacions de tractament i/o programes formatius de tota classe.

Les dues entitats que conviuen a la ciutat i a la província de Barcelona són: la fundació APIP-ACAM (Associació per a la Promoció i Inserció Professional i Associació Cívica d'Ajuda Mútua) i IRES (Fundació Institut de Reinserció Social).

La Fundació APIP-ACAM ofereix suport exclusivament als treballs en benefici de la comunitat, excepte aquells TBC que s'imposin amb altres mesures o obligacions de programes formatius o tractament. Es tracta d'una entitat privada que des de l'any 1987 s'encarrega de donar atenció residencial i atenció de dia a col·lectius de funcionalitat diversa, com també d'assistir, formar, orientar i de la inclusió sociolaboral de les persones que estan en risc d'exclusió social.

IRES, en canvi, ofereix suport a les mesures de seguretat i als treballs en benefici a la comunitat que van acompanyats de mesures, obligacions de tractament i de programes formatius. És una fundació privada que treballa des de l'any 1969 amb persones i famílies que estan en risc d'exclusió social i vulnerabilitat. Ofereix atenció psicològica, social i educativa a aquelles persones que ho necessiten.

A la província de Girona hi ha dos equips actualment (Equip Girona Sud i Equip Girona Nord) encara que abans hi havia només un. A Tarragona la situació és la mateixa que a Girona, hi ha l'equip Tarragona Sud i Equip Tarragona Nord. I per últim, a Terres de l'Ebre tenen un equip amb dos delegats i a Lleida un equip amb set delegats.

A la resta de territoris l'entitat per excel·lència és INTRESS (Institut de Treball Social i Serveis Socials) que s'encarrega de donar suport a l'execució del conjunt de mesures penals alternatives que existeixen. És una entitat privada que gestiona serveis d'atenció i ajuda centrats a cada persona apostant per treball *amb* i *en* comunitat i altres agents socials.

De totes maneres, abans d'analitzar cadascuna de les mesures alternatives d'interès per aquest estudi, es considera important conèixer també les

discussions criminològiques que hi ha darrere les mesures penals alternatives des de la seva introducció al sistema penal d'adults.

Les discussions sobre les mesures alternatives a la presó s'inicien a la dècada dels anys 60 del segle XX a Estats Units i Europa. En un principi s'esperava que amb l'ampliació del catàleg de MPA disminuís l'ús de la presó però no va ser així. De fet, es va començar a parlar de l'*expansió de la xarxa penal* (*net-widening* en anglès). Els defensors de la Criminologia Crítica argumentaven que les MPA no evitaven l'ingrés a presó. Per tant, el període de la seva introducció va ser marcat per un gran escepticisme (Larrauri, 2015: 161). De fet, quan es van començar a introduir al nostre país, la seva aplicació va ser mínima mentre que l'ús de la presó augmentava (Cid i Larrauri, 2002).

Tanmateix, tot va començar a canviar amb les diferents reformes del Codi Penal del principi del segle XXI. Es va facilitar l'aplicació d'algunes MPA i això va portar a la seva ràpida expansió (Larrauri, 2015: 163). Cada vegada es confiava més a les mesures penals alternatives. De totes maneres, segurament, això també es va veure influenciat pel canvi del paradigma del *Nothing works* al *What works* a l'àmbit internacional. De fet, actualment la percepció és que les mesures alternatives són més rehabilitadores i econòmiques que la pena de presó (Larrauri, 2015: 163).

També és necessari conèixer els dos models històrics que relacionen el tipus de mesures amb els discursos justificadors d'aquestes: el model anglosaxó i el model continental europeu.

En el model anglosaxó el principi que predomina és la rehabilitació i dins el model continental europeu el que es busca principalment és no *dessocialitzar*. Per tant, en aquest últim i des de l'òptica de la teoria del mereixement es parteix que la presó és un problema per a delinqüents lleus i primaris i que és necessari buscar altres alternatives (Hirsch, 1993). Però, a més a més d'aquest discurs, també hi ha la preocupació pel *cost de la pena de presó* (a part de raons humanitàries, és clar). De fet, a Espanya, les penes alternatives es van introduir amb un model de base totalment continental. El primer discurs per introduir-les al nostre context va ser principalment de tipus pressupostari, és a

dir, s'havien de buscar alternatives perquè la presó era massa cara (Roldán, 1988).

És per això que històricament s'ha dit que les alternatives continentals, en un principi, es basaven més en la no-intervenció i/o supervisió (les més utilitzades: multa o suspensió de la pena de presó) i en canvi, les alternatives anglosaxones (suspensions amb regles de conducta, treballs en benefici de la comunitat), sí que buscaven la intervenció i la supervisió per part d'altres persones perquè el seu ideal de base és la rehabilitació (Cid i Larrauri, 2005).

Actualment, al nostre àmbit existeix un model mixt i imperfecte, ja que als últims anys s'han anat introduint diferents mesures que sí que busquen una intervenció o supervisió (els treballs en benefici de la comunitat i les suspensions amb regles de conducta de l'àmbit anglosaxó) (Blay i Larrauri, 2015). Amb aquesta introducció també han hagut de canviar els principis en els quals s'haurien de basar les mesures alternatives. Per això, si ens fixem, quan parlem dels elements definitoris de les mesures alternatives a Catalunya destaquen la finalitat educativa, el suport socioeducatiu i la prevenció general i especial.

De fet, a Catalunya existeix una llarga tradició de compromís, implicació i suport cap a les mesures imposades a la comunitat. Això es reflecteix per exemple al fort compromís per part d'una àmplia gamma d'entitats i agències públiques i privades amb els llocs de treball i l'oferiment de tallers i programes. Són elements que fan que la semblança entre el nostre servei de mesures penals alternatives i el servei de "*probation*" anglosaxó sigui cada vegada més gran (Blay, 2019).

Seguidament, veurem quines són les característiques d'aquestes mesures de base més intervencionista i rehabilitadora i que s'han escollit per a analitzar al nostre àmbit d'estudi.

4.3 Tipus de mesures penals alternatives

A escala general, a Catalunya, les mesures penals alternatives es poden dividir entre els treballs en benefici de la comunitat, les mesures de seguretat, les multes, les suspensions ordinàries o amb regles de conducta i/o altres obligacions i la substitució de la pena. No obstant això, la base de dades del Servei de Mesures Penals Alternatives de Catalunya ofereix dades sobre TBC, mesures de seguretat i suspensions amb regles de conducta i/o obligacions.

Com en el present estudi en concret s'han recollit dades sobre treballs en benefici a la comunitat (com a pena directa i com a obligació d'una suspensió) i suspensions amb diferents regles de conducta i obligacions, ens centrarem a explicar amb més detall aquestes dues.

4.3.1 Treballs en benefici de la comunitat

El TBC -“community service order” a l'àmbit anglosaxó- s'introdueix a Anglaterra aproximadament els anys 70 del segle XX però no arriba al nostre àmbit fins a mitjans dels anys 90 del mateix segle (Torres, 2006; Blay, 2007; Brandariz, 2009). En general s'imposa en delictes lleus de violència domèstica i de gènere i en delictes contra la seguretat viària (conducció sota la influència de begudes alcohòliques o d'estupefaents, conducció sense permís, etc.).

Consisteixen a fer treballar a la persona penada en el seu temps d'oci en activitats de benefici públic, sigui a l'Administració pública o en una Organització sense Ànim de Lucre (ONG) o bé fer-la participar en un programa formatiu o taller¹³.

Un altre element és que es fa sense rebre remuneració a canvi i les jornades de treball poden durar fins a un màxim de 360 jornades de fins a 8 hores

¹³ Entre els anys 2007 i 2010 va créixer exponencialment la imposició d'aquestes penes, perquè es van començar a utilitzar sobretot pels delictes contra la seguretat viària, que sabem, són molt nombrosos. Per consegüent, l'administració ha hagut de buscar diferents opcions per agilitzar i facilitar el seu compliment, com per exemple, el treball en grups supervisats per un monitor o la participació en tallers grupals o individuals de seguretat viària i violència de gènere i domèstica (els més comuns).

cadascuna sempre que es compleixin respectant les obligacions familiars o personals del penat. També és requisit imprescindible el consentiment de la persona penada en el moment d'imposar la condemna.

Pel que fa a l'incompliment, són diverses les causes que podrien donar-se perquè aquest es decretés: absència durant almenys 2 jornades (rebuig voluntari), rendiment sensiblement inferior al mínim exigible, posició o incompliment manifest i reiterat d'instruccions i/o negativa del responsable a mantenir-lo al centre.

El Jutge de Vigilància Penitenciària pot prendre les següents actuacions: que segueixi l'execució al mateix centre, que la segueixi però en un lloc diferent o decretar l'incompliment i en aquest últim cas es donaria un delictes per trencament de condemna (art 468.1 CP) en el cas que es tractés de TBC com a pena directa (que és la forma més aplicada). Si el TBC fos com a forma de compliment d'una RPSIM o bé s'imposaria una pena de localització permanent o una de presó (art 53 CP) i si fossin com a regla de conducta d'una suspensió de pena de presó dependria si es considerés un incompliment greu o reiterat o no i el jutge o tribunal hauria de discutir el cas (art 86 CP).

De totes maneres, és una mesura que presenta moltes peculiaritats i és interessant conèixer el seu origen històric per entendre algunes de les discussions criminològiques que hi ha darrere d'aquesta.

4.3.1.1 Períodes d'aplicació del TBC al nostre àmbit d'estudi

L'any 1992 s'introdueix a la justícia juvenil però amb el Codi Penal de l'any 1995 i amb el suport d'un gran grup de polítics parlamentaris també a la justícia d'adults. Des de llavors es podrien parlar de quatre grans períodes.

El primer període aniria d'ençà que s'introdueix fins a l'any 2003. Aquesta primera època s'identifica per l'escepticisme dels jutges i el poc marge d'aplicació d'aquesta mesura alternativa. L'ús que es fa durant aquests anys és molt escàs (Blay, 2010).

El segon període començaria a partir de l'any 2003. Hi ha noves reformes al Codi Penal (destaquen 11/2003, 15/2003 i 1/2004) i el TBC es pot imposar com

a pena directa per primer cop per delictes lleus de violència domèstica, en casos d'incompliment de la pena de multa i com a substitut de la pena de presó curta. Amb la reforma del CP 15/2007 de l'any 2007 els TBC també passen a ser pena directa pels delictes contra la seguretat viària. Com es tractava de delictes amb una gran incidència a la pràctica, això va incrementar ràpidament l'aplicació d'aquesta mesura (Blay, 2010).

El tercer període comença a finals de l'any 2007 i es caracteritza pel gran i ràpid creixement de l'aplicació del TBC. Això provoca el col·lapse del sistema de Mesures Penals Alternatives i el sistema penal en sí. Es comencen a criticar durament aquests canvis legislatius perquè es considera que s'està descuidant la part més rehabilitadora i intervencionista d'aquesta mesura (Contreras, 2010: 22). En això últim incideix el fet que el TBC passi a ser una pena directa per una de les tipologies delictives més freqüents, provoca un canvi de perfil de la persona usuària del Servei de Mesures Penals Alternatives (SMPA en endavant) un "perfil molt més normalitzat". Així doncs, es passa d'una intervenció més rehabilitadora a una més estandarditzada i menys supervisada (Blay, 2010). De la mateixa manera, es passa d'un servei públic portat a terme per part de l'Estat a un que es basa a la subcontractació, per considerar-se aquest últim més econòmic, flexible i eficaç.

A part es va criticar que aquest tipus de mesura, malgrat el seu alt grau d'aplicació, no va reduir l'ús de la presó. Pel que la seva ampliació va implicar l'expansió del sistema penal al conjunt.

Les dificultats per aconseguir una ràpida execució d'aquesta pena, la falta d'oferta de llocs de treball per a realitzar els TBC, la frustració que això podia provocar un gran nombre de prescripcions, van ser claus per l'aprovació del Real Decret 1849/2009. Aquesta normativa va modificar i ampliar l'oferta d'institucions que havien de facilitar els treballs per respondre d'alguna forma al principi de celeritat i simplificació de tràmits. Un dels canvis més destacats, però, va ser la possibilitat que el TBC es pogués complir mitjançant tallers d'activitats en matèria de seguretat vial.

El quart període començaria l'any 2010 fins a l'actualitat. Amb el Real Decret 840/2011 hi ha una modificació molt important respecte els TBC. S'amplia el seu contingut estricte que era de realitzar treballs d'utilitat social o tenir la possibilitat de participar en el taller de seguretat viària. Ara la persona penada que hagi de complir un TBC pot fer-ho mitjançant un TBC amb contingut de treball i formatiu, participant en tallers o programes formatius de caràcter laboral, cultural, d'educació viària, d'educació sexual i altres.

Amb l'última reforma del CP, la LO 1/2015, introdueix una modificació important pel que fa als TBC. Ara es pot suspendre una pena privativa de llibertat amb l'obligació de complir treballs en benefici de la comunitat. Es passa de l'antiga substitució de la pena a una nova modalitat de suspensió. Per tant, i com es podrà veure al present estudi, les formes d'aplicació dels TBC són: com a pena directa, com a forma de compliment de la Responsabilitat Subsidiària per Impagament de Multa (RPSIM) o com a regla de conducta de la suspensió d'una pena de presó.

Per tant, des de l'any 2010 fins a l'actualitat, sembla que hi ha una relativa estabilització del nombre de persones penades i pel que fa la diversificació dels perfils dels penats. Per això, es passen a oferir respostes més individualitzades i una intervenció més qualitativa (dins d'un model que segueix sent gerencialista). A més a més, el TBC està dotat ara d'un major contingut rehabilitador gràcies a la introducció del TBC amb contingut terapèutic que possibilita, davant d'una necessitat, fer el TBC en forma de tractament de drogodependències, salut mental o trastorns alimentaris. Aquesta qüestió, però, es tractarà amb més detall amb la interpretació de les entrevistes realitzades durant l'estudi de camp.

4.3.2 La suspensió de les penes privatives de llibertat i les seves modalitats

Actualment, el Codi Penal espanyol preveu un mecanisme per evitar l'execució d'una pena privativa de llibertat en determinats supòsits: la suspensió (arts. 80 i ss del CP). És una mesura que deixa sense efecte l'execució de les penes privatives de llibertat, inclosa la pena de presó. D'acord amb aquest

mecanisme, la pena de presó inicialment imposada pel jutge se suspèn i el condemnat no entra a presó, amb la condició que no torni a delinquir durant un període de temps determinat (generalment entre els dos i els cinc anys).

A més a més, hi ha tota una sèrie de requisits perquè es concedeixi la suspensió:

- 1) Que la pena sigui inferior a dos anys o a cinc en casos de drogodependents. L'última reforma 1/2015 del CP admet una excepció: concedir igualment la suspensió encara que la suma de les penes sigui major de 2 anys si individualment no excedeixen de 2 anys.
- 2) La persona ha d'haver delinquit per primer cop o no ser reu habitual, tot i que, amb l'última reforma del CP no es tenen en compte aquells antecedents penals que per la seva naturalesa manquin de rellevància per a valorar la probabilitat de cometre nous delictes.
- 3) Haver satisfet la responsabilitat civil o comprometre's a fer-ho.

Tanmateix, la suspensió no té només una única modalitat sinó varies. Hi ha la *suspensió ordinària sense regles de conducta* (art 80.1 i 80.2 CP) on l'única condició és no tornar a delinquir durant un temps determinat.

Després la *suspensió amb regles de conducta o obligacions* (art 80.1 i 80.2 CP) entre les quals podem esmentar: la prohibició d'acostar-se a la víctima o a les persones que el jutge determini, l'obligació de residir en un determinat lloc, la prohibició de viure en un determinat lloc, presentar-se periòdicament davant del jutge, la prohibició de conduir, seguir un programa formatiu o de tractament d'addiccions entre altres.

La suspensió acompanyada de la realització d'un programa formatiu és bastant aplicada al sistema de justícia penal d'adults. Els programes poden ser genèrics o específics. Mitjançant els genèrics es tracta d'oferir a la persona penada l'accés a recursos i eines que li permetin reinserir-se a la comunitat d'una forma més favorable. Dins d'aquest conjunt entrarien per exemple els programes formatius culturals i laborals. Els programes específics estan molt relacionats amb el delicte comès i volen ser una resposta reeducativa al

comportament il·lícit. Destaquen els de violència de gènere o en l'àmbit domèstic, educació viària i educació sexual, que serien els més imposats.

També existeix la *suspensió extraordinària* (art 80.3 CP) que és un precepte nou perquè es dóna en suprimir-se l'antiga substitució de la pena de l'article 88 del CP. Es tracta de concedir la suspensió de la pena de forma excepcional malgrat que la persona sigui reincident (però no reu habitual) i que les penes no excedeixin de 2 anys individualment. Es tindran en compte les circumstàncies personals de la persona penada, la naturalesa dels fets, la seva conducta i específicament, l'esforç que faci per reparar el dany causat. No menys important és que va acompanyada d'una condició que és la de complir una pena de multa o treballs en benefici de la comunitat.

Per les persones amb problemes d'addicció existeix la modalitat de la *suspensió per a drogodependents*¹⁴ (art 80.5 CP) que s'aplica quan el fet delictiu es comet per la dependència a les drogues i a l'alcohol. La condició és el seguiment de tractament de deshabituació durant el temps que es concedeixi la suspensió. Amb l'última reforma s'entén com positiu el fet que no s'entendran com abandonament les recaigudes (art 81.5).

Per últim hi ha la *suspensió en cas de malaltia incurable* o per raons humanitàries (art 80.4 CP) que s'aplicarà en els casos en els quals la persona penada tingui una malaltia molt greu que sigui incurable.

Si s'imposen aquestes regles de conducta, condicions o obligacions, el jutge controlarà periòdicament que la persona penada les compleixi. En cas que s'incomplixin les regles de conducta, no es pagui les responsabilitats civils o bé, es cometi un delictes, el jutge o la jutgessa hauran de valorar la situació. Si decideixen revocar la suspensió, la persona haurà de complir amb la pena de presó suspesa i, en el cas d'haver comès un delictes, també amb la pena de

¹⁴ A Estats Units hi ha els *drug treatment courts*, que són tribunals especialitzats que s'encarreguen de la supervisió, el control i seguiment del tractament per drogodependència (Winick i Wexler, 2001). Es tracta d'un exemple inspirat a la *justícia terapèutica*, que parteix de la importància de donar suport a la persona que està complint aquest tipus de tractament, més que d'administrar càstigs (Larrauri, 2015: 159).

presó que correspongui per al nou delictes (art. 86 CP).

4.3.2.1 Discussions criminològiques sobre la suspensió de la pena

La suspensió ordinària sense regles de conducta té com a base el model continental d'alternatives a la presó, ja que, en principi busca reduir el recurs a la presó per aquelles persones que no necessiten ser resocialitzades. En tot cas, una suspensió amb regles de conducta i/o obligacions, seria una mesura alternativa assentada sobre un model mixt, és a dir, de base continental però amb elements del model anglosaxó, com els elements de supervisió, intervenció i compliment d'algun tipus de regles de conducta o obligacions a la comunitat.

De fet, als països anglosaxons existeix la *probation*, una pena que implica la realització d'un tractament o programa a la comunitat sota la supervisió d'un delegat. Es pot imposar moltes vegades o també es pot modificar perquè es tracta d'una pena en sí mateixa. Si la persona delinqueix, no va a presó, sinó que el jutge pot mirar de modificar el tipus de condemna. Per això, existeix el *pre-sentence report*, un informe social que conté informació personal i social del penat i recomanació d'aquelles obligacions o regles de conducta que podrien funcionar millor (Larrauri, 2015: 153, 156).

La mesura que s'aproparia més a la pena de *probation* al nostre àmbit seria la suspensió amb regles de conducta que es porta a terme sota la supervisió d'un delegat. Encara que no sigui una pena en si mateixa, s'ha eliminat l'automatisme en la decisió de revocar, i per tant, el jutge pot valorar la situació de cada persona. Tanmateix, encara que es consideri que l'informe social seria necessari per a decidir sobre la pena a imposar i per a conèixer les circumstàncies socials i personals de cada persona, aquest és escassament utilitzat al nostre àmbit d'estudi (Larrauri, 2012a, 2012b). De fet, entre l'any 2000 i 2010, que va haver-hi un creixement exponencial de les MPA a Catalunya, la demanda dels informes d'assessorament es va mantenir a la mateixa baixa línia (Larrauri i Zorrilla, 2014: 7). Entre les raons d'aquesta baixa demanda està el desconeixement dels jutges, la idea que ho hauria de demanar un altre jutge, la manca de temps, la sobrecàrrega de treball o la idea

que no és rellevant per la seva feina, entre altres¹⁵ (Larrauri, 2012b). De totes maneres, es considera que les dues institucions, *probation* i suspensió amb regles de conducta es van apropant cada vegada més (Larrauri, 2015: 153).

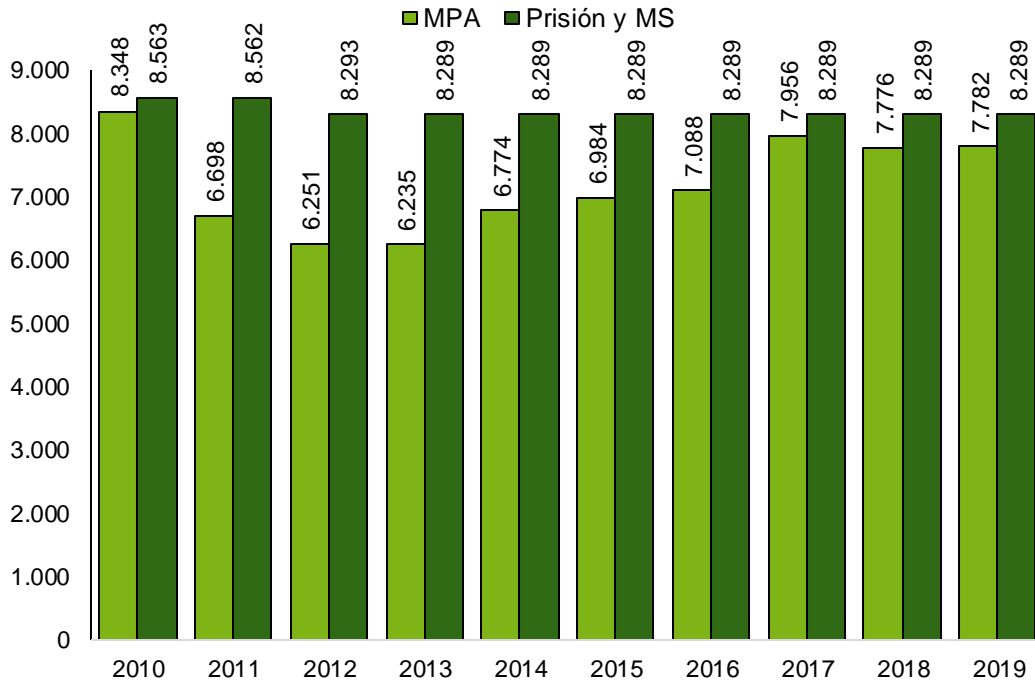
Una de les discussions criminològiques que hi ha entorn aquesta pena és si aquesta disminueix la probabilitat que la persona torni a delinquir en major mesura que la pena de presó. A Catalunya destaca l'estudi de Cid (2007) a on es van comparar les tasses de reincidència dels condemnats a presó i a MPA. Sembla que en principi les persones condemnades a una suspensió de la pena de presó tenen tasses de reincidència més baixes que les condemnades a una pena de presó. De totes maneres, els estudis que valoren l'eficàcia de les MPA en comparació amb l'eficàcia de les mesures privatives de llibertat arriben a conclusions diferents (Capdevila *et al.*, 2016).

El que sí que és cert és que si en un principi les mesures penals alternatives anaven a ser una alternativa real a la presó. Com més ús es fes d'aquestes, més disminuiria l'ús que es faria de la presó, però no ha estat així. Hi ha qui diu que el que han aconseguit és ampliar la xarxa penal a l'àmbit judicial d'adults (Aebi *et al.*, 2015). Aebi *et al.* (2015) a un estudi longitudinal sobre les penes a Europa, conclou que als darrers anys hi ha hagut un augment constant del nombre de persones complint penes comunitàries però també del nombre de persones complint penes de presó. Al contrari, l'índex global de delinqüència a Europa ha disminuït en el mateix període, pel que "la delinqüència i el càstig han estat evolucionant en direccions oposades" (Aebi *et al.*, 2015: 587).

El gràfic 1 mostra l'evolució de la imposició entre penes de presó i mesures de seguretat i les mesures penals alternatives a Catalunya als últims anys:

¹⁵ Per a més informació, es pot veure: Larrauri, E. *¿Es necesario un informe social para decidir acerca de la pena? Una aproximación a la toma de decisiones judiciales.*, *Jueces para la Democracia*. 2012.

Gràfic 1. Distribució de la població penada a presó i a mesures penals alternatives a Catalunya l'últim dia de l'any en els darrers anys

Font: Elaboració pròpia a partir de descriptors estadístics de mesures penals alternatives, Departament de Justícia (Generalitat de Catalunya).

Com es pot observar, i al contrari del que es podria esperar, mentre la població penada a mesures penals alternatives l'últim dia de l'any ha anat fluctuant d'alguna manera i s'ha anat imposant al llarg dels últims anys, la població penada l'últim dia de l'any a presó no ha modificat el seu curs.

Per això, hi ha qui arriba a la conclusió que tant a Europa, com a EE.UU i a Canadà, les mesures penals alternatives o penes comunitàries no han servit com a "alternatives" a la presó, sinó que han contribuït a l'extensió de la xarxa penal, sent utilitzades com a instruments d'un sistema de control penal creixentment punitiu (Aebi *et al.*, 2015).

Per altra banda, en l'àmbit internacional i en el nostre, ja no hi ha cap dubte que les MPA són considerades actualment "més justes, més rehabilitadores i més econòmiques" (Larrauri, 2015: 163) que les penes privatives de llibertat. Tanmateix, com s'ha anat assenyalant al llarg de l'estudi, necessitem conèixer millor les característiques de les persones que compleixen MPA, un dels objectius principals de la present investigació.

5. Metodologia

La metodologia emprada ha estat mixta i corresponent als objectius principals d'aquest estudi.

En primer lloc, es pretenia conèixer algunes característiques del perfil sociodemogràfic i penal d'homes i dones que havien complert una mesura penal alternativa a Catalunya l'any 2017, donada la falta d'anàlisi de dades desagregades per sexe. Per a aquesta part s'ha utilitzat *metodologia quantitativa*.

El segon objectiu era conèixer l'experiència de dones usuàries que havien complert o estaven acabant de complir alguna o algunes MPA i de delegades/ts de MPA per recollir aquelles bones pràctiques i aspectes que semblen haver estat significatius en el compliment amb èxit de la mesura penal alternativa. La pregunta principal a la qual es pretenia contestar era, segons les dones usuàries i els delegats, què és el que sembla que funciona millor amb les dones que han de complir una MPA? Per aquesta part s'ha utilitzat *metodologia qualitativa*. A continuació es parla en detall de les tècniques utilitzades per a cada tipus de metodologia emprada.

5.1 Metodologia quantitativa

Pel primer objectiu, la *unitat d'anàlisi* utilitzada han estat els expedients del Sistema Informàtic de Justícia Juvenil i Mesures Penals Alternatives (en endavant SIJJ/MPA). Una vegada donat l'accés a les dades, es va facilitar un usuari per explorar-les. Posteriorment, es va crear una base de dades amb el programa SPSS i es va iniciar la recollida de la informació. Aquesta activitat es va portar a terme des dels ordinadors facilitats per l'Instituto de Trabajo Social y Servicios Sociales (INTRESS), que correspon a l'Àrea de Mesures Penals Alternatives de Girona perquè el sistema informàtic té una base de dades pròpia i l'única forma d'explorar les dades era des dels ordinadors propis del SIJJ/MPA.

La unitat d'anàlisi ha estat una mostra de 580 persones/expedients d'homes i dones que l'any 2017 van finalitzar una mesura penal alternativa (TBC, suspensions amb regles de conducta i altres obligacions) a les províncies de Girona i Barcelona (Catalunya). La població total és de 5598 persones (N=5598). D'aquesta població el 90,7% són homes i el 9,3% són dones. En números absoluts les dones representen 519 i els homes 5079.

Tenint en compte que les dones serien un extracte de la mostra amb molt poc pes i que es buscava una anàlisi comparativa entre els dos extractes (homes i dones) s'ha utilitzat una estratègia més específica de mostreig: s'han agafat dues mostres representatius i independents d'homes i dones. Això ha permès estudiar les característiques particulars de cada extracte amb una major precisió.

Després de treure una mostra representativa de cada estrat, aquesta ha quedat de la següent manera. La mostra representativa de la població de N=519 dones amb un nivell de confiança del 95% i tolerant un marge d'error del 5%, ha estat de n=222 i la dels N=5179 homes ha estat de n=358.

En suma, la mostra representativa final ha estat de 580 persones (n=580) representant més de 3.000 documents analitzats, entre els quals destaquen l'informe inicial, de seguiment i final, fitxa personal, sentència executòria, descriptors estadístics.

Per a la selecció dels expedients s'ha realitzat una *selecció sistemàtica* (Ruiz Olabuénaga, 2012), és a dir, s'ha seleccionat a l'atzar el primer individu i els restants a intervals fixos fins que s'ha aconseguit el nombre total de la mostra. Per a conèixer els intervals fixos s'ha dividit per una banda l'univers de dones per la mostra d'aquestes (519/222) i l'univers d'homes per la mostra d'aquests (5079/358).

Per tant, la metodologia utilitzada per aconseguir conèixer algunes característiques del perfil sociodemogràfic i penal d'homes i dones que havien complert una mesura penal alternativa a Catalunya (Girona i Barcelona) l'any

2017, ha estat la quantitativa mitjançant la recollida i anàlisi de dades amb el programa estadístic SPSS.

Les anàlisis que s'han realitzat amb el SPSS i que es presentaran responen a anàlisi descriptives bivariades entre dues variables qualitatives per conèixer com es relacionen les dues variables observant els percentatges mitjançant gràfics. A més a més, per arribar a concloure si hi ha o no associació o relació entre les dues variables s'han realitzat anàlisi inferencials utilitzant la prova estadística del chi-quadrat.

Les variables que es presentaran i que s'han decidit comparar entre la població femenina i masculina són les següents:

Taula 1. Les variables analitzades i les seves opcions

Tipus de variable	Opcions de la variable
Sexe	Dona, home
Edat	18-25, 26-30, 31-35, 36-40, +40
Nacionalitat	Espanyola, estrangera
Procedència persona estrangera	Nord Àfrica, Amèrica Nord, Amèrica Central i del Sud, Àsia, Europa Comunitària, Europa no Comunitària, Resta Àfrica
Situació laboral	Empleat, aturat, inactiu, situació laboral irregular, PIRMI ¹⁶ , Prestació Víctimes VDG, Pensió (jubilació/incapacitació)
Situació econòmica	Acomodada, suficient, insuficient, Amb ajuda econòmica/assistencial
Tipus mesura penal alternativa	Pena TBC, suspensió amb obligació TBC, suspensió amb obligació PF, suspensió amb obligació tractament deshabitació
Tipus TBC	Activitat de treball, activitat formativa, activitat de tractament, activitat mixta, no assisteix

¹⁶ La PIRMI o Renta Mínima d'Inserció és una ajuda familiar econòmica que la Generalitat de Catalunya ofereix a les persones que considera que no tenen diners suficients per subsistir.

Tipus PF	VDG o VIDO, educació sexual, educació viària, delictes d'odi, medi ambient, idioma, inserció laboral, alfabetització, conductes violentes
Historial delictiu	Amb antecedents penals, sense antecedents penals
Contacte amb MPA	Amb contacte previ, sense contacte previ
Tipologia delictiva	Contra seguretat viària, contra salut pública, contra el patrimoni, contra les persones, contra la llibertat sexual, contra l'autoritat, delicte per violència de gènere, delicte violència domèstica, delicte de corrupció de menors, altres

5.2 Metodologia qualitativa

Pel segon objectiu, la *població objecte d'estudi* han estat per una banda les dones usuàries que havien complert o que estaven a punt de finalitzar algun tipus de MPA i per una altra banda, les delegades/ts encarregats de la supervisió i la intervenció de les MPA.

Quan es va començar el treball de camp al desembre 2018, es va demanar als equips de Girona (hi ha un equip únic encara que dividit en Girona Nord i Sud) i a dos dels equips de Barcelona (un encarregat només de l'execució dels TBC i l'altre encarregat de la resta de MPA) una llista amb les dones que tenia cada delegat amb la possible data de finalització de la MPA que complia. Seguidament, es va demanar a totes aquelles usuàries que estaven a punt de finalitzar la mesura entre el desembre 2018 i abril 2019 si volien participar en l'estudi mitjançant una entrevista semi estructurada en profunditat¹⁷.

Per aconseguir això últim, els delegats i delegades de MPA van servir com a "gatekeepers"¹⁸. Normalment, les delegades trucaven a les usuàries per

¹⁷ És considerada la *tècnica* per excel·lència a gran part de la literatura feminista per conèixer l'experiència de les persones investigades, en aquest cas les usuàries i els delegats/des (DeVault i Gross en Hesse-Biber, 2012).

¹⁸ Els gatekeepers són actors del procés d'investigació. Són persones o organitzacions que

explicar el propòsit de l'entrevista o aprofitaven alguna entrevista de seguiment per fer-ho. Si la usuària accedia, es concertava un dia i hora per realitzar l'entrevista a les oficines de MPA de Girona i Barcelona.

En total durant aquest període es van poder entrevistar 18 dones que són les que van poder i van estar d'acord a participar en l'estudi durant aquest període.

Per tant, els *límits territorials* de la recerca han estat Girona i Barcelona per facilitat i proximitat de la investigadora a les respectives ciutats i províncies. Del desembre 2018 a l'abril 2019 es va portar a terme el treball de camp (recollida de dades quantitatives i entrevistes realitzades a dones usuàries i DEMs).

A Girona s'ha treballat amb l'equip de Girona de MPA (INTRESS) i a Barcelona s'ha treballat amb dos dels equips de MPA, un corresponent a IRES i l'altre a INTRESS. Per qüestions d'anonimat de les entrevistes es prefereix no donar informació sobre els equips concrets de la ciutat de Barcelona.

Pel que fa als delegats i delegades i al tractar-se de la part qualitativa de l'estudi, a mesura que s'anava prenent contacte amb els diferents equips de Barcelona i Girona, se'ls hi anava preguntant si estarien d'acord en participar en l'estudi sent entrevistats/des. Durant el temps del treball de camp (primer semestre 2019) es va aconseguir entrevistar 11 delegades i delegats.

És important assenyalar que tant pel que fan les dones usuàries com les delegades i delegats, el que s'ha buscat és la saturació de varietat a les experiències de les entrevistes i no la quantitat d'aquestes.

donen accés als participants i els ajuden a establir contacte amb els subjectes a estudiar (Martí, 2015: 5).

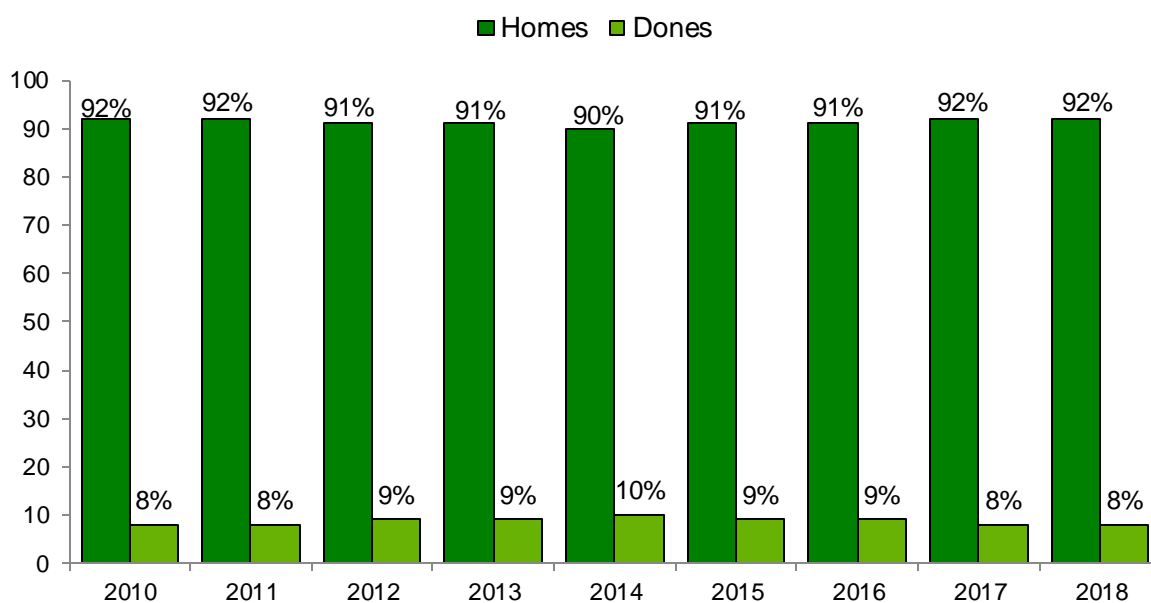
6. Resultats del treball de camp

6.1 Una aproximació desagregada per gènere a les característiques sociodemogràfiques i penals de persones que compleixen MPA

6.1.1 Població penada a MPA a Catalunya: algunes dades oficials

Si ens fixem en el nostre àmbit d'estudi, les dades posen en evidència que les taxes de delinqüència femenina són significativament més baixes que les masculines i que la població reclusa femenina és menys nombrosa que la masculina (Sánchez, 2004; Maqueda Abreu, 2014; Juanatey, 2018). La imatge es repeteix quan s'observen dades de persones sotmeses a algun tipus de mesura penal alternativa. Els següent gràfic pot servir per visualitzar aquesta afirmació.

Gràfic 2. Evolució de la població penada a MPA al llarg dels anys segons sexe

Font: Elaboració pròpia a partir de descriptors estadístics de mesures penals alternatives, Departament de Justícia

Com es pot observar al gràfic sobre l'evolució relativa de mesures penals alternatives de la última dècada, el percentatge de dones en execució d'alguna MPA va oscil·lant entre el 8% i el 10% mentre que el percentatge d'homes representa una gran majoria, movent-se entre el 90 i el 92%.

En suma, el percentatge de dones penades a presó i a una mesura penal alternativa és molt menor (no arriba al 10%) en comparació amb el nombre d'homes penats al mateix tipus de penes¹⁹. Tanmateix, això no hauria de seguir sent una de les majors justificacions per a ignorar l'estudi de la població femenina penada, tant si és a una pena privativa de llibertat com si ho és a una no privativa de llibertat.

Una altra dada interessant és que si comparem els percentatges de dones sotmeses a algun tipus de MPA en comparació a dones a presó a Catalunya, la tendència als últims déu anys és que cada vegada hi ha més dones executant alguna MPA (aprox. 60%) i menys executant una pena de presó (aprox. 40%). No passa el mateix amb els homes on els percentatges s'assemblen més (aprox. 50%-50%) (Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya, 2019).

Per altra banda, encara que sigui cert que el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya ofereix uns descriptors estadístics de qualitat i cada vegada més complets, encara són escasses les dades ofertes diferenciades per gènere.

Com s'ha puntualitzat anteriorment, el present estudi té com a un dels objectius principals omplir aquest buit aproximant-se a algunes dades sociodemogràfiques i penals de persones que han complert MPA. De fet, quan es parla de formes d'introduir la perspectiva de gènere a les estadístiques a una de les guies metodològiques existents, la inclusió de la variable "sexe" a

¹⁹ Tot i això, la població penitenciària masculina i femenina a Catalunya ha tingut una davallada generalitzada els darrers anys. De fet, si ens fixem a l'evolució de la taxa d'empresonament a Catalunya i la resta de l'Estat en els darrers anys, es pot observar que per les dues administracions penitenciàries ha anat disminuint de forma sostinguda des de l'any 2009 (Instituto Nacional Estadística, 2009). Per conèixer possibles hipòtesis d'aquesta disminució, es pot llegir: Daunis Rodríguez, A., *Ocupación carcelaria. Hipòtesis acerca del descenso de la población penitenciaria en España. Estudios Penales y Criminológicos*, 2016.

l'anàlisi és una condició necessària (Instituto de la Mujer, 2009: 45). A altres països generalment les anàlisis comparatives entre homes i dones solen estar sempre presents (McIvor a McIvor i Raynor, 2007: 133).

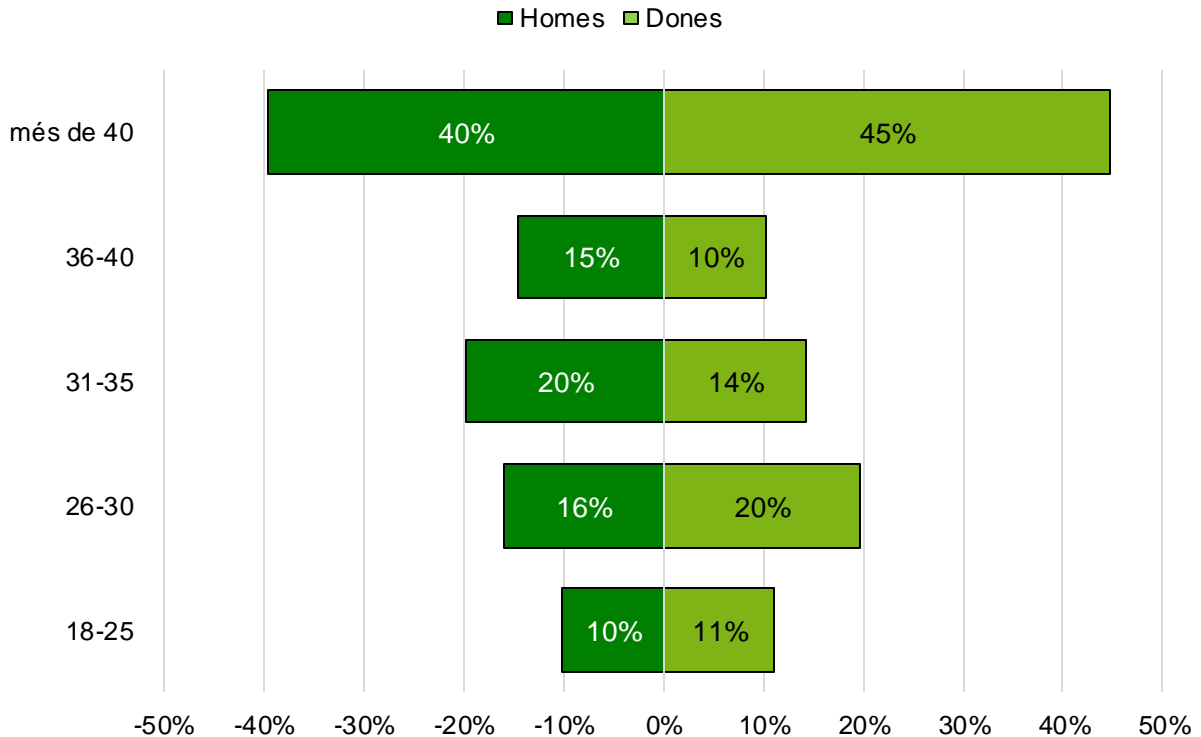
Per això, es va decidir demanar accés a dades primàries sobre població penada a una mesura penal alternativa. Segons l'enfocament del *gender-responsive approach* a l'àmbit anglosaxó, un sistema penal equitatiu i que busqui treballar des d'una perspectiva de gènere ha de conèixer les característiques de les persones a les quals ha d'atendre, com també les possibles diferències entre la població penada, donada l'evidència empírica d'altres llocs del fet que existeixen diferències basades sobretot en el gènere.

6.1.2 Anàlisi descriptiva sobre usuaris/usuàries a MPA diferenciada per gènere

En primer lloc, s'analitzaran alguns aspectes sociodemogràfics de la mostra recollida i seguidament aspectes més processal-penals.

Es presentarà l'*anàlisi descriptiva bivariada* mitjançant gràfics per conèixer els percentatges diferenciats per gènere de cada variable estudiada i com es relacionen entre elles les variables. Per tant, la *variable explicativa* serà el gènere perquè potser explicarà les altres variables i les *variables dependents* la resta. Ara bé, per conèixer si les diferències que es poden observar són estadísticament significatives o no, i tenint en compte que les variables són qualitatives, s'utilitzarà el *test estadístic del chi-quadrat* per determinar aquesta significació. S'indicarà el valor de la P partint que si és més alt que 0,05, la relació entre les dues variables no serà significativa, per tant, no hi haurà relació o associació entre elles. Si el valor de la P és més baix de 0,05, hi haurà relació entre elles i les diferències que podem observar seran estadísticament significatives. Aquesta informació es donarà al principi de cada anàlisi descriptiva bivariada a peu de pàgina.

Gràfic 3. Piràmide poblacional d'edat de la població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del SIJJ/MPA, Departament de Justícia

Del gràfic que diferencia per gènere l'edat de la persona penada a una MPA²⁰, podem observar diferents qüestions²¹.

En primer lloc, que tant l'edat dels homes com de les dones es concentra sobretot en "més de 40 anys". Si sumem els percentatges de les persones de "36-40" i "més de 40 anys", es pot concloure que més de la meitat de la mostra té més de 36 anys. De fet, el percentatge sumat és similar entre les dones (54,91%) i els homes (54,21%).

²⁰ Durant la presentació de les dades recollides durant el treball de camp es parlarà en tot moment d'una mostra representativa de població penada a MPAs (TBC i suspensions amb regles de conducta) a Girona i Barcelona l'any 2017.

²¹ El p valor és més alt que 0,05, perquè $p=0,179$. Per tant, no existeix una associació estadísticament significativa respecte l'edat entre la població d'homes i dones sotmeses a MPA.

En segon lloc, si ens fixem en les diferències entre homes i dones, el segon grup d'edat on hi ha més concentració de població en el cas de les dones és de 26 a 30 anys i en el cas dels homes de 31 a 35. En principi, per tant, el segon rang d'edat amb més població en el cas de les dones és més jove que el d'homes.

En tercer lloc, a diferència d'altres estudis sobre la mateixa qüestió a l'àmbit anglosaxó, on la meitat de la població femenina penada a MPA té 25 anys o menys (McIvor i Barry, 1998; McIvor *et al.*, 2001; Barry i McIvor, 2008), la població compresa entre 18 i 25 anys al present estudi, se situa entre el 10% (homes) i l'11% (dones) aproximadament. De fet, hi ha una gran concentració de la mostra per sobre els 25 anys: 89% en el cas de les dones i 90% en el cas dels homes. Sobretot a l'àmbit anglosaxó es refereixen a les MPA -sobretot els TBC- com una "*pena per a nois joves*" (Worrall, 1995). Tanmateix, sembla que a Catalunya, fins i tot si observem les dades oficials del SMPA, es pot observar que encara que més del 90% de la població penada a MPA és masculina, la majoria dels homes tenen més de 30 anys, similar sent la situació de les dones. Per tant, al nostre àmbit d'estudi es tracta d'una població majoritàriament masculina però no tan jove com al Regne Unit.

En quart lloc, si observem amb més deteniment la població femenina, a la mateixa línia que a l'estudi de Navarro (2018) a presó, s'ha de destacar que bona part de la població penada femenina a MPA (55,36%) -sumant diverses categories- estaria en període reproductiu. L'altra part (44,64%), com ja hem mencionat en un principi, tenen més de 40 anys, per tant, no estaria comptabilitzada entre les que podrien ser mares. El gran catàleg d'edats de la població femenina ens fa constatar que són un grup molt heterogeni i que per tant, poden presentar necessitats molt diverses²².

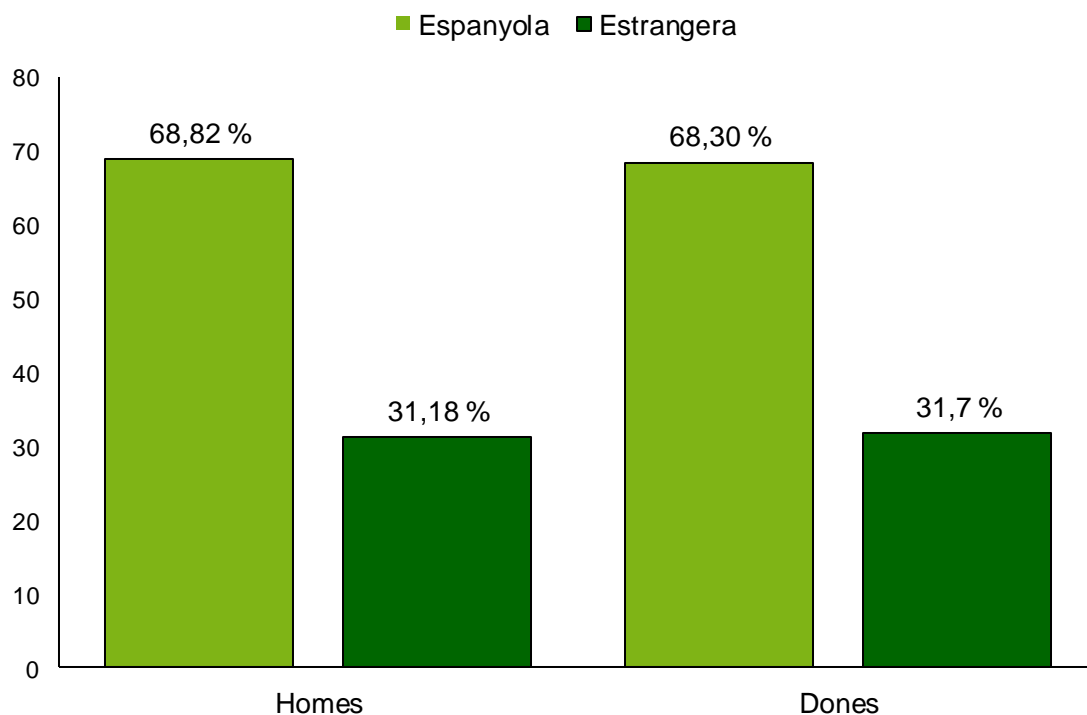
En suma, la mostra que ha estat objecte d'aquest estudi correspon a grups d'edats molt heterogenis i això s'hauria de tenir en compte per diverses raons.

²² Aquesta qüestió està sent estudiada per l'autora i serà objecte de publicació en un futur pròxim perquè excedeix de l'objecte d'aquest treball.

En primer lloc, per les implicacions que podria tenir l'edat a la supervisió i intervenció amb les persones penades, tenint en compte les responsabilitats i problemàtiques de cadascuna i com aquestes podrien dificultar o facilitar el compliment amb èxit de la mesura penal. En segon lloc, és necessari pensar sobre la diversitat dels delegats i delegades de MPA pel que fa la variable edat -entre d'altres-, perquè mitjançant el treball de camp s'ha pogut observar que la majoria de professionals encarregats de la supervisió de les MPA són dones i representen un alt percentatge de població jove quan les característiques de la població atesa són gairebé el contrari.

L'edat, per tant, és una variable molt important i les diferències per gènere s'han de conèixer i reconèixer en el moment de supervisar i intervenir amb aquestes persones.

Gràfic 4. Nacionalitat de la població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

Pel que fa a la nacionalitat de les persones de la mostra, s'observa que malgrat que la nacionalitat espanyola segueix sent majoritària (aprox. 69%), hi ha una

elevada presència de persones estrangeres. El percentatge de persones estrangeres arriba aproximadament al 32% de la població estudiada, sent similar entre homes i dones²³.

Es tracta d'un factor molt important en la qüestió que ens ocupa. El col·lectiu de persones estrangeres sembla que, com a presó, té una àmplia presència com a usuari del SMPA. Aquest tret també s'hauria d'afegir a la variable edat com a element substancial a tenir en compte pel que fa a la diversitat de la població de professionals que s'encarrega de la supervisió i intervenció amb les persones penades a MPAs.

A més a més, s'ha considerat al llarg del temps com un dels col·lectius més vulnerables que entra al sistema de justícia penal, entre d'altres, pels seus trets sociològics. Això afegeix noves particularitats a tenir en compte de la població penada a MPAs. De fet, pel que a la població femenina, la immigració s'ha considerat un element clau als estudis sobre aquesta qüestió en concret, per les noves especificitats que podria afegir a unes ja existents (Gelsthorpe, 2007a; Navarro, 2018).

Òbviament i no menys importants són les conseqüències col·laterals que una condemna pot tenir per les persones estrangeres, sigui en relació amb oportunitats laborals, de salut, a la obtenció o renovació del permís de residència, obtenció de nacionalitat espanyola, entre altres drets polítics i socials (García España, 2017; Larrauri, 2016; 2019).

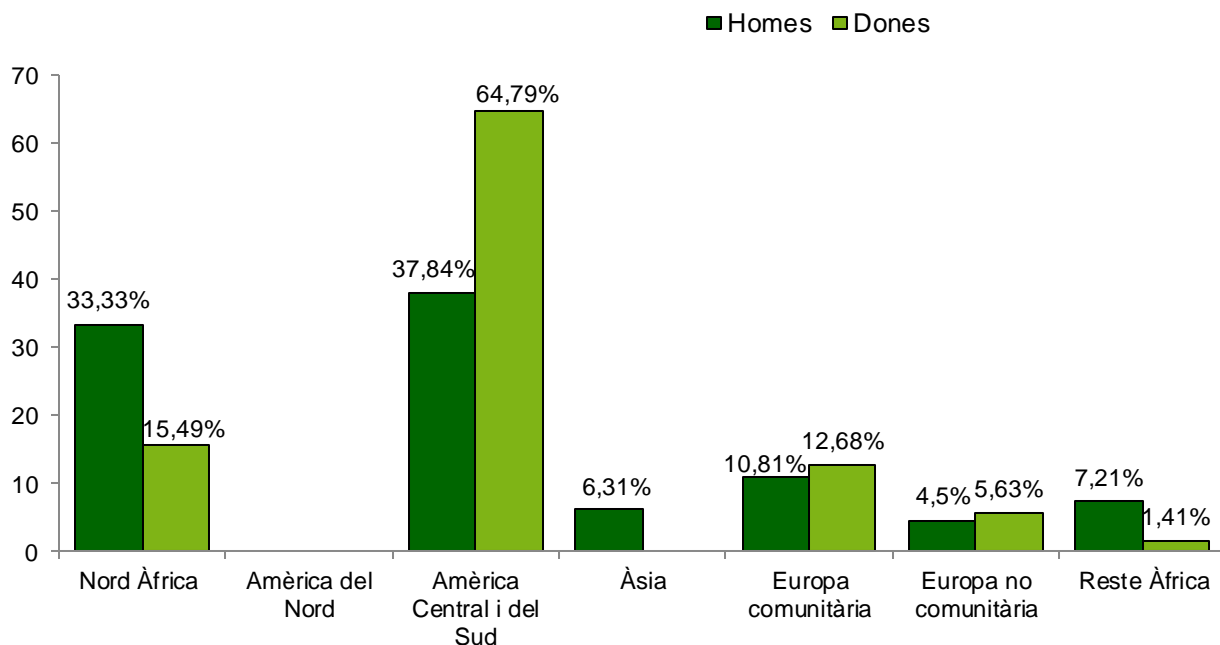
En suma, és important tenir en compte la variable nacionalitat però també la procedència d'aquelles persones que són estrangeres en el moment de dissenyar²⁴ els diferents tipus de supervisions i MPAs com ara es veurà.

²³ El p valor és més alt que 0,05 perquè $p=0,896$. No existeix suficient evidència per concloure que les variables gènere i nacionalitat estiguin associades. Per tant, no existeixen diferències estadísticament rellevants entre la població d'homes i dones sotmeses a MPA i el fet de tenir o no la nacionalitat espanyola.

²⁴ Hagués estat interessant analitzar dades en funció de si la persona usuària del SMPA és d'ètnia gitana o no, al tractar-se d'una comunitat present i sobrerrepresentada en moltes ocasions a l'àmbit de justícia penal i penitenciari amb problemàtiques i necessitats específiques (Equipo Barañí, 2001; Navarro, 2018).

De les dades sobre **procedència de les persones estrangeres** es poden extreure diferents conclusions²⁵.

Gràfic 5. Procedència de la població estrangera penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

En primer lloc, si ens fixem a les diferències per gènere, es pot observar clarament com la majoria de les dones de la mostra es concentren a l'opció "Amèrica Central i del Sud". Per altra banda, els homes de la mostra es troben concentrats a dues opcions: per una banda i en primer lloc, a "Amèrica Central i del Sud" –igual que les dones però en un percentatge quasi la meitat de baix en comparació amb aquestes-, i a "Nord d'Àfrica".

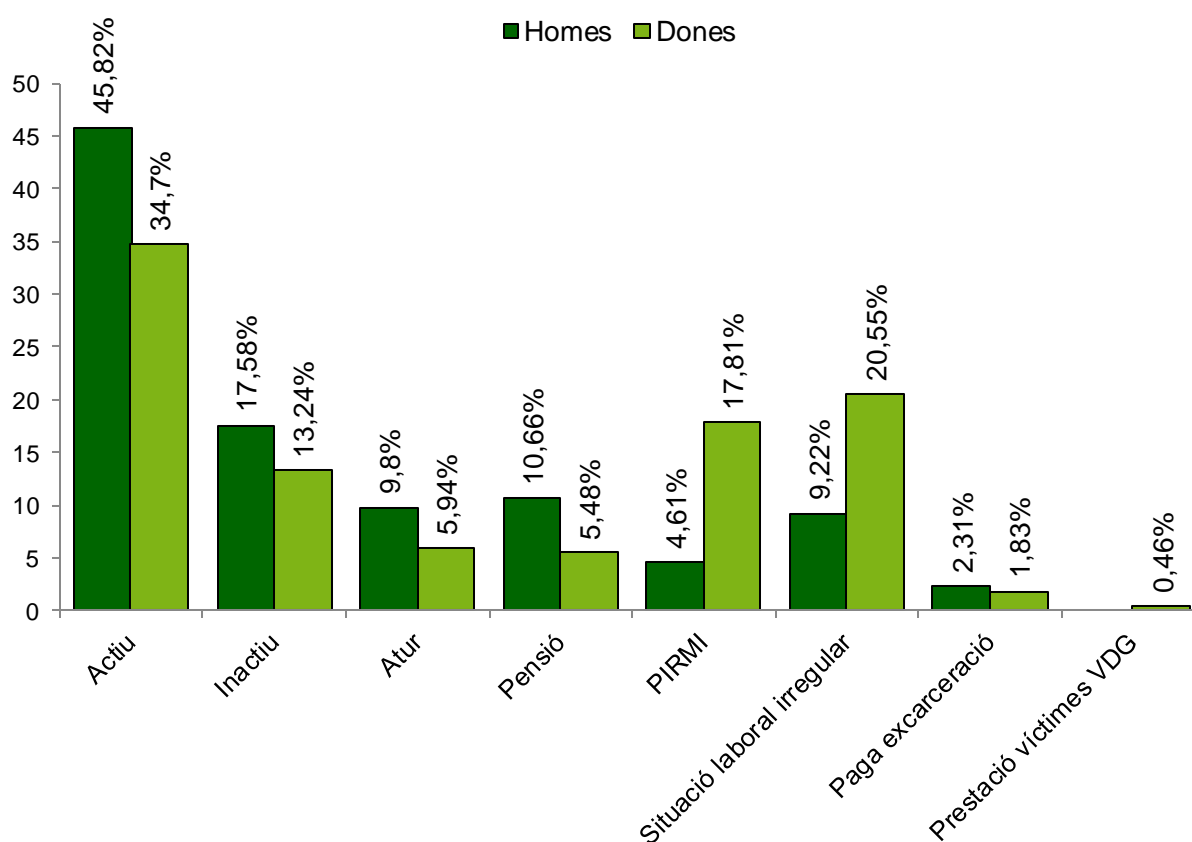
En segon lloc i en relació amb la primera conclusió, es podria dir que quasi el 90% de les dones i els homes de la mostra que no són nacionals, són de fora de la comunitat europea. El percentatge de l'Europa Comunitària representa només entre un 10% i 12% respectivament. Això pot tenir clares implicacions a la supervisió i compliment de la mesura penal alternativa. En el cas del TBC,

²⁵ El p valor és més petit que 0,05 perquè $p=0,002$. Per tant, hi ha una associació estadísticament significativa entre la variable gènere i la procedència de les persones penades. El gènere és rellevant en termes estadístics per la procedència de la població penada a MPA a Catalunya l'any 2017.

per exemple, si la persona per no tenir la situació administrativa regulada treballa en situació irregular, això pot implicar per una part, que no pugui demanar justificant al lloc de treball ni portar-ho a l'entitat on ha de realitzar els TBC els dies que no pugui assistir. La barrera idiomàtica, pel que fa sobretot al col·lectiu d'homes procedents del Nord d'Àfrica, també s'hauria de tenir en compte en el moment d'imposar i executar un Programa Formatiu de qualsevol classe, TBC o qualsevol altra MPA.

En suma, com es pot apreciar, la procedència de les persones estrangeres penades a MPA a Catalunya és molt variada i un clar reflex de la diversitat cultural present al sistema de justícia penal. Una diversitat cultural, lingüística i de creences, que s'ha de conèixer i reconèixer tant en el moment de dissenyar els diferents tipus de MPA, com en el moment d'imposició i execució de la mesura alternativa.

Gràfic 6. Situació laboral de la població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

Pel que respecta la situació laboral també es poden treure diferents conclusions²⁶. En primer lloc, com es pot observar, menys de la meitat de la mostra tant d'homes com de dones treballa en situació regular (activa). Tanmateix, hi ha més homes (45,82%) que dones (34,70%) en aquesta situació.

En segon lloc, en relació amb aquesta variable hi ha una dada preocupant. El percentatge de dones (20,55%) que està en situació laboral irregular dobla el percentatge d'homes (9,22%) a la mateixa situació. Als diferents informes que s'han analitzat durant el treball de camp, es podria veure com la gran majoria de les dones penades que entraven dins d'aquesta opció s'encarregaven de les tasques de la llar o treballaven en feines relacionades amb la cura dels altres i la neteja. La precarietat que provoca estar treballant en situació irregular pot tenir implicacions en l'àmbit laboral, social, econòmic i de salut i òbviament també al compliment amb èxit de la mesura alternativa.

En tercer lloc, si ens fixem en el cas de les dones, hi ha una gran part cobrant una PIRMI (17,81%) i un 5,94% a l'atur. Per tant, ens trobem amb una gran part de les dones que han complert MPA a Catalunya cobrant una ajuda que es dona a aquelles persones que no tenen suficiència econòmica per a poder subsistir i amb una altra part que no està treballant però sí que està cobrant l'atur. En relació amb la PIRMI, s'ha d'assenyalar també el baix percentatge d'homes (4,61%) que la cobra, en comparació amb les dones.

En quart lloc, en el cas dels homes, el següent percentatge on es troba una altra gran concentració de penats és la situació laboral d'inactivitat (17,58%) enfront del 13,24% en el cas de les dones. Es tracta de població que no treballa i que tampoc està buscant activament una feina.

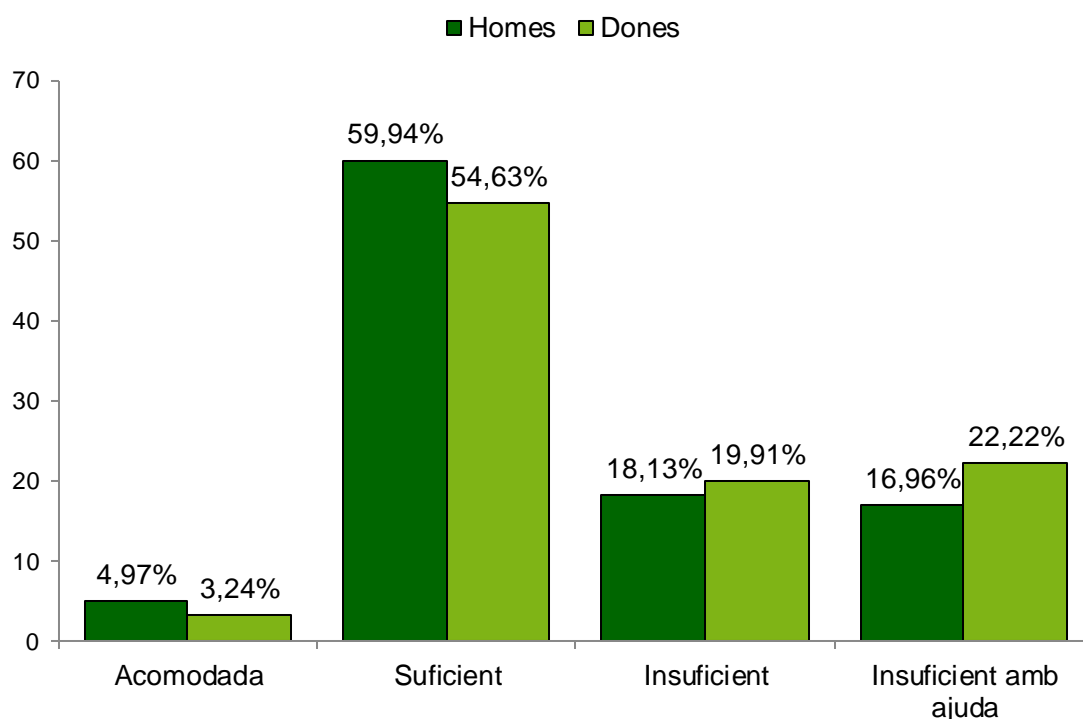
En cinquè lloc i si suméssim els percentatges de persones que estan sense treballar sigui perquè estan a l'atur, cobrant una PIRMI, en situació d'inactivitat,

²⁶ El p valor és més baix que 0,05 perquè $p=0,000$. Per tant, existeix una associació estadísticament significativa entre les variables gènere i situació laboral de la població penada a MPA a Catalunya l'any 2017.

coibrant una pensió, la paga d'excrceració o la prestació de víctimes de VDG, arribaríem a la conclusió que més de la meitat dels homes (54,18%) penats a MPA a Catalunya estan sense treballar enfront del 44,76% en el cas de les dones. Això últim seria similar al cas d'Escòcia on gran part de les dones penades a MPA no treballen en el moment del compliment (McIvor, 1992; 2010). Malgrat la diferència per gènere, es considera un percentatge important de persones que no presenten ingressos que vinguin d'alguna activitat laboral.

En suma, és molt important conèixer aquest tipus de variable diferenciada per gènere per les possibles implicacions o conseqüències que podria tenir al compliment amb èxit o no de la MPA imposada. També es considera interessant assenyalar que es tracta d'una variable que es recull la gran majoria de vegades a la base de dades del SMPA a Catalunya i això és molt positiu tant per les persones penades, com pels professionals que les han d'atendre i el sistema de justícia penal en conjunt.

Gràfic 7. Situació econòmica de la població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

La situació econòmica és una altra variable que s'ha considerat interessant analitzar. Als descriptors estadístics aquesta variable tenia les opcions

d'acomodada, suficient i insuficient però també hi havia una altra casella que era la d'ajuda assistencial. Quan aquesta casella estava marcada i/o quan a partir dels diferents informes s'entenia que la persona tenia una situació econòmica insuficient però tenia ajuda assistencial sigui per part dels Serveis Socials (en endavant SS) o familiars, amics, etc, es va considerar adient afegir una nova opció: "insuficient amb ajuda assistencial".

Al gràfic es poden observar diferents qüestions²⁷.

La primera és una dada preocupant. El 42,13% de les dones i el 35,09% dels homes estan en situació d'insuficiència econòmica. Per tant, tenim a gran part de les persones penades a una MPA a Catalunya que estan en una situació econòmica precària amb o sense ajuda assistencial. És clar que això pot influenciar d'alguna manera al compliment de la MPA i per això s'ha de tenir en compte en el moment de la supervisió de la mesura.

La situació econòmica insuficient és similar entre els dos grups però sí que hi ha diferències per gènere pel que fa a la situació insuficient amb ajuda assistencial. Hi ha més dones (22,22%) que tenen una situació econòmica insuficient però que reben algun tipus d'ajuda per part dels altres o dels SS que els homes a la mateixa situació (16,96%). En relació amb això últim, a altres àmbits d'estudi –ex. Anglaterra-, s'arriba a concloure que potser les dones penades són més propenses a demanar ajuda en comparació amb els homes penats o que directament les seves circumstàncies i necessitats les posa en aquesta situació (Malloch i McIvor, 2011). Si això es relacionés amb la variable analitzada anteriorment, també tindria sentit perquè sembla que les dones estan en situació laboral irregular en més proporció que els homes i treballen en menys proporció que aquests. Tanmateix, les diferències per gènere pel que fa a aquesta variable sembla que no són estadísticament rellevants. Per tant,

²⁷ El p valor és més alt que 0,05 perquè $p=0,293$. Per tant, les diferències per gènere que es poden observar en relació amb la situació econòmica no són estadísticament rellevants. No hi ha suficient evidència per concloure que ser home o dona està associat amb la situació econòmica de les persones penades a MPA a Catalunya l'any 2017.

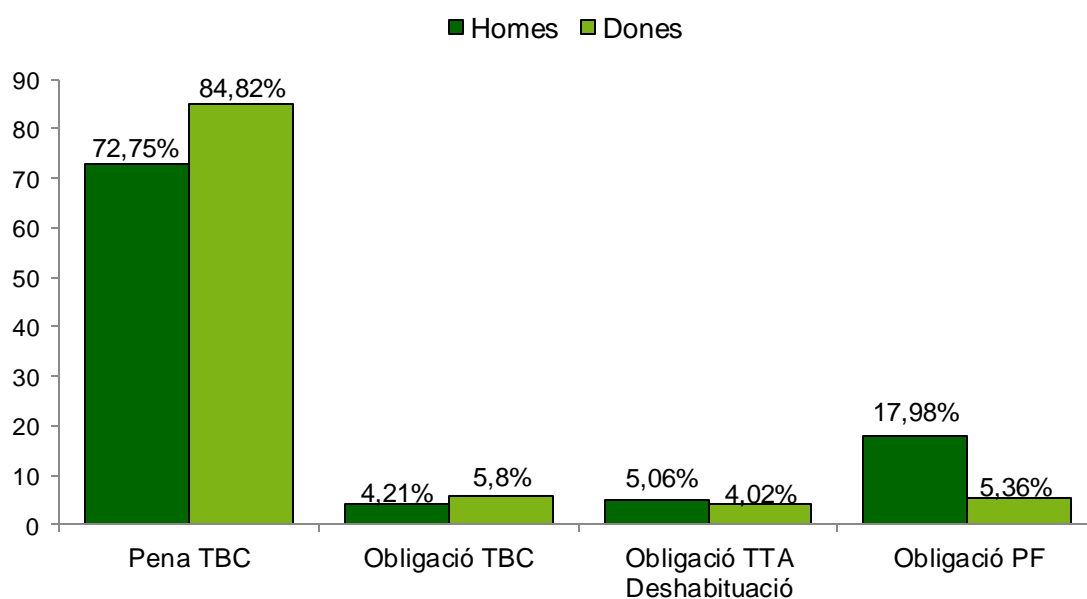
es pot analitzar descriptivament la relació entre les dues variables (gènere i situació econòmica) mitjançant els percentatges però no treure inferències.

De totes maneres, el 64,91% dels homes tenen una situació econòmica entre suficient i acomodada enfront del 57,87% de les dones. Per tant, més de la meitat de les persones penades a MPA a Catalunya l'any 2017 tenien suficients ingressos en el moment del compliment.

A continuació, s'analitzaran algunes variables relacionades amb la tipologia penal comesa, les mesures penals alternatives en concret i l'historial delictiu.

Pel que fa al tipus de MPA es poden treure diferents conclusions observant els percentatges del gràfic de barres²⁸.

Gràfic 8. Tipus MPA finalitzada l'any 2017 a Catalunya diferenciada per sexe

Si ens fixem en la mesura penal alternativa executada, a simple vista, el TBC com a pena directa és la mesura alternativa més executada tant per part dels homes (72,75%) com per part de les dones penades (84,82%). I si sumem el

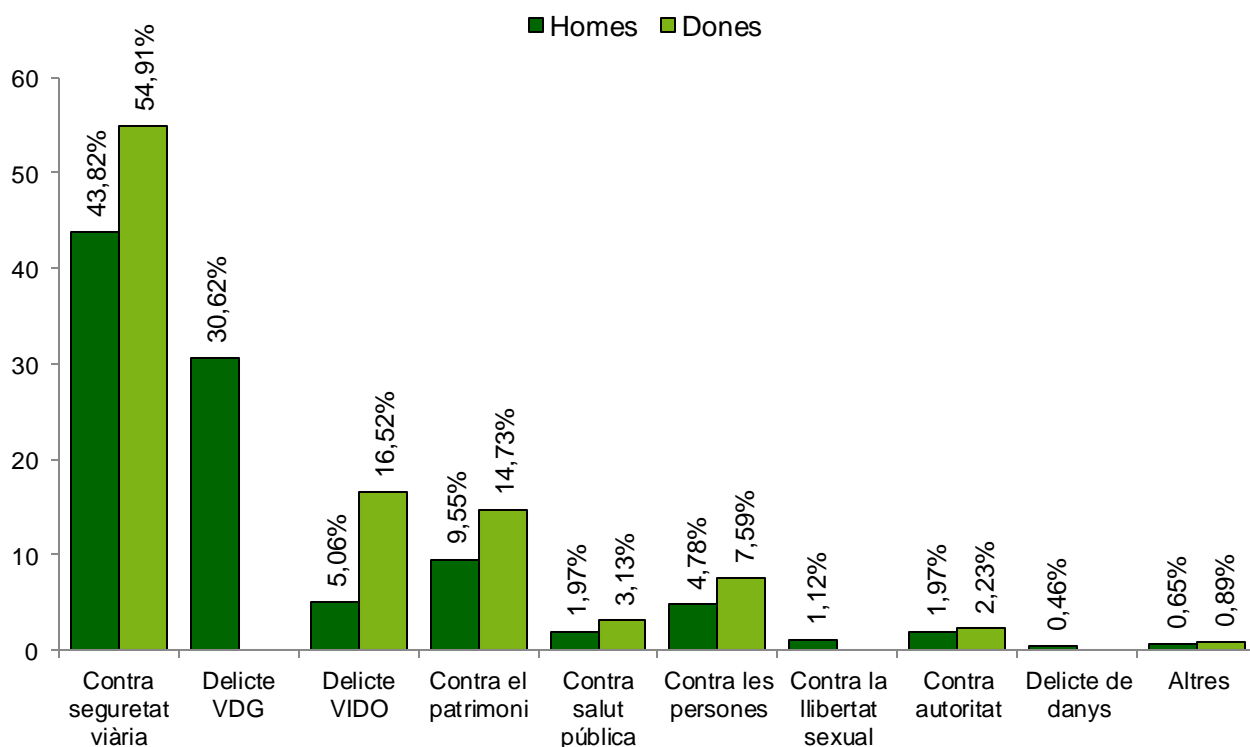
²⁸ El p valor és més baix que 0,05 perquè $p=0,000$. Per tant, les diferències que es troben entre la variable gènere i el tipus de mesura penal alternativa imposada són estadísticament rellevants. Ser home o dona està associat estadísticament amb el tipus de MPA que la persona acaba complint.

percentatge de TBC com a pena directa amb el percentatge de TBC com a obligació d'una suspensió, la gran majoria de les dones, això és, un 90,62%, ha realitzat treballs en beneficis de la comunitat en comparació amb el 76,93% dels homes.

Ara bé, si ens fixem a les diferències per gènere, ens trobem que el percentatge de Programes Formatius executats pels homes (17,98%) triplica el percentatge de les dones (5,36%). Això com es podrà veure a continuació té relació amb el tipus de delictes comès perquè la gran majoria són Programes Formatius d'educació viària, violència de gènere o domèstica.

Pel que fa a l'obligació de tractament de deshabitació a les drogues o a l'alcohol²⁹, no hi ha diferències notables entre els dos grups. De fet, el percentatge és molt baix tant per les dones (4,02%) com pels homes (5,06%).

Gràfic 9. Tipologia delictiva de la població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

²⁹ En el present estudi no s'han recollit dades sobre els tractaments de salut mental de caràcter ambulatori i les mesures de seguretat. Es considera que aquest tipus de mesures requereixen un estudi a part i amb més profunditat.

Pel que respecta la tipologia delictiva, ens trobem amb diferències molt interessants entre homes i dones penades a MPA³⁰.

A simple vista, es pot observar al gràfic que més de la meitat de les dones penades (54,91%) han estat condemnades per delictes contra la seguretat viària. A aquest tipus de tipologia delictiva la segueix els delictes de violència domèstica (16,52%), aquells contra el patrimoni (14,73%), contra les persones (7,59%), contra la salut pública (3,13%), contra l'autoritat (2,23%), en aquest ordre.

Aquests resultats són diferents en comparació amb altres àmbits d'estudi on els delictes contra la seguretat viària representen un percentatge molt baix i on els delictes contra el patrimoni i contra la salut pública suposen els percentatges majoritaris (McIvor *et al.*, 2001). En tot cas, això pot estar relacionat amb el codi penal i/o la política criminal de cada país i el fet que en el present estudi no entren ni l'anàlisi de les multes ni les suspensions sense regles de conducta, mesures alternatives que no es troben recollides a la base de dades del SMPA de Catalunya i als estudis d'altres jurisdiccions sí.

Per una altra banda, una gran part dels homes també han estat penats a complir una MPA a causa d'un delicte contra la seguretat viària (43,82%) encara que en menor proporció que les dones. L'altre gran gruix en el cas dels homes, el concentren els delictes contra la violència de gènere amb un 30,62% i els delictes contra el patrimoni amb un 9,55%.

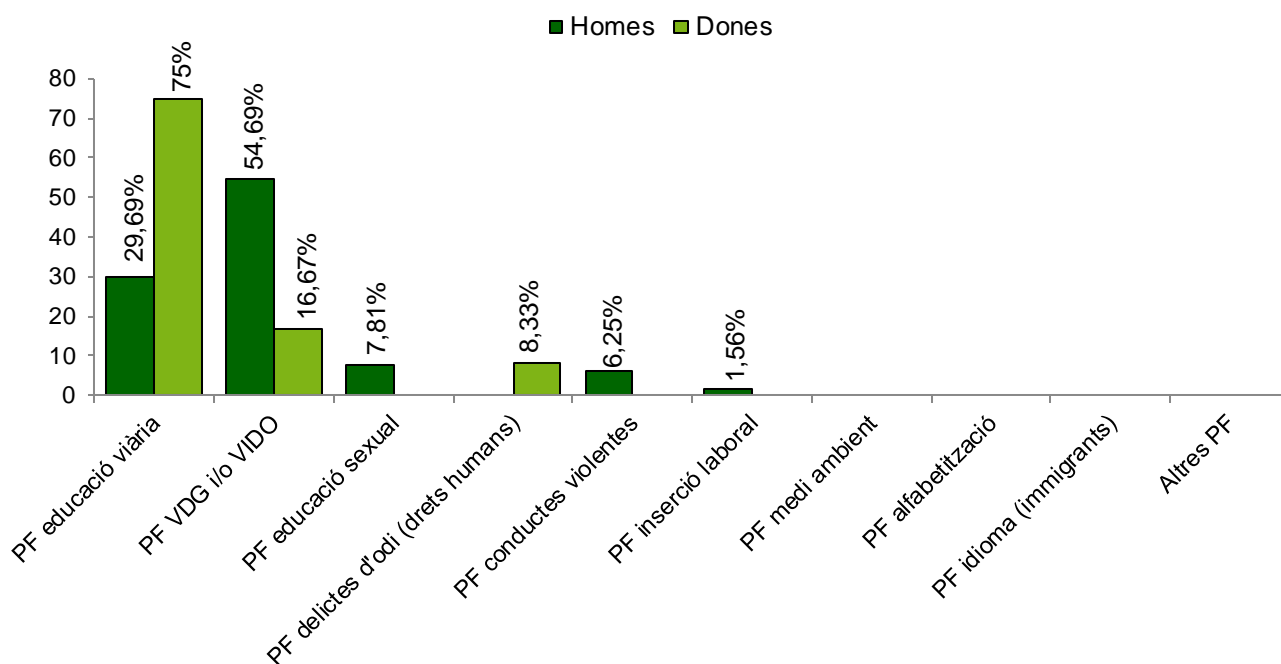
I si sumem les diferents tipologies delictives violentes, sembla que a la mateixa línia que les evidències a altres països (Galbraith, 2004; Gelsthorpe, 2007b; Prison Reform Trust, 2015), en comparació amb els homes³¹ (44,11%), les

³⁰ El p valor és més petit que 0,05 perquè $p=0,000$. Per tant, les diferències per gènere que es troben en relació amb la variable "tipologia delictiva" són estadísticament significants. La variable gènere i la variable tipologia delictiva presenten una associació estadísticament significativa.

³¹ Delictes violència de gènere, delictes contra les persones, delictes violència domèstica, delictes contra l'autoritat, delictes contra la llibertat sexual i delictes de danys, en aquest ordre respectivament.

dones³² (26,34%) solen cometre delictes menys violents. Tanmateix, és interessant reflexionar sobre l'alt percentatge d'homes penats per un delictes contra la violència de gènere i les respostes alternatives que hi existeixen en relació amb aquest tipus de delinqüència masculista.

Gràfic 10. Tipus de PF per a població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

De les persones que van complir un Programa Formatiu també es poden trobar diferències per gènere pel que fa al tipus del PF³³.

Com es pot observar, de les dones penades a un PF la gran majoria en van realitzar un sobre educació viària (75%) seguit de PF per violència de gènere i domèstica (16,67) i en tercer lloc per PF en matèria de delictes d'odi (8,33%).

Pel que fa als homes hi ha més varietat. Encara que més de la meitat (54,69%) dels penats també van realitzar un PF en matèria de seguretat viària, una altra gran part (29,69%) va realitzar un PF de violència de gènere i/o domèstica. A

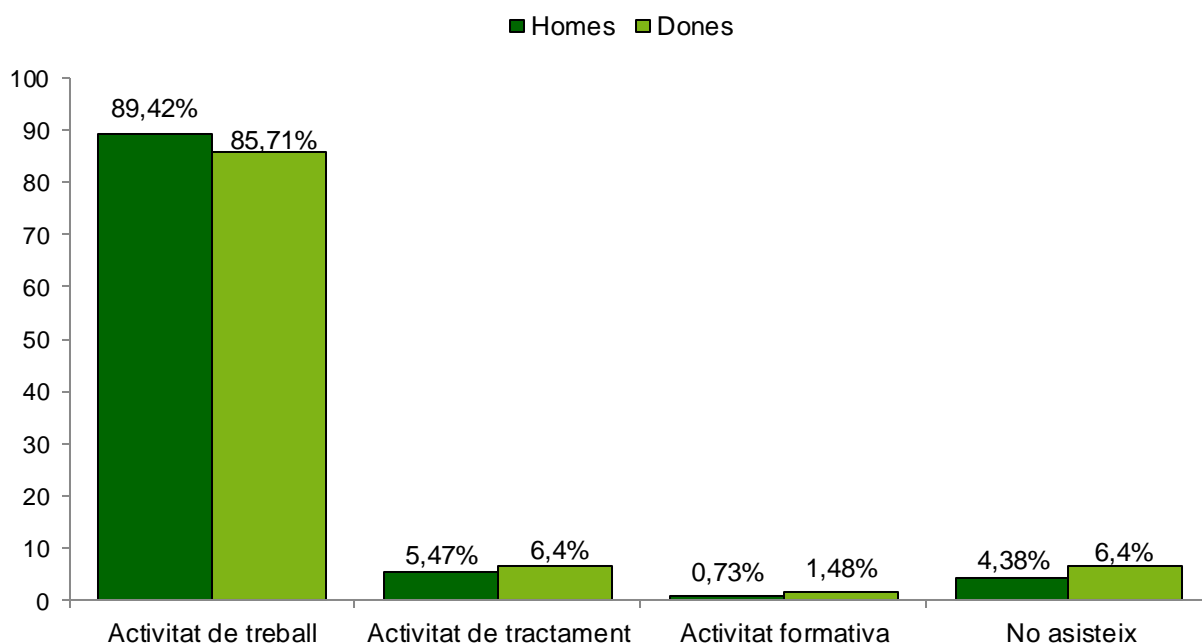
³² Delictes violència domèstica, delictes contra les persones i delictes contra l'autoritat.

³³ El p valor és més baix que 0,05 perquè $p=0,007$. Per tant, existeix una associació estadísticament rellevant entre la variable gènere i el tipus de PF.

aquests dos tipus de PF els segueixen aquells d'educació sexual (7,81%), conductes violentes (6,25%) i d'inserció laboral (1,56%).

Si anem més enllà pel que fan les diferències per gènere, també podem observar com el 43,75% dels homes estan fent un PF relacionat amb algun tipus de delictes violentes enfront del 25% de les dones a la mateixa situació.

Gràfic 11. Tipus d'activitat de treball TBC població penada a MPA a Catalunya diferenciada per sexe (2017)

Pel que respecta el tipus d'activitat de la pena del TBC –com a pena directa o obligació d'una suspensió- no trobem diferències significants entre homes i dones³⁴. Quasi el 90% de les dones i els homes penats a un TBC realitzen activitats de treball quan fan el TBC, seguit d'una activitat de tractament.

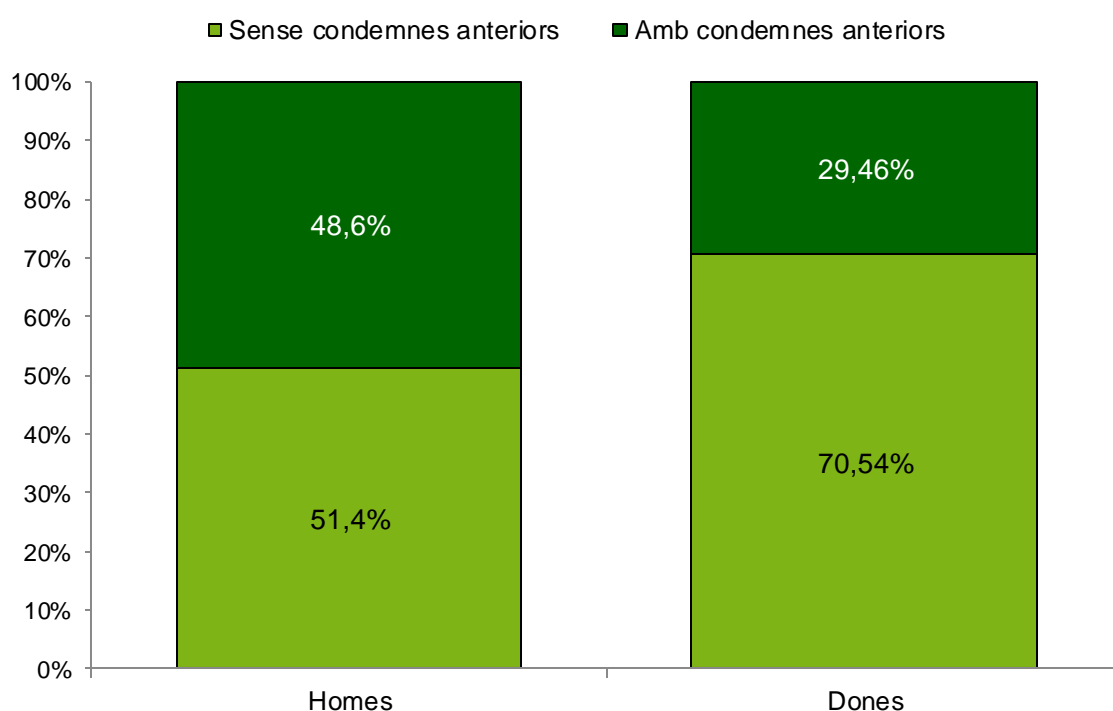
El que cal assenyalar és el percentatge –encara que baix-, de persones que no assisteixen, és a dir, que finalment no realitzen cap classe de TBC per les raons que sigui. Aquí ens trobem que el percentatge de dones és d'un 6,40%, una mica més alt que el percentatge d'homes amb un 4,38%. Tot i això, és una

³⁴ El p valor és més alt que 0,05 perquè $p=0,596$. Per tant, les diferències entre la variable gènere i tipus de TBC no són estadísticament rellevants. El fet de ser home o dona no s'associa estadísticament amb el tipus de TBC que s'acaba executant.

dada important que no ha de passar-se per alt. De totes maneres, s'excedeix de l'objecte d'estudi d'aquest treball i serà estudiada més endavant en un altre estudi.

Així i tot, caldria assenyalar també el percentatge d'activitat de tractament. En relació amb aquest, seria interessant en un futur -donada la introducció de la possibilitat de TBC amb contingut de tractament o formatiu si el delegat ho considera necessari-, analitzar l'evolució que pugui tenir i la seva influència a l'execució dels TBC amb contingut de treball.

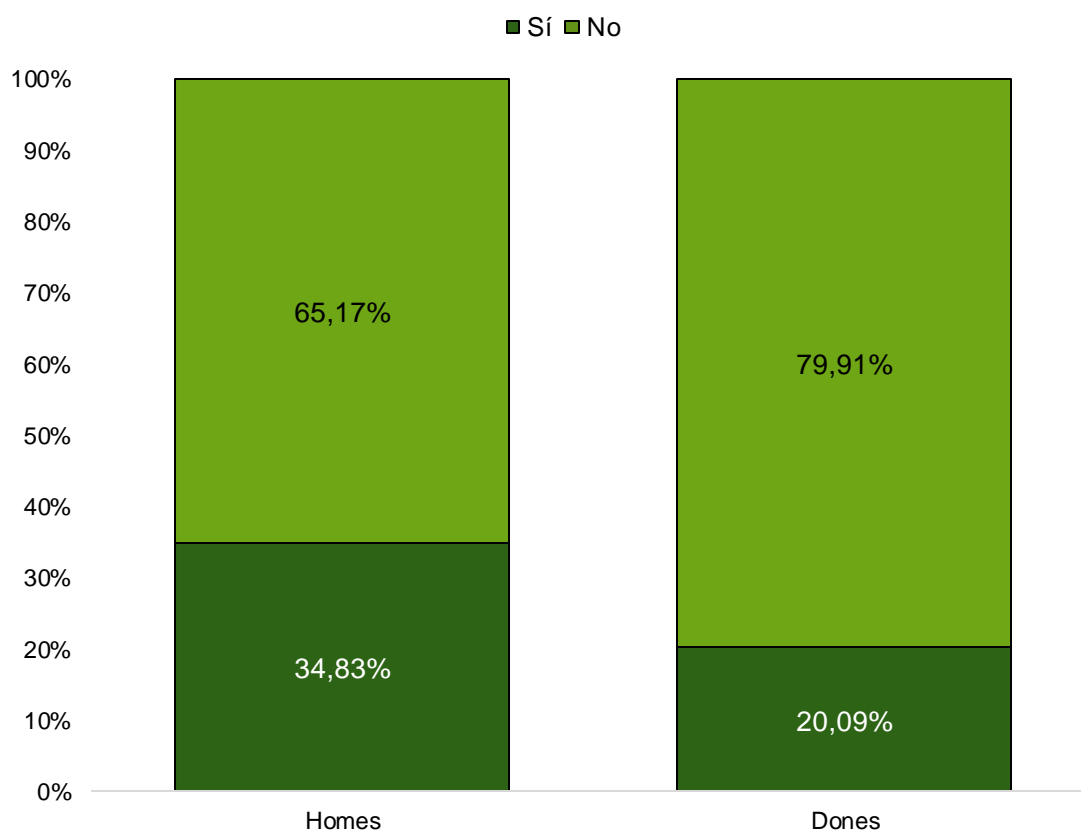
Gràfic 12. Historial delictiu població penada a MPA a Catalunya diferenciat per sexe (2017)

En primer lloc i pel que a l'historial delictiu, s'ha d'assenyalar que aquesta informació s'ha buscat i s'ha tret de les sentències condemnatòries de cada persona penada, dels informes i fitxa personal de la base de dades del SMPA de Catalunya i de la base de dades dels Serveis Penitenciaris de Catalunya.

El que sobresurt a primera vista observant el gràfic són les diferències existents entre homes i dones³⁵. Quasi la meitat dels homes tenen condemnes anteriors (48,60%) en comparació amb el 29,46% de les dones. De fet, es podria afirmar, com altres estudis a diferents països (McIvor i Barry, 1998; Worrall, 2003; McIvor *et al.*, 2001; Malloch i McIvor, 2011; Prison Reform Trust, 2015) que el 70,54% de les dones penades a MPA són delinqüents primàries en major mesura que els homes (51,40%). És a dir, el delicte pel qual han hagut de complir una MPA ha estat el primer que han comès a la seva trajectòria vital.

Gràfic 13. Contacte previ amb MPA població penada a MPA a Catalunya diferenciat per sexe (2017)

Aquesta variable s'ha volgut analitzar per conèixer les possibles diferències entre homes i dones pel que fa al contacte previ amb el SMPA.

³⁵ El p valor és més petit que 0,05 perquè $p=0,000$. Per tant, les diferències que es troben entre la variable gènere i la variable "historial delictiu" són estadísticament rellevants. El fet de ser home o dona està associat amb el fet de tenir condemnes anteriors o no.

Sembla que de les persones que han tingut algun tipus d'antecedent penal – vegeu gràfic anterior-, en el cas de les dones, només el 20% corresponia a un contacte previ amb MPA (sense comptar multes i suspensions sense regles de conducta perquè són dades que no apareixen al SMPA). En el cas dels homes, arriba a un 34,83% el percentatge que sí ha tingut algun tipus de contacte previ amb MPA. Tot i això, per la gran majoria, tant d'homes (65,17%) com de dones (79,91%), la MPA que van finalitzar l'any 2017, significava el primer contacte amb el SMPA i algun tipus d'intervenció semblant.

6.1.3 Conclusions

L'anàlisi d'algunes variables qualitatives en relació amb la variable binària "sexe" ha servit per aproximar-nos i conèixer algunes característiques sociodemogràfiques i penals de les persones penades que l'any 2017 van finalitzar algun tipus de MPA a Girona i Barcelona. D'aquesta anàlisi es poden treure diferents conclusions.

La primera és sobre la dificultat de crear un perfil d'home i dona usuaris del Servei de Mesures Penals Alternatives donada la diversitat de la mostra representativa recollida. De totes maneres, si es volgués crear un perfil de l'home i la dona usuària del SMPA quedaria de la següent manera:

- *Dones penades:* de més de 40 anys, de nacionalitat espanyola, les estrangeres procedents d'Amèrica Central i del Sud, en situació laboral activa, situació econòmica suficient, complint pena de TBC per delictes contra la seguretat viària, sense antecedents penals i sense contacte previ amb MPA. En cas de que compleixin un PF és en relació a seguretat vial i en cas de complir TBC el contingut és en format de treball.
- *Homes penats:* de més de 40 anys, de nacionalitat espanyola, els estrangers procedents del Nord d'Àfrica, en situació laboral activa, situació econòmica suficient, complint pena de TBC per delictes contra seguretat viària, sense antecedents penals i sense contacte previ amb MPA. En cas de complir un PF és sobre violència de gènere i en cas de complir TBC és amb contingut de treball.

No obstant i malgrat una major concentració de població en algunes opcions de variables en comparació amb altres, la població estudiada sembla ser molt heterogènia en tots els sentits. Com s'ha pogut observar a través de l'anàlisi, treure un perfil o quedar-se amb els percentatges més alts, seria simplificar-ho massa. Per tant, és molt difícil seguir dissenyant les MPA, com històricament s'ha fet, d'acord amb un perfil en concret o basant-se en la població majoritària que són els homes (Barry i McIvor, 2010; Gelsthorpe i Hedderman, 2012). Per això, el present estudi s'ha centrat a estudiar una mostra tant d'homes com de dones i conèixer les similituds que podrien existir entre ambdós, però també les diferències.

El cert és que s'han trobat diferències entre homes i dones en totes les variables estudiades. No obstant, i com s'ha pogut observar, no en totes les anàlisis s'ha pogut concloure que les diferències tenien relació amb aquesta variable. De fet, hi ha hagut associacions estadísticament significatives entre el gènere i 7 de les 11 variables estudiades: procedència població estrangera, situació laboral, tipus MPA, tipus PF, historial delictiu, tipologia delictiva i contacte previ amb MPA.

La segona és sobre la importància de recollir, analitzar i presentar dades diferenciades per gènere. I és important tant pel Servei de Mesures Penals Alternatives, per les mateixes usuàries i usuaris, com pel sistema penal en conjunt. Fer-ho significarà fer un pas més per conèixer i reconèixer també les característiques de les grans invisibilitzades en el sistema penal, les dones. També implicarà conèixer i donar importància al fet que el disseny de les MPA i l'execució d'aquestes ha d'estar en permanent deconstrucció i reconstrucció - orientació que ha estat essencialment masculina-. S'haurà fet un pas més perquè el sistema d'execució penal reconegui i s'adeqüi a les característiques de totes les persones usuàries i tingui en compte tant les similituds com les diferències, que no són poques (Covington i Bloom, 2003; Regles de Bangkok, 2011).

En suma, és molt important seguir investigant les característiques de les persones que acaben dins el sistema penal, sigui de forma quantitativa com qualitativa. Aquest dos tipus de metodologia es complementen entre elles i

juntes poden ser una forma molt enriquidora de donar a conèixer les característiques, necessitats i problemàtiques d'aquelles persones que acaben complint una pena alternativa. Per fer-ho caldria seguir millorant la quantitat de variables recollides al SMPA i la qualitat d'aquestes. D'aquesta manera es col·laboraria per a un proporcionar una supervisió i intervenció més òptimes. És informació molt valuosa amb la que es pot aconseguir un sistema penal cada vegada més equitatiu per a tothom.

Però com ja s'ha presentat al principi, amb el present estudi també es pretenia conèixer la mateixa experiència de les persones penades al SMPA. Tanmateix, la part qualitativa del treball que es veurà a continuació és específicament sobre dones penades. S'ha considerat necessari d'aquesta manera per la falta d'estudis i la invisibilització que aquestes han tingut a gran part dels estudis criminològics al nostre àmbit d'estudi sobre l'experiència d'usuaris al sistema de justícia penal.

6.2 Bones pràctiques amb les dones que compleixen MPA

6.2.1 Segons les dones usuàries

Com s'ha pogut observar, les dones penades representen un percentatge molt baix pel que respecta la població de persones que compleixen mesures penals alternatives. Així doncs, no ens hauria de sorprendre la poca atenció que s'ha donat a les seves experiències dins del Sistema de Mesures Penals Alternatives. Aquesta falta d'estudis es destaca a altres països on es porta temps investigant aquesta qüestió (McIvor, 2007). Tanmateix, per a maximitzar l'eficàcia de la supervisió amb dones penades, és necessari escoltar les veus de les usuàries per conèixer allò que els hi ha funcionat millor durant el compliment de la MPA (McIvor *et al.*, 2001).

Com altres estudis evidencien a altres països, també al nostre context moltes de les dones usuàries entrevistades han tingut experiències positives complint algun tipus de mesura penal alternativa (McIvor, 2007: 133). En el present estudi, aquests aspectes s'han recollit com a "bones pràctiques" i a continuació s'ha volgut donar veu a les dones usuàries perquè siguin elles mateixes des de

la seva percepció les que indiquin què és el que millor ha funcionat amb elles des del SMPA a Catalunya.

Les bones pràctiques que s'han identificat a les entrevistes amb les dones usuàries s'han donat principalment en relació amb: a) la percepció de la mesura penal alternativa i b) la relació amb les delegades/ts.

6.2.1.1 Percepció de la mesura penal alternativa

Malgrat la forma tradicional d'avaluar l'eficàcia rehabilitadora d'una pena ha estat principalment l'índex de reincidència, els investigadors que han seguit l'enfocament "*evidence-based policy*", s'han interessat per conèixer quins elements del compliment d'una pena produeix efectes rehabilitadors (Contreras, 2010). Una de les categories utilitzades per a estudiar això és la percepció sobre la utilitat del treball que es realitza.

Pel que fa el TBC com a MPA, les usuàries entrevistades han assenyalat la utilitat del treball en benefici de comunitat realitzat a l'entitat com un element molt positiu pel que fa al compliment:

"Realment aquest tipus de feina, hòstia, si tingués més temps, com voluntariat, jo ho faria, perquè no? (..) et recompensa saber que pots ajudar a moltes persones i que no s'aprofiten de tu (..) i ja que és un treball per la societat, fes algo que t'ajudi (..) doncs treballa amb algo sobre lo que estàs estudiant perquè així pots treure més profit. (..) jo allà he arribat a fer més hores de les que em toquen, perquè estic bé. (..) És que sento que tinc una relació bastant bona a la feina i que ajudo molt a la societat."

Violeta (TBC, entitat social)

A la mateixa línia, es refereix la següent usuària pel que fa al lloc de compliment dels TBC:

"Vaig estudiar pedagogia, vinc del món social, i el fet de que em diguessin que hi havia l'opció de fer aquestes mesures vaig trobar més profitós i constructiu que pagar 700 euros. Arrel d'aquí és que estic molt contenta amb el TBC. Vaig anar amb gent gran, mai havia tractat i era estupendo. Em van preguntar una mica i vaig dir que posats a fer que sigui un àmbit social, prefereixo això que

anar a pintar valles, no? (..) Moltes vegades ho penso eh.. quina és la millor feina? Aquella que per tu no és feina, vaig anar perquè ho sento i vull i aquí és un dels llocs on he tingut aquesta sensació i això és molt guay. (..) El lloc on ho vaig fer, que fos tan acollidor, va significar molt, no?”

Montse (TBC, entitat social)

Els relats de Violeta i Montse³⁶ són dues experiències semblants. Són dues noies joves que han percebut els TBC com molt positiu i enriquidor per a elles, principalment perquè l'entitat on ha hagut de complir el TBC ha tingut relació amb la seva formació prèvia a l'àmbit social. I si bé és cert que cap del treball realitzat ha tingut relació directa amb el delictes comès (delictes contra la seguretat viària), ambdues han tingut la percepció que el treball realitzat ha estat de gran utilitat social.

De fet, de la mateixa manera que Violeta, el següent testimoni considera:

“Esta medida yo no la veo como un castigo. Yo estoy muy bien allí y si después de hacer esto cogieran a gente para trabajar, me encantaría trabajar allí.”

Sandra (TBC, atenció al públic)

Les dues usuàries han manifestat directament el desig de continuar treballant als llocs on han realitzat els TBC una vegada hagin finalitzat les jornades de TBC. Com a l'estudi de McIvor a Escòcia, això apunta al potencial reintegratiu del TBC. Tanmateix, a la seva investigació, fins al 41% dels supervisors dels llocs de treball havien proposat a alguns penats que segueixin treballant amb ells voluntàriament o amb contracte (McIvor, 1993; 2010). De totes maneres, pot ser una interessant qüestió a estudiar en profunditat en una investigació posterior.

Les següents usuàries també han tingut una experiència positiva als dos llocs on han complert les jornades de TBC:

³⁶ Tots els noms de les usuàries i els delegats i delegades són pseudònims que s'han utilitzat per mantenir l'anonimat de les persones entrevistades. També els noms de les entitats on s'han realitzat els TBC i els CAS.

“Ella me buscó un sitio en la primera entrevista. Ella me preguntó, yo le dije que trabajaba con gente mayor, y bueno, muy bien. (..) Es distinto a lo que yo trabajo, porque es un centro de día. En cambio aquí es una interacción, son más válidos, no necesitan esa atención directa de cambiarlos, llevarlos a la cama, etc. Y haces ejercicios, y me gustó mucho. Y por la tarde iba con los niños y también me gustó mucho porque me hizo pensar.. además que me gusta, porque había mucha inmigración. Volvería eh, sí.”

Alba (TBC, entitat social i educativa)

“Útil sí, conoces mucha gente, muchos abuelos y cosas y quieras o no, depende del trato que tengas con ellos, pues te llaman para decirte que vayas, que te echan de menos. Te agradecen lo que haces por ellos y como son mayores, no sé, dan pena sabes y tú te sientes bien por ayudar. Siento que yo les doy vida, les pongo música, les hago compañía, les doy conversación. (..) y me lo tomo como ir a desayunar, salir de casa.”

Irina (TBC, entitat social)

“Aquí me relajo, me siento como que estoy trabajando de verdad (risa vergonzosa) y me siento útil eh, me siento calmada aquí. Y viene gente a preguntarme cosas y yo las ayudo, y me siento muy bien.”

Meritxell (TBC, entitat atenció al públic)

“Estuve haciendo unos trabajos en la comunidad, porque yo empecé en la asociación gitana. Allí ves muchas cosas y experiencias que tú tampoco sabes. Allí limpiaba o si había muchos papeles, los ponía bien. Allí están haciendo evolucionar las cosas nuestras, cursillos para la gente, cosas muy buenas para que no haya tanto retraso y eso. Allí se me acabó, allí estaba mucho mejor. Es que ahora se acabó allí, no había faena y me han tenido que mover aquí, que dentro de lo malo no estoy mal. De hecho, me puso unas horas y yo hacía de más horas.”

Amparo (TBC, entitat específica)

De fet, no és estrany que les dones usuàries hagin fet més hores de les demanades a les entitats (Amparo) o tenir la percepció que realment no van a treballar, sinó que van a fer una activitat agradable com és el senzill fet de sortir

de casa (Irina). De la mateixa manera, Meritxell, que està a l'atur, comenta que fins i tot es sent bé perquè sent com que està treballant de veritat que és el que realment li agradaria.

En suma, el present estudi s'adhereix a aquells estudis empírics que han tractat el punt de vista de les usuàries sobre TBC com un indicador important del compliment amb èxit de la MPA. Es pot concloure a la mateixa línia que altres estudis a altres països, que les entrevistades opinen positivament sobre les entitats on realitzen els TBC (McIvor, 2010) quan tenen la percepció que han ajudat als altres i que per tant la seva feina és de gran utilitat social (Sapouna *et al.*, 2015: 9).

Ara bé, les dones entrevistades que han estat usuàries d'un CAS³⁷, també han tingut experiències positives que es poden recollir com a bones pràctiques:

“Ahora para mayo hará 2 que no consumo. Me ha costado mucho eh. Ahora voy al CAS y voy al médico privado también. Al CAS por la medida de aquí. Antes de entrar aquí ya iba al privado y ellos me dijeron que preferían que fuera al CAS también. Tengo mi prima que lo hacía conmigo, también estábamos haciendo las dos y es una gran ayuda. Contar un día que no consumes es un triunfo. Mucha gente no lo entenderá pero estar bien e ir a las reuniones..”

Judit, CAS

“Con los del CAS ya no me llevaba pero ahora me han dicho que vuelva con ellas por esto que estoy pasando que es difícil en mi vida, más que nada por la paz que me transmiten. Iba dos veces a la semana allí. Adentro, hice un poco la terapia y cuando salí fue muy bien, iba dos veces a la semana a hacerme el control. (..) En el caso del CAS son muy buenos y el que recae es porque le falta el apoyo necesario.”

Nila, CAS

³⁷ Centre d'Atenció i Seguiment de drogodependències.

“Pues vengo aquí a hablar con X cada mes y claro, estoy muy bien ahora, voy al CAS, hago terapia, no bebo alcohol, no fumo, lo he dejado todo. (..) Cuando voy al CAS cada día es para el alcohol. Pero ya no tomo alcohol. Lo dejé con esta ayuda.. si no fuera por esta ayuda, fatal. Fue bien llegar aquí, me gusta a lo que me han condenado, de verdad, para escapar de todo eso. (..) Porque no voy a volver eh.. porque estoy con los médicos ahora, he dejado el alcohol.”

Angela, CAS

Sembla que anar al CAS ha significat un canvi molt positiu a les vides de les usuàries dels CAS entrevistades. El fet de deixar de ser consumidores ha marcat un punt i a part a les seves trajectòries vitals. De fet, Angela explica que la condemna que se li va imposar ha estat imprescindible perquè deixés de consumir alcohol i per tant, de delinquir.

De totes maneres, tant la Nila com la Judit estan d'acord quan manifesten que l'ajuda que poden proporcionar els professionals del CAS és significant però, a la mateixa línia que altres estudis, sempre que es disposi a més a més del suport necessari, sigui aquest familiar, social i/o econòmic (Clarke, 2004). En el cas de Judit ha estat la seva cosina, que ha passat pel mateix que ella, per part de qui ha rebut més ajuda. Nila, per altra banda, ha continuat tenint contacte amb els professionals del CAS encara que la seva obligació d'assistir ja va finalitzar.

Un altre element molt important per les dones entrevistades és l'escolta activa que reben per part dels professionals al CAS:

“A mí me ha servido mucho, a veces si me siento deprimida los llamo y todavía están allá no solo si vas a recaer. Si necesito algo o si me siento muy estresada. (..) y escuchada me sentí en el CAS, te escuchan y te valoran.”

Nila, CAS

“(..) aquí me tratan bien, puedo hablar con alguien, los doctores que tengo en el CAS muy bien también, la enfermera, la asistenta, todos son buenos conmigo.”

Angela, CAS

Valoren molt positivament el fet de tenir persones al CAS amb qui anar a parlar (ex. Angela). Nila, de fet, el què més ha valorat i valora en el moment actual és el fet de sentir-se escoltada. De fet, ha acceptat la recomanació de la seva delegada de tornar a contactar amb alguns professionals del CAS perquè està passant per un moment difícil a la seva vida i d'aquesta manera podria prevenir una possible recaiguda.

El següent testimoni també és un exemple de la importància que les dones entrevistades donen al suport emocional (Barry i McIvor, 2010) que reben per part dels professionals del CAS:

“Lourdes es la trabajadora social. Entonces, con Lourdes enseguida hicimos mucho feeling, me ha ayudado muchísimo. (..) Lo hablé con Lourdes.. si es que realmente eres tú la que hace de psicóloga, contigo hablo, te explico todo, me pregunta por todo. (..) Es que la Lourdes es un amor, de verdad.”

Marta, CAS

De fet, Marta explica durant un trobament informal, que el psicòleg del CAS no l'ha ajudat gaire en comparació amb tot el que ha suposat per a ella la figura de la treballadora social del CAS que ha fet també de psicòloga i l'ha ajudat en tot allò que ha necessitat durant el seu procés de deshabitució de les drogues.

Un altre element recollit com a bona pràctica, igual que a altres àmbits d'estudi (Women's Breakout, 2016), ha estat la proximitat del CAS:

“Suerte que el CAS lo tengo más a lado.. y son buenas chicas, muy bien. (..) La relación con los del CAS es muy buena, muy buena, todas me adoran, me quieren.”

Cristina, CAS

Cristina té el lloc de la seva feina lluny de casa i per això, quan ho compara amb la proximitat del CAS, ho subratlla com un punt positiu.

De la mateixa forma que en altres jurisdiccions, aquest estudi també dona suport a les evidències que les dones usuàries responen molt positivament a

ambients (sobretot grupals) no mixtes (Barnett, 2012; Gelsthorpe, 2012; Penal Reform International, 2016):

“Luego ella me ofreció hacer el grupo de terapia y genial, tengo un grupo de whatsapp con las chicas y muy bien. Muy bien porque cada uno explica su experiencia y claro, te hace pensar, ostras, hay gente que está mucho peor. Me gustó mucho, cada día nos enviamos cosas, y muy bien. El grupo de temporada era solo una temporada y se acabó. (..) pero nos tenemos en el grupo, quedamos y hablamos. (..) Lo que sí, lo que sí me fue muy bien ir al grupo, yo si pudiera, apoyaría a mucha gente a ir a grupos de terapia, es lo mejor eh, de verdad.”

Alba, grup de teràpia de dones

Alba va rebre atenció psicològica una vegada va iniciar el compliment del seu TBC perquè així ho va demanar a la seva delegada. El recurs a la qual va ser derivada va ser el Servei d'Informació i Atenció a les Dones (SiAD). Després d'unes quantes sessions, la delegada li va recomanar assistir a un grup de teràpia de dones. L'ajuda i el suport emocional que va rebre mentre assistia a les sessions i les relacions positives que ha mantingut una vegada va deixar d'anar a teràpia, ha estat el què més positivament ha valorat la usuària mentre complia una MPA.

El següent testimoni correspon a una usuària que ha estat mare i que té menys de 25 anys. Per això, en lloc de fer els TBC amb contingut de treball normal, li van buscar un lloc adequat a la seva situació perquè havia acabat de ser mare jove i no tenia amb qui deixar el nen per fer els TBC:

“Primero estuve haciendo un curso, después estuve en X, y después he estado, como ya he tenido a mi niño, en un centro de madres jóvenes, algo nuevo. Muy bien, muy bien, porque además de que estoy haciendo horas me ha servido muchísimo esto. Te enseñan cosas del niño, como era madre primeriza y no sabía, hay una matrona que te va guiando, te ayuda y te apoya. Y puedo ir con el niño claro, y eso está muy bien. Hay más madres, de hecho, es un grupo de madres. Con las demás muy bien.. yo de hecho, cuando terminé mi curso empecé a ayudar a la matrona, ella explicaba y yo hacía como de ayudante y eso me gustó mucho también. “

Luna, entitat específica dones

Una altra vegada es tracta d'una entitat específica per a dones que s'adapta molt fàcilment a les seves necessitats i característiques. A més a més, com a punt positiu, Luna ha valorat molt el fet de poder portar el nen amb ella a les sessions. Per a ella, ha estat molt útil complir les hores de MPA d'aquesta forma perquè a part de que ha après i ha compartit una experiència important a la seva vida, com el fet de ser mare, li agradava el que feia. Això es reflecteix en el fet que després va ser la mateixa matrona la que li va donar l'oportunitat de ser la seva ajudant i ensenyar a les altres mares.

Les dones usuàries entrevistades també valoren molt positivament el suport psicològic individual que reben mentre es compleix algun tipus de MPA:

“Voy a terapia con Silvia porque me lo tramitaron desde aquí con el proyecto X. Ella me lo buscó por lo de violencia de género, por esa vía y es lo que mejor a mí me va eh. Es una hora a la semana pero parece que yo estoy, Cristina, en una nube, esa hora es mía, esa hora es mía, para hablar, charlar, como si hubiera un globo de aire que voy soltando. A terapia me va muy bien, la verdad. (..) Yo quiero acabar ya los TBC aunque siga con la terapia que eso me va muy bien, la verdad. El TBC es algo que lo tienes que hacer pero lo que mejor me ha ido ha sido la terapia.”

Pilar, teràpia psicòleg

“La última, la última. A parte de cumplir horas me gustaba y me sentía apoyada y he aprendido mucho. “

Luna, entitat específica dones

De fet, les dues usuàries comparteixen el fet de valorar molt més aquest tipus d'ajuda adaptada a les seves necessitats que realitzar uns TBC amb contingut de treball normal.

La mateixa percepció d'utilitat l'ha tingut la següent testimoni però aquesta vegada en el CAS on anava a deshabituar-se de les drogues:

“Y somos todas iguales. Es una reunión de mujeres en el CAS, solo mujeres.

Y allí no pasa nada, puedes decir lo que sea, nadie te va a juzgar por lo que digas, en cambio la gente te juzga siempre. Y si estás a punto de caer pues también lo dices. La relación con ellas es buena y la relación con la asistenta de allí es muy buena.”

Judit, grup dones al CAS

La identificació que comparteix amb les altres dones usuàries fa que la seva experiència de deshabitació sigui positiva. La confiança que s’ha generat entre totes les dones a les reunions fa que sigui més fàcil sincerar-se pel que respecta el consum i l’estat anímic i rebre suport per part de les altres dones que comparteixen en molts sentits la mateixa experiència (Paten i Stanley, 2008; Radcliffe i Hunter, 2014).

6.2.1.1.1 Conclusions

En conclusió i segons les dones usuàries, la percepció d’utilitat envers la mesura penal alternativa que han de complir es relaciona clarament: amb el fet que l’entitat tingui relació amb la seva formació i treballs previs; amb la proximitat del lloc de compliment del TBC; amb la rebuda del mateix tracte que la resta dels treballadors del lloc de treball i amb un entorn saludable i agradable de treball. Així doncs, és el fet de no sentir-se jutjades un dels aspectes que més valoren a la seva relació amb els altres (McIvor, 2007). Són tots elements que les dones usuàries entrevistades destaquen com a més positius per a elles.

Davant la impossibilitat de complir amb èxit un TBC amb contingut de treball normal en situacions específiques, la derivació a espais no mixtes també ha estat un element molt important per les usuàries. Es tracta d’un suport emocional i psicològic per part d’altres professionals o per part d’altres dones als grups de teràpia molt valorat per les usuàries. Són serveis altament valorats per les dones penades perquè s’adapten a les seves necessitats de gènere i els hi donen suport, ajudant-les a desistir (Barr, 2019: 177).

Per tant, com a altres països es tracta d’una bona pràctica potencialment beneficiosa per a les dones penades al nostre estudi (McIvor, 2007). De fet,

aquelles usuàries que han tingut l'oportunitat de comparar dos o més tipus de MPA, coincideixen en què el que millor els hi funciona són els entorns no mixtes. Aquest estudi s'uneix a les evidències d'altres jurisdiccions sobre què funciona millor amb les dones usuàries al SMPA (Paten i Stanley, 2008; Worrall i Gelsthorpe, 2009; Barnett, 2012; Radcliffe i Hunter, 2014; Women's Breakout, 2016; Birkett, 2019). De fet, a la revisió de literatura que l'autora (Vasilescu, 2019) fa sobre aquelles pràctiques més efectives amb dones penades a altres jurisdiccions, destaquen "les intervencions en entorns no mixtes".

Tanmateix, aquest tipus de vinculació o derivació no podia haver estat possible sense l'ajuda de la introducció del TBC amb contingut, altament valorat pels DEM al SMPA a Catalunya. Aquí es pot observar com s'està donant ús a la virtualitat rehabilitadora que té una mesura com el TBC perquè en els casos en els quals la persona té necessitats especials que requereixen intervencions específiques centrades en aquestes necessitats, s'utilitza el TBC amb contingut. Cada vegada més ens apropàiem al sistema de "*probation*" anglosaxó on durant l'execució s'aborden directament els problemes criminògens del penat.

Tots aquests aspectes que destaquen les dones usuàries com a més positius des de les seves experiències juguen un rol vital a la seva reintegració. Els aspectes que s'han identificat com a positius a l'experiència de les usuàries complint MPA, estan intrínsecament relacionats amb el següent element identificat com a bona pràctica: una bona relació amb el/la delegat/a de MPA.

6.2.1.2 La relació amb les delegades/ts

A continuació s'analitzen aquells aspectes que fan que la relació amb el/la delegat/a de MPA sigui valorada per les usuàries com a positiva.

Un dels elements valorat més positivament per les dones entrevistades pel que fa a la relació amb les delegades/ts ha estat la *flexibilitat* d'aquests:

“Segons quina persona et toqui pot fer-ho més fàcil o més difícil, depèn del delegat em van fer sentir una mica més útil o com ells volen. Amb la delegada em vaig sentir més compresa, molt flexible, volent adaptar-se més a mi. (..) He trobat que ella m'ha entès més, o s'ho ha currat més perquè ella per exemple, “mira, que no puc anar-hi”, “tranquil·la que t'ho arreglo”, si està justificat, clar, ella ha vist els meus horaris de feina, ho ha vist tot. (..) Sense ells, la relació entre jutge i persona, com ella és la mediadora, si no hi hagués, seria molt extremista. La mediadora sempre pensa amb tu, és més flexible. “

Violeta

Violeta és una usuària que ha tingut l'oportunitat de poder comparar entre dos delegats durant el seu compliment al SMPA. Ha valorat molt positivament que la delegada, a diferència del primer delegat, tingués en compte el seu horari de feina, la formació que estava portant a terme en aquell moment i les seves necessitats. Sembla que la delegada ha portat a terme una feina que ha anat més enllà de la mera supervisió perquè ha intentat adaptar-se en tot moment a les seves característiques específiques. D'aquesta manera s'ha establert una relació de confiança amb la delegada. A més a més, la usuària manifesta la importància que hi hagi una delegada que s'encarregui de la seva supervisió perquè si aquesta figura no hi fos, no s'esperaria que el jutge fos flexible ni tenir la confiança per explicar-li les seves necessitats i que aquest s'adapti a ella.

Els següents testimonis també valoren molt positivament la flexibilitat que han rebut per part de les seves delegades adaptant-se a les necessitats específiques de cadascú d'ells:

“Ella de hecho no me buscó un trabajo hasta que vio los resultados del médico para ver que estaba todo bien. Estuvo meses que no hice nada durante este tiempo. Se esperó lo que hizo falta. “

Sandra

“Él me ayudó bastante porque en ese momento no podía hacer las horas y me lo paró todo hasta que yo me encontré mejor. (..) Él era más flexible, más comprensible, esa es la palabra.”

Ana

“Pero ha sido flexible conmigo porque sabe que tengo al niño y todo, que lo hago todo sola y claro, que tenía que ser más flexible con eso. “

Irina

Sandra va tenir problemes de salut quan va començar a complir la MPA i la delegada va decidir paraitzar el compliment de la mesura fins que la usuària es va trobar bé. Sandra ha valorat molt positivament que la delegada decidís esperar-se fins que ella es trobés en condicions de realitzar els TBC.

A la mateixa línia, Ana, també va valorar que el primer delegat que la va portar —ara té una altra delegada—, es mostrés comprensible amb ella i li aturés temporalment el compliment de la pena fins que emocionalment es va començar a trobar millor. El fet que fos més flexible el delegat anterior que l'actual delegada, va ser molt important per la usuària entrevistada.

Irina, per altra banda, s'està fent càrrec del fill ella sola i a part de les responsabilitats domèstiques que té, també treballa. Segons el que ella entén, la delegada havia de ser sí o sí flexible en aquest sentit perquè si no no podia complir la mesura. Per tant, el fet que la delegada fos flexible amb ella, ha estat clau en el bon compliment de la MPA.

La flexibilitat també ve relacionada amb el fet d'adaptar-se a les situacions que poden sorgir mentre s'està complint una MPA:

“Bien, él es muy amable. Y tienes mucho, se compadece mucho conmigo. A veces no puedo venir, cuando estuve en Colombia, mi mamá venia aquí y él la

atendía aquí a ella.. fue flexible conmigo y eso ayuda mucho. Si no fuera así, no sé qué haría. (..) Sí, me dijo que dónde quería ir, que si quería venir aquí que era más cerca, que así no tenía que coger mucho transporte y todo. Y aquí está cerca de casa, así que bueno, bien.”

Noemí

En el cas de Noemí, li va semblar molt positiu el fet que mentre ella estava a Colòmbia per problemes familiars, el delegat acceptés rebre a sa mare al seu lloc perquè aquesta li facilités els documents que justificaven que ella estava fora. Això i la proximitat de l'entitat on realitza els TBC de casa, han estat claus en el bon compliment de la mesura.

També és interessant veure les diferències entre les expectatives de les usuàries abans de conèixer els delegats i després:

“No me esperaba esto. Y bueno también me esperaba, bueno, yo estaba de baja, pues que me presionaran y tal. Me lo esperaba más frío, sí. “

Alba

“Ya me llamó el delegado y todo.. y yo cuando entré aquí, madre mía. Pero él es muy bueno, súper bueno. Me dio paz y calma, “no te preocupes, tranquila, tienes que hacer esto..” y me dijo que “qué tal si lo hacía en ese sitio” porque él podía ser más flexible así. La verdad que me ha ayudado un montón él.. Pero muy bueno eh, muy paciente conmigo, eso va muy bien. (..) Si yo venía nerviosa, me dio paz y calma, de verdad. (..) muy flexibles conmigo, eso me ha ido lo mejor.”

Evelin

Alba estava de baixa per problemes de salut quan es va iniciar el compliment de la MPA i s'esperava que la pressionessin perquè comencés a complir, malgrat tot. Quan va conèixer el delegat es va adonar que l'entorn no era tan autoritari ni distant com ella s'imaginava, sinó tot el contrari.

Evelin explica a les entrevistes que abans d'anar a la primera entrevista amb el delegat, estava molt nerviosa perquè l'entorn judicial li imposava molt, igual que a l'Alba. Tanmateix, ja des del principi, el delegat es va convertir en aquella

persona amigable que va canviar la seva percepció sobre l'entorn judicial. Va ser flexible amb ella i l'ambient es va convertir en un relaxat i de confiança. De fet, per l'Evelin la flexibilitat també ha estat clau en el compliment amb èxit de la seva mesura.

Per tant, quan arriben als serveis de MPA no esperen res. Per les seves declaracions es pot entendre que igual que a altres estudis, esperen un ambient autoritari, distant, més fred i punitiu, més controlador. Tanmateix, com s'ha evidenciat a altres investigacions, la rebuda que els hi ofereixen els delegats i la confiança que els hi transmet canvia la seva percepció completament (McIvor *et al.*, 2001). De fet, hi ha qui de manera informal manifesta que la delegada ha estat la primera persona en tot el procés judicial davant la qual s'ha sentit escoltada per primer cop.

Per tant, sembla que el fet de ser comprensible i adaptar-se a les necessitats i responsabilitats de cadascuna ha estat un dels aspectes més valorats per les usuàries:

“Es estricta pero es flexible no sé cómo explicarlo. Es estricta porque tengo que hacer todas las cosas pero no lo veo como obligación del todo, se adapta a mí, me explica todo. Me dice cómo tengo que hacerlo pero de una manera agradable, amable, tiene paciencia conmigo y eso lo valoro mucho eh. “

Judit

“ Cuando yo le dije de hacer aquello de la asociación, me dijo al momento que sí, que lo miramos. Ella se ha portado muy bien conmigo. Yo a ella le dije que comenzaba a vender en la playa ahora, que necesitaba cambiar el horario y tan bien (..) Por eso, la delegada un 10. Porque me ha comprendido, ha sido flexible en todo momento conmigo. “

Amparo

En suma, una supervisió efectiva amb les dones usuàries del SMPA s'aconsegueix quan es tenen en compte les limitacions pràctiques que poden dificultar el compliment de la mesura imposada.

Les dones entrevistades, a la mateixa línia que els estudis a altres jurisdiccions, tenen moltes responsabilitats i càrregues que s'han de conèixer i respectar en el moment del compliment (Wright i Kemshall, 1994; Mclvor *et al.*, 2001; Mclvor, 2007). És crucial reconèixer la importància i l'impacte dels rols assignats a les dones a la nostra societat (Clarke, 2004; Phoenix, 2018). Per això i seguint les recomanacions d'altres estudis que evidencien el mateix, és molt important que se segueixi treballant amb aquest concepte més ampli de flexibilitat tant en el compliment com en l'incompliment dels requisits i obligacions de les MPA per les dones (Annison *et al.*, 2018: 12). Generalment, aquesta flexibilitat es valora molt positivament per part de les usuàries perquè entenen que els DEM s'estan adaptant a les seves problemàtiques, necessitats i obligacions (Barnett, 2012; The Corston Report, 10 Years On, 2017).

També, les dones usuàries valoren que l'entorn on es porta a terme la supervisió i intervenció amb elles sigui un que els hi proporcioni seguretat emocional i psíquica. De fet, l'evidència mostra que si les dones treballen en un espai terapèutic i no autoritari, això les apodera i els hi transmet pau (Covington i Bloom, 2003; Worrall i Gelsthorpe, 2009; Barton i Cooper, 2012; Sheehan, 2012; Malloch *et al.*, 2014). De totes maneres, els que han aconseguit aquest tipus d'ambient han estat els mateixos DEM amb el tracte amigable i segur que els hi han proporcionat.

Un segon element positiu que destaquen les usuàries de MPA entrevistades és la bona relació amb la delegada o el delegat del SMPA. Aquesta bona relació es pot percebre de diferents formes per les usuàries:

“Y mucho más ahora, yo tengo que cumplir aquí con venir a ver a la delegada, que eso me ayuda mucho. (..) ahora me ha dicho de si yo quería que nos viéramos más a menudo y le he dicho que sí, que lo necesito, necesito hablar, desahogarme, sentir que alguien me escucha. Es que cada 2 meses es muy poco, necesito que me escuchen.. demasiada depresión. (..) Es excelente, me escucha mucho, me transmite confianza, me transmite tranquilidad. Y te anima y de todo. “

Nila

“La delegada es muy buena persona, es una bellísima persona, te comprende, te escucha, todo. Con ella muy bien, es un 10 muy bien.”

Amparo

“No es simplemente alguien que te controla, es alguien que te apoya. (..) La valoro muy bien. He tenido un problema, he necesitado algo o lo que sea, y ella me escuchaba.”

Yolanda

“No, ella por lo personal me preguntó y ella muy bien. Ella y yo, valoro mucho eh.. yo le he enviado whatsapps a ella eh. Y muy bien, siempre me ha preguntado cómo estás y todo. Ha sido un poco como.. de medidas penales pero también de psicóloga, no? Te escucha mucho y te anima y eso lo he valorado mucho. Me ha dado mucho ánimo y no sé, no sé cómo decirlo, mucho afecto.”

Alba

Aquests primers testimonis han destacat especialment el fet que algú t'escolti, et compregui, t'animi i es preocupi per a tu, com molt important per a elles.

També, hi ha qui consolida una relació tan bona amb la delegada, que l'arriba a percebre com a una amiga:

“Me pasa como con la terapeuta, me pueden ayudar, me pasa como ahora contigo eh, que lo suelto todo. (..) Bastante importante porque ha sido súper implicada. Hablamos por whatsapp. Yo, cualquier cosa que me pasa con el peque, antes que a mi madre, le digo a ella.”

Pilar

“Tenía problemas con el juicio y todo y me ha ayudado. De psicóloga, de amiga, de todo, eso ha hecho por mí. Yo hablo por ella porque es a quien conozco. (..)”

Judit

“Pero luego te dan confianza y parece como un amigo, es hasta bueno, son buenos, porque lo que te pasa se lo comunicas, tienes confianza para decirle y eso ayuda mucho. Pero todos hablan bien de sus delegados, creo. (..)”

Evelin

Les usuàries Pilar, Judit i Evelin, com a altres estudis, igualen el fet de parlar amb el DEM i sentir-se escoltades per aquest amb tenir el suport emocional necessari (Wright i Kemshall, 1994; McIvor i Barry, 1998).

6.2.1.2.1 Conclusions

Per tant, a la mateixa direcció que altres estudis en l'àmbit internacional, l'element relacional és crucial en el SMPA (Clarke, 2004). La relació amb els DEMs és vista generalment en termes molt positius (McIvor *et al.*, 2001; Malloch *et al.*, 2014; Radcliffe i Hunter, 2014; Women's Breakout, 2016). Per a les usuàries entrevistades la relació de confiança que estableixen amb aquests és molt important. Això fa que la seva experiència al SMPA sigui positiva, perquè al contrari de les seves expectatives, l'entorn és segur i confidencial (Clarke, 2004). De fet, generalment, les dones entrevistades han identificat l'ajuda pràctica i el suport emocional que els hi ha proporcionat el DEM com el més positiu del compliment. A la mateixa línia que altres països, la forma en la qual els delegats i altres professionals tracten a les dones usuàries és central a les seves experiències (McIvor, 2007).

A la bona relació que s'estableix entre DEM i usuària hi entra també el suport flexible per part de les delegades i delegats i l'ambient de confiança que aquests creen a través de l'establiment de relacions simètriques. De fet, és important assenyalar la flexibilitat per part dels delegats com a bona pràctica, valorada com a tal tant per les dones usuàries com per part de les delegades i delegats. Ja des de l'any 1992, les European Rules on Community Sanctions and Measures van subratllar la flexibilitat com uns dels principis més importants que s'han de seguir a l'execució de les mesures penals alternatives.

Aquest espai terapèutic i segur per a les usuàries és dels elements que més positivament valoren. Parlar amb els delegats i sentir-se escoltades per aquests

equival a tenir el suport emocional necessari durant el compliment d'una mesura penal alternativa que moltes han d'afrontar amb un bagatge molt dur darrere.

De fet, a la mateixa línia que altres estudis sobre la mateixa qüestió, els DEM després de veure què els hi funciona millor amb les dones penades, adopten una supervisió orientada més cap al benestar que cap a la responsabilitat (Morash, 2010). És a dir, s'enfoquen més a les necessitats de cada persona i la seva situació que en aquells elements relacionats exclusivament amb el delictes (McIvor *et al.*, 2001).

6.2.2 Segons les delegades i delegats

Les bones pràctiques amb les dones usuàries del SMPA segons les delegades i delegats coincideixen generalment amb els aspectes més valorats per les dones entrevistades.

Tant a les entrevistes com a trobades informals amb els delegats, aquests destaquen les responsabilitats i càrregues que les dones tenen en comparació amb els homes com una qüestió important:

“Les dones normalment ja tenen moltes responsabilitats, que moltes vegades és el que les fa delinquir i això mateix pot fer que deixin de fer-ho. Responsabilitat dels fills, perquè normalment també la dona és la que sosté tota la xarxa econòmica de la llar i a la vegada crec que és el tema de la responsabilitat dels fills perquè no acaben més a la xarxa penal. (..)”

Delegada 1

“No és el mateix una dona jove, que una que acaba de ser mare, que una estrangera. I les situacions personals les viuen molt diferents també, ja et dic. Encara que totes se centren més en la situació personal, es preocupen molt més en com les pot afectar el tema del compliment, a la vida en general, que passarà amb els fills.. amb la família, etc.”

Delegat 5

“El problema que tenen és que som com matriarques, carreguen amb tot.. amb els familiars, fills grans que no treballen i que ho han de fer elles quasi tot i clar..”

Delegada 9

“Ellas trabajan, llevan el peso de la casa, de los niños, y además tienen que hacer esto.”

Delegada 11

Generalment i a la mateixa línia que altres estudis, per a un compliment exitós de la mesura es recomana l'adaptació a aquestes circumstàncies i el seu coneixement durant l'execució de la pena (Clarke, 2004; Phoenix, 2018). Per fer-ho, les delegades també destaquen que la millor de les formes de supervisar i intervenir amb dones penades és fer-ho amb flexibilitat:

“I a l'hora de treballar doncs has de tenir en compte això.. doncs veure si pots fer alguna cosa per facilitar les coses a cadascuna d'elles, sigui d'on sigui. (..) cadascuna té la seva situació i doncs intentes ser flexible perquè pugui portar els fills al col·legi que això és clau..”

Delegada 6

“(..) Yo sí que es verdad que suelo adaptarme bastante.. yo ya suelo ver si necesitan mano dura o más comprensión. (..) El sistema debería ser más flexible y comprensible con ellas, sí.”

Delegada 11

El següent testimoni explica amb claredat quina forma de supervisió funciona millor amb les dones que ell ha tingut com a usuàries al SMPA:

“Yo creo que pongo muchas aquí porque son de la zona y porque aquí hay mucha más flexibilidad y veo que a ellas eso les va mejor. Tienen turnos de trabajos más difíciles, niños, cosas de casa o cuidar de los otros.. pues las pongo aquí que pueden elegir entre varios días y hay más flexibilidad. (..) y no creo que sea tanto la entidad sino que tú seas capaz de adaptarte a sus problemáticas, que seas más flexibles con ellas sabes, intentar también ser

cercano con ellas. (..) Creo también que no les funciona mucho la figura autoritaria eh, esa funciona más con los hombres que con las mujeres. Ellas tiran más por otro lado, que se sientan escuchadas, que se sientan comprendidas, es lo que funciona mejor, el delegado más laxo y flexible, más comprensible, que se intenten adaptar a ellas que otro que les intente marcar o dar órdenes, sabes.”

Delegada 10

Aquest estudi s'afegeix a les evidències d'altres països, on hi ha una clara relació entre el suport flexible per part dels supervisors de la MPA i el desistiment femení³⁸ (Barr, 2019: 182). Les dones, per altra banda, critiquen aquells professionals que les controlen i que els hi imposen una figura autoritària (McIvor *et al.*, 2009; Sheehan *et al.*, 2007; Joiner, 2011).

De totes maneres, ser flexible en el cas de les dones, generalment implica per les delegades buscar llocs o entitats específiques que s'adaptin a les responsabilitats i càrregues i reconeixin les necessitats de cada usuària:

“Nosaltres sí que hem fet moltes derivacions especials, al SiAD, amb contingut terapèutic per les dones. (..) Nosaltres tenim flexibilitat, sí, però els jutges passen una mica al final. Diuen que han de complir perquè van acceptar fer els TBC i han d'oferir un horari de disponibilitat però nosaltres intentem tot.”

Delegada 1

“Per exemple, X es va quedar embarassada. Vam aturar els TBC.. crec que l'abocaria a un incompliment perquè se sentia molt saturada amb tot. Nen de pocs mesos.. ella es veia desbordada. Vaig estar buscant durant mesos per internet associacions per suport matern.. jo ni sabia que existia això. Vaig haver de buscar-ho per ella. I què bé ha anat..”

Delegada 3

³⁸ Hi ha qui assenyala que mentre que pels homes, el desistiment és més una experiència individual, generalment, per les dones, el desistiment tendeix a tenir una dimensió relacional en termes positius sobretot amb els professionals (Gilligan, 1982; Barr, 2019).

“Quan parlem de recursos més específics, hi ha dones que no els coneixen..com el SiAD i a partir d’allà fas un altre paper, ets la seva guia.”

Delegada 9

“Sí que es verdad que hay una entidad que está por X que se dedica para mujeres y tal.. entonces, como se dedica a esto y las usuarias son mujeres, pues ya sabes que si tienes una mujer que necesita apoyo y tal, yo normalmente prefiero que vayan allí. Y lo hacen muy bien, yo tuve una mujer víctima de violencia de género y tiene fibromialgia y más cosas, entonces hice la vinculación allí y todo fue muy bien. Claro, no le harás hacer un TBC cualquiera. Ella nos explicaba todo lo que le pasaba y yo y la directora del sitio pues éramos flexibles con ella, diciéndole que no pasaba nada, que nos llamara siempre para avisarnos, todo muy laxo y comprensivo. (..)

Delegada 11

De nou, amb aquest últim testimoni, podem tornar a destacar el TBC amb contingut i la seva importància en el bon compliment de les MPA en el cas de les dones usuàries. De totes maneres, s’ha de valorar també la imaginació i el treball que cada delegat fa a la recerca d’entitats específiques que s’adaptin a cada situació.

Un altre element positiu que destaquen els DEM a la seva supervisió amb les dones penades és la facilitat per establir un vincle amb aquestes:

“I a l’hora de fer el vincle amb les dones a mi no em costa gaire. Per exemple, X amb mi no sé perquè doncs sí ha fet vincle. M’ha explicat tota la seva vida.. té una situació molt molt molt precària i familiar també.. Però ha connectat molt bé amb el recurs.. i li donen flexibilitat perquè la coneixen i tal, la seva situació”.

Delegat 5

“L’única diferència que tinc capacitat ara d’apreciar.. és la proximitat amb elles. Jo crec que les dones que venen, se senten que pel fet de que jo sigui dona, més properes a nosaltres i m’he trobat que sortint de l’entrevista em trobo que

em volen fer un petó o abraçar-me i amb els homes mai m'ha passat eh. Veig aquesta part, no sé quin seria l'adjectiu, de viure-ho com més proper.”

Delegada 7

“Tinc més facilitat per fer més vincle amb les dones i per l'experiència que porto. Això i la predisposició a parlar molt més per part de les dones, tenen més ganes de parlar. I és molt més fàcil que et demanin ajuda les dones que els homes, molt més. Les poques dones que porto són persones que volen portar, si necessiten ajuda te la demanen, no tenen vergonya en aquest sentit. Però sí, per les dones que jo porto i pel seu perfil necessitarien un espai on puguin parlar sobretot elles i no escalfar només la cadira a alguns llocs.”

Delegada 8

“Sincerament, jo, amb dones connecto molt més que amb homes però des de que vaig començar ja a X eh. I elles amb mi també.. hi ha un dona que ve que sembla que vingui al psicòleg quan ve amb mi.”

Delegada 9

Com es pot observar i segons les persones que les supervisen, aquesta facilitat pot donar-se per diferents raons: per la identificació amb el gènere i/o l'edat de les delegades/ts, perquè les dones tenen més facilitat per obrir-se i parlar amb els professionals, perquè els hi és més fàcil establir una relació de confiança, són generalment més properes i els hi és més fàcil demanar ajuda. Això últim s'ha trobat també a altres estudis a diferents països (Covington i Bloom, 2006; Trotter *et al.*, 2006; Women's Breakout, 2016).

Hi ha complicitat des del principi i aquesta connexió és la que facilita després que el DEM faci tot el possible per oferir-les suport emocional i pràctic durant el compliment de la mesura:

“Anem a fer alguna cosa perquè puguis sortir de tot això. No deixa de ser una noia de la teva edat que té capacitat i que no ha tingut l'oportunitat de fer-ho. “Ets la primera persona que em dóna consells en positius al llarg de la meua vida..” ella m'ho va dir. Hi ha un punt de connexió més enllà de la figura del

delegat. És que m'ho explica tot a mi. (..) quan he tingut connexions així, sí, l'evolució sempre ha estat molt bona amb aquestes persones. Hi ha casos que fas de psicòleg, d'amic al final.”

Delegada 3

6.2.2.1 Conclusions

És evident que la dimensió relacional és molt important per a les dones usuàries del SMPA³⁹. Ho manifesten així les experiències de les dones entrevistades i també les dels delegats i delegades que s'encarreguen de la seva supervisió. Al llarg del temps, hi ha qui considera que per la seva socialització de gènere les dones han valorat molt més les connexions i relacions amb els altres (Covington i Bloom, 2003).

Aquesta idea ha estat reafirmada amb estudis realitzats sobre l'experiència de dones penades a altres països (McIvor y Barry, 1998; Barr, 2019). Covington i Bloom (2006) que han treballat en profunditat la introducció d'un enfocament sensible al gènere dins del sistema penal, han destacat la importància de la “teoria relacional” per les dones penades. Les autores manifesten que donada l'evidència de la violència patida per part de gran part de les dones criminalitzades dins de les seves relacions, establir una connexió sana amb els altres és molt important per a elles (Van Voorhis *et al.*, 2008). Aquesta relació de confiança mútua és un component essencial per a elles i el seu desistiment (Trotter, 2007; Malloch *et al.*, 2014; Matthews *et al.*, 2014 en Barr, 2019; Women's Breakout, 2016). Per això, s'han de seguir establint aquest tipus de relacions positives i empoderadores amb les dones durant la seva supervisió (Barr, 2019).

³⁹ La importància que té per a elles parlar sobre els seus problemes es relaciona directament amb la teoria feminista de Gilligan (1982) sobre el desenvolupament psicològic on l'autora va emfatitzar el fet que la dimensió relacional era diferent en homes i dones. Segons Gilligan (1982) homes i dones tenen codis morals diferents. El femení, al que ella va denominar “l'ètica de la cura”, dona molta més importància a les relacions amb els altres i els vincles. El masculí, en canvi, és més raonable, objectiu i impersonal i va ser acunyat sota el nom de la ‘ètica de la justícia’. És molt interessant la crítica de Catharine MacKinnon, segons la qual, allò que Gilligan identifica com a femení és el que s'ha construït socialment per part dels homes com a tal (Larrea, 2011).

A la mateixa línia que altres àmbits d'estudi, segons els delegats i delegades entrevistades i coincidint amb les dones entrevistades, el que també està relacionat amb aquest primer aspecte és el tipus de supervisió no autoritària que sembla funcionar millor amb les dones usuàries que amb els homes usuaris (Covington y Bloom, 2003; Worrall y Gelsthorpe, 2009; Malloch *et al.*, 2014).

6.2.3 Resum resultats entrevistes

A continuació, s'enumeraran de forma resumida aquells elements percebuts com a bones pràctiques per part de les dones usuàries i els delegats i delegades entrevistats.

Com s'ha pogut veure, segons les **dones usuàries**, les bones pràctiques estan sobretot relacionades amb **a) la percepció de la MPA** i **b) la relació amb les delegades/ts**.

En relació amb la **percepció sobre la MPA** i específicament pel que fa al TBC, aquells elements que s'han valorat més positivament han estat: la percepció que la feina que estaven fent era útil per elles i pels altres; les entitats de caràcter social i solidari i/o d'atenció a persones; i la interacció amb altres persones en entorns amigables.

Pel que respecta les suspensions amb tractament de deshabitació o els TBC amb contingut, els elements que les usuàries han identificat com a més significatius han estat: la mateixa obligació d'haver d'assistir a un CAS perquè ha suposat deixar de consumir i per tant, deixar de delinquir; el suport emocional per part dels professionals, sempre que ha anat acompanyat de suport familiar, social i econòmic; l'escolta activa i comprensió per part dels professionals; i la proximitat del CAS.

Quan han hagut de complir un TBC amb contingut, el que més han valorat han estat els ambients no mixtes, sobretot grupals. Han tingut la percepció que era el que millor s'adaptava a les seves necessitats del moment i el que han identificat com a millors pràctiques han estat els següents elements: el suport emocional per part dels professionals de les entitats i també per part de les

altres usuàries; la continuació de la relació d'amistat amb les companyes; les reunions no mixtes al CAS; la identificació amb les altres usuàries que a la vegada ha facilitat les relacions d'empatia i solidaritat; i l'entorn amigable i confident basat en relacions de confiança amb els professionals i les altres dones.

Pel que fa **a la relació amb els delegats i delegades**, s'ha d'assenyalar en primer lloc que la figura d'aquest professional al compliment exitós de la MPA és molt important per a les dones penades. De totes maneres, el que valoren més positivament és: la flexibilitat amb la qual les supervisen i intervenen amb elles, l'adaptació a les seves necessitats, horaris de feina, cura dels fills, responsabilitats domèstiques i laborals, problemàtiques de salut i altres i la relació de confiança que s'estableix entre ambdós. També és molt interessant la diferència entre les expectatives de les usuàries pel que fa al delegat de mesures penals alternatives abans d'iniciar la mesura i una vegada ja s'ha donat el contacte. S'ha realitzat el següent gràfic per a poder visualitzar millor aquestes diferències:

Taula 2: Diferències entre les expectatives i la realitat del contacte de les dones usuàries amb el SMPA

Expectatives	Realitat
Entorn autoritari, controlador i punitiu	Entorn amigable
Por, respecte	Confiança
Distància	Seguretat
Desconfiança	Pau
Inseguretat	Suport emocional i psíquic
	Implicació
	Flexibilitat
	Empatia

Segons les delegades, entre aquelles pràctiques que funcionen millor amb les dones usuàries, destaquen les següents: una intervenció i supervisió individualitzada i flexible, reflectida a la recerca d'entitats específiques i d'adaptació de l'execució de la MPA a les seves circumstàncies,

responsabilitats i càrregues⁴⁰ i una relació propera i de confiança en un entorn amigable i no autoritari. A la mateixa línia, un altre element interessant és que segons els professionals que s'encarreguen de la seva supervisió, tenen més facilitat per establir vincle amb les dones. Això ho atribueixen moltes vegades al gènere mateix, perquè sembla que les dones tenen més facilitat per establir relacions de confiança i demanar ajuda i són més properes que els homes usuaris.

⁴⁰ Les delegades i delegats tenen la percepció que les dones, en comparació amb els homes usuaris, solen tenir moltes més càrregues i responsabilitats i que s'han de conèixer i reconèixer per al bon compliment de la mesura.

7. Conclusió i reflexions

Com introduïem al principi, la motivació d'aquest estudi ha estat la preocupació per la situació de les dones penades dins d'un sistema de justícia penal històricament androcèntric (Navarro, 2018). Tant al nostre àmbit d'estudi com a altres països, les investigacions sobre l'execució penal femenina s'han preocupat sobretot per la discriminació que pateixen les dones preses en comparació amb els homes i per l'ús innecessari de la presó per a gran part d'aquestes (Juanatey, 2018). A la vegada, han recomanat que aquest ús es reduís a través de més i millors recursos dins de la comunitat (Sheehan *et al.*, 2007; Regles de Bangkok, 2011).

De fet, els nombrosos estudis realitzats als altres països –majoritàriament anglosaxons- sobre l'experiència de dones complint MPAs, han servit per donar a conèixer què és el que millor funciona amb aquestes i els processos a través dels quals les dones desisteixen del delictes. Tot això, al mateix temps, ha servit per dissenyar noves estratègies i intervencions tenint en compte les característiques i necessitats de les dones penades. S'ha demostrat que tot en conjunt ha servit per millorar la resposta que des del sistema penal es dona a les usuàries a l'execució de les penes (Sheehan *et al.*, 2007; 2011).

Donada l'escassetat de coneixement que hi ha sobre aquesta qüestió específica al nostre país, s'ha pretès conèixer en major profunditat les característiques de les persones usuàries del SMPA, centrant-se especialment a les bones pràctiques amb les dones per un compliment amb èxit de les MPAs. Per a fer-ho s'ha utilitzat metodologia quantitativa (anàlisi descriptiva de dades primàries desagregades per gènere sobre una mostra representativa de 580 persones penades a MPA que van finalitzar TBC o suspensions amb regles de conducta i/o obligacions a Girona i Barcelona l'any 2017) i metodologia qualitativa (entrevistes en profunditat semiestructurades a dones penades i delegats i delegades del SMPA de Girona i Barcelona).

Amb l'anàlisi descriptiva de diferents variables sociodemogràfiques i penals diferenciades per gènere⁴¹ s'ha aconseguit un dels primers objectius del treball: analitzar i aportar dades sobre similituds i diferències entre dones i homes penats a una MPA. Amb aquesta aproximació s'ha pogut concloure que encara que hi han semblances entre homes i dones usuàries del SMPA, també hi ha diferències que s'haurien de tenir en compte, entre ambdós grups, però també entre les dones i homes mateixos.

La població és molt heterogènia i com ja s'ha esmentat anteriorment a l'apartat corresponent, crear un perfil i quedar-se amb les semblances és simplificar massa les característiques i problemàtiques que poden presentar les persones usuàries del SMPA. De fet, el més interessant és conèixer també les diferències que poden existir i tenir en compte aquesta heterogeneïtat en el moment de supervisar i intervenir amb aquestes persones. Només d'aquesta manera es podrà aconseguir una equitat a la pràctica i no només una igualtat formal. Òbviament, fer-ho també significa treballar de forma individualitzada i des d'una perspectiva de gènere i com es veurà a continuació, és el que més valoren les dones penades que entren al SMPA a Catalunya.

De tota manera, seria molt interessant i necessari introduir una *anàlisi interseccional*⁴² dins d'aquest tipus d'estudi, perquè més enllà del gènere, hi ha altres categories socials, com podrien ser la classe, l'orientació sexual o l'ètnia que s'haurien d'analitzar conjuntament per veure com interaccionen en el cas de les persones penades (Almeda, 2017).

Ara bé, la part qualitativa ha aconseguit omplir molts buits que la part quantitativa podria haver deixat dins d'una anàlisi d'aquest tipus i les experiències de les dones penades i delegades i delegats de MPA han aportat

⁴¹ El gènere s'ha pres com la variable explicativa.

⁴² L'anàlisi de la interseccionalitat és un element molt important que el feminisme va introduir dins la disciplina criminològica a la dècada dels anys 80 del segle XX (Daly, 2008). Una de les coses que el feminisme va criticar a les anàlisis prèvies va ser la consideració que les dones eren una categoria homogènia i que totes partien de les mateixes experiències de vida (Britton, 2000: 60).

informació molt enriquidora i rellevant sobre aquelles bones pràctiques que porten a complir amb èxit la mesura.

L'interessant de l'anàlisi és que les bones pràctiques assenyalades per part de les dones entrevistades coincideixen amb les bones pràctiques que destaquen les delegades i delegats de MPA. Destaca la relació positiva amb els professionals que les atenen, l'entorn amigable i no autoritari, la relació entre la seva formació laboral i educativa prèvia i el lloc de l'entitat on han de complir el TBC, percepció que el TBC és útil, no sentir-se jutjades, els grups no mixtes de teràpia i treball, la percepció d'identificació amb les altres companyes i/o usuàries i la flexibilitat i adaptació a les seves responsabilitats i característiques del moment.

Pel que fa això últim, s'ha d'assenyalar la introducció dels Treballs en Benefici a la Comunitat amb Contingut que han suposat un canvi molt necessari i positiu per a les dones usuàries del SMPA⁴³. Sense aquesta nova normativa, no es podien canviar ni adaptar els TBC a les necessitats i característiques de les persones, quan sembla que és el que més positivament valoren les usuàries.

Amb tot, la dimensió relacional és la que sembla més rellevant per les dones entrevistades. A la mateixa línia que altres estudis, aquesta és substancial quan es vol donar una resposta efectiva a l'execució de les penes (Gilligan, 1982; Covington i Bloom, 2006; Barry, 2007; Trotter, 2007).

De totes maneres, hi ha una creixent evidència que si això no va acompanyat de capital social, l'impacte que pot tenir sobre el desistiment és menor. Així es reflecteix també als relats de les dones penades. Es conclou que a part de les relacions positives amb els professionals i altres iguals, el que més valoren la majoria de les dones entrevistades és accedir a precondicions estructurals de justícia social (habitatge, feina i serveis de salut) bàsiques.

⁴³ En una publicació posterior, l'autora tractarà amb més detall la introducció del TBC amb contingut i la percepció que els delegats tenen sobre aquest.

Això planteja diferents reflexions sobre com el SMPA hauria de tenir en compte aquests factors a l'hora de dissenyar i executar les MPAs. De fet, com s'ha pogut observar a les anàlisis de les entrevistes, el SMPA pot proporcionar oportunitats d'accés a suport pràctic i emocional i això és dels elements que més valoren les dones usuàries entrevistades. Si aquest caràcter de supervisió es segueix utilitzant amb tot el seu potencial, tindrà implicacions molt positives tant pels professionals que han de supervisar i intervenir amb les usuàries com pel compliment exitós de la MPA en concret (Sapouna *et al.*, 2015).

Per tant, aquest estudi s'afegeix a l'evidència d'altres països que mostren que les intervencions o supervisions amb les dones funcionen bé quan responen a les seves necessitats i tenen en compte les seves experiències (Pearce, 2007). D'igual manera, s'ha d'evitar l'aplicació no crítica dels mètodes d'intervenció que s'hagin desenvolupat amb homes usuaris del SMPA (McIvor *et al.*, 2001; Malloch i McIvor, 2011; Barr, 2019). I és que un tipus de supervisió dissenyada des d'una perspectiva de gènere, s'ha relacionat amb taxes baixes de reincidència per les dones penades (Trotter, 2007).

Caldrà seguir investigant i no oblidar que encara que les dones representin un percentatge baix⁴⁴ dins el sistema d'execució, per aconseguir un sistema penal equitatiu, és necessari escoltar les seves veus i experiències. De la mateixa manera, introduir la perspectiva de gènere dins dels estudis sobre execució penal és clau. S'ha de recordar, que com bé s'ha mencionat anteriorment en aquest treball, presentar i analitzar dades estadístiques diferenciades per gènere és bàsic si el que es pretén és realitzar estudis des d'aquesta òptica.

També cal assenyalar que aquest estudi no és específicament per a dones i sobre dones. Sí que s'ha centrat sobretot a les experiències de les dones, perquè era necessari que fos així. Tanmateix, s'ha d'entendre com a una

⁴⁴ De fet, no ens hem d'oblidar, que a Catalunya, mentre disminueix la població femenina a presó, augmenta la població femenina a MPA, sobretot a partir de l'any 2011 que ha anat en augment. I el mateix succeeix a altres països on els últims anys hi ha hagut un increment del nombre de dones usuàries del SMPA malgrat poca investigació sobre aquesta qüestió (Sapouna, Bisset, Conlong i Matthews, 2015).

contribució als debats existents sobre una justícia penal equitativa per a tothom (Rumgay, 2007). Com bé ho manifesta Rumgay:

“While there is a clear need for female offenders to be visible in research and commentary, debates about women's treatment suffer in the longer term when they continue to be “quarantined” as gender-specific controversies. What happens to women should be permitted to contribute to the mainstream of criminal justice debate. There is no validity in the persistent assumption that, unlike men, they cannot speak for all.” (2007: 117).

En suma, el missatge clau d'aquest treball és que entendre les característiques i necessitats de totes les persones que s'atenen al SMPA és un primer pas pel desenvolupament d'intervencions cada vegada més efectives.

8. Algunes propostes de millora

El present estudi forma part d'una investigació que s'està portant a terme sobre dones penades i mesures penals alternatives a Catalunya. Actualment, s'està treballant sobre aquesta qüestió i les propostes de millora que es puguin fer en aquest treball s'han de prendre com a provisòries i basades en el que s'ha analitzat en el present estudi: les diferències per gènere d'algunes variables sociodemogràfiques i les bones pràctiques que dones usuàries i persones delegades assenyalen com a tal.

Els elements que s'haurien de seguir fomentant i que s'han destacat com a bones pràctiques en el present estudi i que coincideixen amb els principis sobre allò què funciona millor amb les dones penades dins dels Serveis de Mesures Penals Alternatives a la literatura són els següents:

- Un estil de supervisió basat en una major flexibilitat en comparació amb la flexibilitat que es pugui oferir a la població majoritària. Gran part de les dones usuàries del SMPA, presenten grans càrregues i responsabilitats (sobretot càrrega dels fills i/o altres persones dependents) que és necessari tenir en compte en el moment de la supervisió i la intervenció. A més a més, una resposta individualitzada facilitarà la sensibilització durant el compliment per elements com la procedència i l'origen ètnic, la orientació sexual, la religió, entre altres.
- Donada la major necessitat (o demanda) de suport material i pràctic per a un bon compliment de la mesura, la derivació i vinculació amb serveis que puguin oferir ajuda per a tenir les necessitats cobertes és fonamental.
- Establir relacions de confiança i suport i evitar adoptar postures autoritàries i controladores. Moltes de les dones penades han patit o poden estar patint violència de qualsevol tipus i/o estar en una relació tòxica.
- Derivació o vinculació amb entitats i espais terapèutics no mixtos durant el compliment de la mesura penal alternativa o per al compliment d'aquesta.

De totes maneres, és molt important tenir en compte que respondre des d'una perspectiva de gènere o ser "sensible al gènere" comporta millores tant per les dones com pels homes usuaris perquè significa adoptar un estil de supervisió i intervenció que implica donar respostes diferenciades a necessitats, problemàtiques i càrregues diferents. Està clar que hi ha bones pràctiques que coincideixen entre homes i dones usuàries i moltes semblances entre la població penada. Per exemple, la flexibilitat és un principi que s'ha anat destacant al llarg del temps a la literatura (majoritàriament sobre homes penats) sobre bones pràctiques amb les persones penades. No obstant, existeixen àmplies evidències que apunten que per gran part de les dones penades és necessària una *major* flexibilitat o que les dones donen *més* importància a la dimensió relacional durant el compliment que els homes.

9. Referències bibliogràfiques

Aebi, M., Delgrande, N., y Marguet, Y. (2015). «Have community sanctions and measures widened the net of the European criminal justice system?». *Punishment & Society*, vol. 17, núm. 5, pp. 575-597.

Almeda, E. (2017). «Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres». *Papers. Revista de Sociología*, vol. 102, núm. 2, pp. 151-181.

Almeda, E., y Bodelón, E. (2007). *Mujer y castigo: un enfoque socio-jurídico y de género*. Madrid: Dykinson.

Annison, J., Byng, R., y Quinn, C. (2018). «Women offenders: Promoting a holistic approach and continuity of care across criminal justice and health interventions». *Criminology & Criminal Justice*, vol. 19, núm. 4, pp. 1-19.

Barnett, G. (2012). «Gender-responsive programming: a qualitative exploration of women's experiences of a gender-neutral cognitive skills programme». *Psychology, Crime & Law*, vol. 18, núm. 2, pp. 155-176.

Barr, Ú. (2019). *Desisting sisters: gender, power and desistance in the Criminal (In)Justice System*. Liverpool: Palgrave. (Critical Criminological Perspectives.)

Barry, M. (2007). «The transitional pathways of young female offenders: towards a non-offending lifestyle». En: Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (eds.). *What Works with Women Offenders*. Cullompton: Willan Publishing.

Barry, M., y McIvor, G. (2008). *Chaotic lives: a profile of women in the criminal justice system in Lothian and Borders*. Stirling: Lothian & Borders Community Justice Authority, pp. 1-90.

Barry, M., y McIvor, G. (2010). «Professional decision making and women offenders: containing the chaos?». *Probation Journal*, vol. 57 (1), pp. 27-41.

Barton, A., y Cooper, V. (2012). «Hostels and community justice for women: The "semi-penal" paradox». En: Malloch, M., y McIvor, G. (eds.). *Women,*

Punishment and Social Justice. Human rights and penal practices. Londres: Routledge.

Birkett, G. (2019). «Transforming women's rehabilitation? An early assessment of gender-specific provision in three Community Rehabilitation Companies». *Criminology & Criminal Justice*, vol. 19 (1), pp. 98-114.

Blay, E. (2007). *Trabajo en beneficio de la comunidad: regulación y aplicación práctica.* Barcelona: Atelier Penal, pp. 1-246.

Blay, E. (2010). «“It could be us”: Recent transformation in the use of community service as a punishment in Spain». *European Journal of Probation*, vol. 2, núm. 1, pp. 62-81.

Blay, E. (2019). «El papel de los delegados de ejecución en la ejecución penal en la comunidad ¿gestores o agentes de rehabilitación?». *InDret. Revista para el Análisis del Derecho*, núm. 4. pp. 1-32.

Blay, E., y Larrauri, E. (2015). «Community punishments in Spain: a tale of two administrations». En: Robinson, G., y McNeill, F. (eds.). *Community Punishments: European perspectives.* Abingdon: Routledge, pp. 191-202.

Bloom, B., Owen, B., y Covington, S. (2003). *Gender-Responsive Strategies: Research, Practice and Guiding Principles for Women Offenders.* Gender Responsive Strategies IV. U.S Department of Justice: National Institute of Corrections.

Bodelón, E. (2007). «Mujer inmigrante y sistema penal en España. La construcción de la desigualdad de género en el sistema penal». En: Almeda, E., y Bodelón, E. (eds.). *Mujer y castigo: un enfoque socio-jurídico y de género.* Madrid: Dykinson.

Brandariz, J. A. (2009). *La sanción penal de Trabajos en beneficio de la comunidad.* Valencia: Tirant lo Blanch, pp. 1-494.

Britton, D. (2000). «Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw». *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 571, pp. 57-76.

Capdevila, M., Ferrer, M., Framis, B., Blanch, M., Garrigós, A., Batlle, A., López, B., y Mora, J. (2016). *La reincidencia en medidas penales alternativas 2015*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. (Àmbit Social i Criminològic.)

Carlen, P. (2012). «Women's imprisonment: an introduction to the Bangkok Rules». *Crítica Penal y Poder*, núm. 3, pp. 148-157.

Cid, J. (2007). «¿Es la prisión criminógena? Un análisis comparativo de reincidencia entre la pena de prisión y la suspensión de la pena». *Revista de Derecho Penal y Criminología*, núm. 19, pp. 427-456.

Cid, J., y Larrauri, E. (2002). *Jueces penales y penas en España: Aplicación de las penas alternativas a la privación de libertad en los juzgados de lo penal*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Cid, J., y Larrauri, E. (coords.) (2005). *La delincuencia violenta: ¿Prevenir, castigar o rehabilitar?*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Clarke, R. (2004). «*What Works?*» for Women Who Offend: A Service User's Perspective: Exploring the Synthesis Between What Women Want and What Women Get. Londres: The Griffins Society. (Research Paper, 2004/04.)

Contreras, M. (2010). *La eficacia rehabilitadora de la pena de trabajos en beneficio de la comunidad. Evaluación del modelo de ejecución en la provincia de Barcelona*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. (Àmbit Social i Criminològic.)

Corston Report (2007a). *A report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the criminal justice system*. Londres: Home Office.

Corston Report (2007b). *A review of women with particular vulnerabilities in the Criminal Justice System*. United Kingdom: Home Office.

Corston Report (2017). *The Corston Report. 10 years on*. Londres: Home Office.

Covington, S., y Bloom, B. (2003). «Gendered Justice: Women in the Criminal Justice System». En: Bloom, B. (ed.). *Gendered Justice: Addressing Female Offenders*. Durham (NC): Carolina Academic Press, pp. 1-20.

Covington, S., y Bloom, B. (2006). «Gender-Responsive Treatment and Services in Correctional Settings». En: Leeder, E. J. (ed.). *Inside and Out: Women, Prison and Therapy*, Nova York: Haworth Press, pp. 9-33.

Daly, K. (2008). «Feminist Perspectives in Criminology: A Review with Gen Y in Mind». En: McLaughlin, E., y Newburn, T. (eds.). *The Handbook of Criminal Theory*. Londres: Sage.

Daly, K., y Chesney-Lind, M. (1988). «Feminism and Criminology». *Justice Quarterly*, vol. 5, núm. 4, pp. 497-538.

Daunis Rodríguez, A. (2016). «Ocupación carcelaria. Hipótesis acerca del descenso de la población penitenciaria en España». *Estudios Penales y Criminológicos*, vol. XXXVI, pp. 447-483.

Departamento de Justícia, Generalitat de Catalunya (2019), *Descriptors estadístics de Mesures Penals Alternatives*, Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. Àrea de Planificació i Projectes Estratègics, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

DeVault, M., y Gross, G. (2012). «Feminist qualitative interviewing: experience, talk and knowledge». En: Hesse-Biber, S. (ed.). *The Handbook of Feminist Research: Theory and Praxis*. 2.ª ed. Londres: Sage Publications, pp. 206-237.

Equipo Barañí (2001). *Mujeres gitanas y sistema penal*. Madrid: Metyel.

European Rules on Community Sanctions and Measures (1992). *Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules on Community Sanctions and Measures*. Council of Europe. Committee of Ministers, pp. 1-12.

Galbraith, S. (2004). «So Tell Me, Why Do Women Need Something Different?». *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*, vol. 23, núm. 1/2, pp. 197-212.

García España, E. (2017). «Extranjeros sospechosos, condenados y excondenados: un mosaico de exclusión». *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, núm. 19.

Gelsthorpe, L. (2003). «Feminist Perspectives on Gender and Crime: making women count». *Criminal Justice Matters*, vol. 53, pp. 8-9.

Gelsthorpe, L. (2007a). «Dealing with Diversity». En: McIvor, G., y Raynor, P. (eds.). *Developments in Social Work with Offenders*. Londres: Jessica Kingsley Publishers.

Gelsthorpe, L. (2007b). «Sentencing and gender». En: Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (eds.). *What Works with Women Offenders*, Cullompton: Willan Publishing.

Gelsthorpe, L. (2011). «Working with women offenders in the community: A view from England and Wales». En: Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (eds.). *Working with women offenders in the community*. Londres: Willan Publishing.

Gelsthorpe, L. (2012). «Legitimacy, law and locality: Making the case for change». En: Malloch, M., y McIvor, G. (eds.). *Women, Punishment and Social Justice. Human rights and penal practices*. Londres - Nueva York: Routledge, Taylor and Francis Group.

Gelsthorpe, L., y Hedderman, C. (2012). «Providing for women offenders: the risks of adopting a payment by results approach». *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice*, vol. 59, núm. 4, pp. 374-390.

Gelsthorpe, L., y Morris, A. (2002). «Women's imprisonment in England and Wales». *Criminology & Criminal Justice*, vol. 2 (3), pp. 277-301.

Gilligan, C. (1982). *In a different voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Heidensohn, F. (2012). «The future of feminist criminology». *Crime, Media, Culture: An International Journal*, vol. 8, núm. 2, pp. 123-143.

Hirsch, A von (1993). *Censure and Sanctions*. (Traducción al castellano de Elena Larrauri en *Censurar y castigar*. Madrid: Trotta.)

Igareda, N. (2006). «Mujeres, integración y prisión». *Boletín Criminológico. Instituto Andaluz Interuniversitario de Criminología*, núm. 86, pp. 1-14.

Instituto de la Mujer (2009). *Análisis de la perspectiva de género en algunas estadísticas españolas y propuestas de mejora*. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de la Igualdad. (Observatorio, 16.)

Instituto Nacional de Estadística (2019), Estadística de condenados: adultos. Penas de prisión según duración de la pena, sexo, edad y nacionalidad, Administración General del Estado.

Joiner, M. (2011). *What is the impact of gender-responsive treatment on women offenders?* College of Professional Studies Professional Projects. (Paper 31.)

Juanatey, C. (2018). «Delincuencia y población penitenciaria femeninas: situación actual de las mujeres en prisión en España». *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, núm. 20-10, pp. 1-32.

Juliano, D. (2011). *Presunción de inocencia. Riesgo, delito y pecado en femenino*. Bilbao: Gakoa.

Larrauri, E. (2012a). «La necesidad de un informe social para la decisión y ejecución de las penas comunitarias». *Boletín Criminológico*, núm. 139, pp. 1-5.

Larrauri, E. (2012b). «¿Es necesario un informe social para decidir acerca de la pena? Una aproximación a la toma de decisiones judiciales». *Jueces para la Democracia*, núm. 73, pp. 105-119.

Larrauri, E. (2015). *Introducción a la criminología y al sistema penal*. 1.ª ed. Madrid: Trotta.

Larrauri, E. (2016). «Antecedentes penales y expulsión de personas inmigrantes». *InDret. Revista para el Análisis del Derecho*, núm. 2.

Larrauri, E. (2019). *Introducción a la criminología y al sistema penal*. 2.ª ed. Madrid: Trotta.

Larrauri, E., y Zorrilla, N. (2014). «Informe social y supervisión efectiva en la comunidad: especial referencia a delitos de violencia de género ocasional». *InDret. Revista para el Análisis del Derecho*, núm. 3, pp. 1-29.

Larrea, R. (2011). «Feminismo(s), perspectiva de género y teorías jurídicas feministas». *Revista Derecho en Libertad*, vol. 4, núm 7.

Malloch, M., y McIvor, G. (2011). «Women and community sentences». *Criminology & Criminal Justice*, vol. 11, núm. 4, pp. 325-344.

Malloch, M., y McIvor, G. (2012). *Women, Punishment and Social Justice: Human Rights and Penal Practices*. Londres: Routledge. (Frontiers of Criminal Justice.)

Malloch, M., McIvor, G., y Burgess, C. (2014). «“Holistic” Community Punishment and Criminal Justice Interventions for Women». *The Howard Journal of Criminal Justice*, vol. 53 (4).

Maqueda, M. L. (2014). *Razones y sinrazones para una criminología Feminista*. Madrid: Dykinson.

Martí, J. (2015). *Diseños de investigación social y métodos*. Barcelona: Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona (pendiente de publicar).

Masson, I., y Osterman, L. (2017). «Working with female offenders in restorative justice frameworks. Effective and ethical practice». *Probation Journal*, vol. 64, núm. 4, pp. 354-371.

Mclvor, G. (1992). *Sentenced to Serve: The Operation and Impact of Community Service by Offenders*. Aldershot: Avebury.

Mclvor, G. (1993). «Community Service by Offenders: Agency Experiences and Attitudes». *Research on Social Work Practice*, 3, pp. 66-82.

Mclvor, G. (2007). «Paying Back- Unpaid Work by Offenders». En: Mclvor, G., y Raynor, P. (eds.). *Developments in Social Work with Offenders*. Londres: Jessica Kingsley Publishers.

Mclvor, G. (2010). «Paying Back: 30 years of Unpaid Work by Offenders in Scotland». *European Journal of Probation*, vol. 2, núm. 1, pp. 41-61.

Mclvor, G., y Barry, M. (1998). *Social Work and Criminal Justice*, vol. 6. *Probation*. Edimburgo: The Stationery Office.

Mclvor, G., Trotter, C., y Sheehan, R. (2009). «Women, resettlement and desistance». *Probation Journal*, 56 (4), pp. 347-361.

Mclvor, G., Westmarland, N., Jamieson, J., y Moodie, K. (2001). *Women on Probation: the effectiveness of diferent models of supervision*. Stirling: Social Work Research Centre. Department of Applied Social Sciences. University of Stirling.

Morash, M. (2010). *Women on Probation and Parole: A Feminist Critique of Community Programs & Services*. Northeastern series on gender, crime, and law, UPNE, 183 págs.

Morris, A., y Gelsthorpe, L. (2008). *Feminist Perspectives in Criminology: Transforming and transgressing*. Ann Arbor (MI): Open University Press. The University of Michigan, pp. 1-241.

Navarro, C. (2018). *L'execució de la pena de presó. Peculiaritats de l'execució penal femenina*. Barcelona: Càtedra UAB-CICAC Observatori Social i Econòmic de la Justícia.

Patel, S., y Stanley, S. (2008). *The use of the Community Order and the Suspended Sentence Order for Women*. Londres: Centre for Crime and Justice Studies.

Pearce, S. (2007). «Offending behaviour programmes for women offenders». En: Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (eds.). *What Works with Women Offenders*. Cullompton: Willan Publishing.

Penal Reform International (2016). *Community service and probation for women: Lessons and recommendations based on a study in Kenya*. Londres: Penal Reform International.

Phoenix, O. (2018). «Introducing a gender-sensitive approach to pre-trial assessment and probation: Evaluation of an innovation in Kenya». *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice*, vol. 65 (2), pp. 184-200.

Prison Reform Trust. (2015). *Why focus on reducing women's imprisonment?* Londres: Publications Prison Reform Trust.

Prison Reform Trust (2017). *Why focus on reducing women's imprisonment?* Londres: Publications Prison Reform Trust.

Radcliffe, P., y Hunter, G. (2014). «Imagining penal policy for women: The case for Women's Community Services». *What is Justice? Working Papers*, 4/2014, pp. 1-16.

Reglas de Bangkok (2011). *Reglas de las Naciones Unidas para el tratamiento de las reclusas y medidas no privativas de libertad para mujeres delincuentes*. Organización de las Naciones Unidas.

Roberts, J., y Watson, G. (2017). «Reducing the female admission to custody: exploring the options at sentencing». *Criminology & Criminal Justice*, vol. 17 (5), 546-567.

Roldán, H. (1988). *Historia de la prisión en España*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias - Instituto de Criminología de Barcelona, pp. 1-256.

Ruiz Olabuénaga, J. I. (2012). *Metodología de la investigación cualitativa*. 5.ª ed. Bilbao: Deusto.

Rumgay, J. (2007). «Living with paradox. Community supervision of women offenders». En: McIvor, G. (ed.). *Women who offend*. Londres: Jessica Kingsley Publishers, pp. 99-125. (Research Highlights in Social Work, 44.)

Sánchez, N. (2004). «La mujer en la teoría criminológica». *Revista de Estudios de Género. La Ventana*, núm. 20, pp. 240-266.

Sapouna, M., Bisset, C., Conlong, A. M., y Matthews, B. (2015). *What Works to Reduce Reoffending: A summary of the Evidence*. Edimburgo: The Scottish Government, Crime and Justice, Social Research.

Sheehan, R. (2012). «Justice and community for women in transition in Victoria, Australia». En: Malloch, M., y McIvor, G. (eds.). *Women, Punishment and Social Justice. Human rights and penal practices*. Londres: Routledge.

Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (2007). *What Works with Women Offenders*. Cullompton: Willan Publishing.

Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (2011). *Working with Women Offenders in Community*. Cullompton: Willan Publishing.

Smart, C. (1976). *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Boston: Routledge & Kegan Paul.

Torres, N. (2006). *La pena de trabajos en beneficio de la comunidad*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Trotter, C. (2007). «Parole and Probation». En: Sheehan, R., McIvor, G., y Trotter, C. (eds.). *What Works with Women Offenders*. Cullompton: Willan Publishing.

Trotter, C., Sheehan, R., y McIvor, G. (2006). *Women after prison*. Caulfield (Victoria, Australia): Department of Social Work. Monash University.

Van Voorhis, P., Salisbury, E., Wright, E. M., y Bauman, A. (2008). *Achieving accurate pictures of risk and identifying gender-responsive deeds: Two new assessments for women offenders*. Washington, DC: National Institute of Corrections. US Department of Justice.

Vasilescu, C. (2019). «La ejecución penal desde una perspectiva de género: una revisión bibliográfica con especial referencia a las medidas penales alternativas». *InDret. Revista para el Análisis del Derecho*, núm. 2, pp. 1-27.

Winick, B. J., y Wexler, D. B., (2001). «Drug treatment court: Therapeutic jurisprudence applied». *Touro Law Review*, vol. 18, pp. 479-485.

Women's Breakout (2016). *Women's Services. Women's Strategy 2016-2019, Reducing reoffending partnership*, pp. 2-25.

Worrall, A. (1995). «Gender, criminal justice and probation». En: McIvor, G. (ed.). *Working with offenders*. Londres: Jessica Kingsley Publishers. (Research Highlights in Social Work, 26.)

Worrall, A. (2003). «“What Works” and Community Sentences for Women Offenders». *Gender and Crime*, vol. 53, pp. 40-41.

Worrall, A., y Gelsthorpe, L. (2009). «“What Works” with Women Offenders: the Past 30 Years». *Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice*, vol. 56 (4), pp. 329-345.

Wright, L., y Kemshall, H. (1994). «Feminist Probation Practice: Making supervision meaningful». *Probation Journal*, vol. 41 (2), pp. 73-80.

Yagüe, C. (2007a). *Madres en prisión. Historia de las cárceles de mujeres a través de su vertiente maternal*. Madrid: Comares.

Yagüe, C. (2007b). «Mujeres en prisión. Intervención basada en sus características, necesidades y demandas». *Revista Española de Investigación Criminológica*, núm. 5, pp. 1-24.